

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК
ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПІВДЕННО-СХІДНИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ У ПЕРЕМИШЛІ
ЦЕНТР СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ НАУКОВИХ СТУДІЙ

**ПОЧАТКОВА ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА
ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД, УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Том I

За редакцією:

Лідія Лазурко, Василь Ільницький, Микола Галів

Дрогобич – Львів – Запоріжжя – Переяслав – Ужгород – Перемишль
2025

УДК 37.016:355.233.1(08)

П66

Початкова загальношкільська підготовка як чинник національної безпеки: історичний досвід, уроки для України. Том I / [Ред.: Л. Лазурко, В. Ільницький, М. Галів]. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2025. 216 с.

ISBN 978-617-554-593-5

Видання містить матеріали, що лягли в основу доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Початкова загальношкільська підготовка як чинник національної безпеки: історичний досвід, уроки для України». Молоді та досвідчені науковці висвітлюють актуальні питання в галузях гуманітарних, суспільних наук та туризму. Матеріали стануть корисними для широкої наукової громадськості, викладачів, аспірантів, студентів, вчителів.

УДК 37.016:355.233.1(08)

П66

Редакційна колегія:

д-р пед. н., проф. **М. Галів**; д-р філол. н., проф. **І. Зимомря**; д-р іст. н., проф. **В. Ільницький**; д-р іст. н., проф. **Ю. Каганов**; д-р іст. н., проф. **О. Калішук**; д-р іст. н., проф. **Л. Лазурко**; д-р іст. н., проф. **В. Коцур**; д-р пед. н., проф. **Т. Пантюк**; канд. іст. н., доц. **Р. Попп** (відповідальний секретар); д-р іст. н., проф. **І. Соляр**; д-р іст. н., проф. **С. Степень**; д-р іст. н., проф. **Ю. Стецик**.

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор Ігор Смуток

докторка педагогічних наук, професорка Олена Невмержицька

ISBN 978-617-554-593-5

© Автори, 2025

© Л. Лазурко, 2025

© В. Ільницький, 2025

© М. Галів, 2025

© Гельветика, 2025

ЗМІСТ

Біла С., Білий О. Організація «Пласт» на Бориславщині в міжвоєнний період та її роль у національно-патріотичному вихованні української молоді.....	6
Бородійчук М.-М. Діяльність органів місцевого самоврядування Львівщини щодо національно-патріотичного виховання молоді.....	10
Бойчин Р., Ніколаєв С. Ініціативи щодо запровадження початкової військової підготовки в Польщі (2025): за матеріалами ЗМІ.....	14
Бурдяк Р. Початкова загальновійськова підготовка в країнах Балтії (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): роль громадських молодіжних організацій.....	19
Галів М. Початкова загальновійськова підготовка в Південній Кореї (початок ХХІ ст.).....	24
Галів М., Волошин О. Реформування початкової військової підготовки молоді України в умовах повномасштабної російської-української війни: медійний дискурс (2022–2025).....	28
Галів М., Ільницький В. Реформа початкової військової підготовки у сфері освіти Китайської Республіки (Тайвань) на початку ХХІ ст.	35
Гуштан Т., Корсак Р. Військова підготовка у вищій освіті: необхідність, виклики та перспективи в контексті військової агресії та західних інтеграційних векторів.....	47
Гуштан Т. Підготовка фахівців для сфери гостинності в умовах безпекових викликів: військовий компонент в освіті.....	53
Дворянин П. Висвітлення українськими ЗМІ проблематики початкової військової підготовки молоді в Україні (2014–2022).....	59
Дрогобицький І. Формування ідейного підґрунтя оборонної свідомості на прикладі особливостей розвитку військової складової націоналістичного крила національного руху опору середини ХХ ст.	70
Ільницький В. Досвід підготовки кадрів у відділах УПА ВО «Говерля»: до питання практичних аспектів.....	74
Ільницький В. До питання особливостей організації пропагандивної роботи у Карпатському краї ОУН (1945–1954).....	80

Ільницький В., Галів М. Військова підготовка здобувачів освіти в Китайській Республіці (Тайвань) у 1950–1990-х рр.	87
Калініченко Т. Вираження імпліцитного смислу і його специфіка в лінгвістиці.....	93
Кльоб Г. Патріотичне виховання в Західноукраїнській Народній Республіці (ЗУНР): історичний досвід.....	96
Корсак Р. Роль готельно-ресторанного бізнесу у формуванні цінностей національної ідентичності та патріотичного виховання здобувачів освіти.....	100
Корсак Р. Синергія гостинності та військово-патріотичного виховання: можливості інтеграції у підготовці здобувачів сфери туризму.....	106
Корсак Р., Гуштан Т. Гостинність і туризм як інструменти військово-патріотичного виховання молоді в умовах сучасної України.....	111
Лазурко Л. Військова підготовка у системі сучасної польської шкільної освіти.....	117
Медвідь О. Викладання громадянської освіти в середній школі Польщі.....	121
Морозенко В. Позиція діячів Української Центральної Ради щодо створення збройних сил (березень-листопад 1917).....	125
Новосад В. Інформаційна стійкість як складова військово-патріотичної освіти в умовах гібридної війни: досвід протидії інформаційним загрозам Росії в Україні до 2022 року.....	129
Олешкевич В. Отаманщина як чинник військової поразки білогвардійських військ в Україні 1919 року.....	132
Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): нормативно-правове забезпечення.....	136
Пантюк Т. До питання про патріотичне виховання в умовах сьогодення.....	143
Попп Р. Таборова діяльність українських молодіжних організацій Австралії.....	147
Проць О. Нормативні основи поняття «національна безпека».....	152
Савицький Н. Методологічні засади впровадження початкової загальновійськової підготовки.....	157

Свйонтик О., Галів М. Національно-патріотичне виховання старшокласників і проблема компетентнісного підходу.....	161
Стецик Ю. Основні принципи військово-патріотичного виховання шкільної молоді у традиційному британському суспільстві.....	169
Стрільбицька М., Галів М. Використання матеріалів часопису «Вісті Комбатанта» на уроках історії України: методичні аспекти.....	173
Терещенко Р. Періодизація політики пам'яті в Україні: нове бачення.....	181
Хардель Р., Хардель М. Загальна військова підготовка: стратегічний крок у захисті незалежності України.....	185
Царик Р., Ільницький В. Діяльність Українського інституту національної пам'яті щодо національно-патріотичного виховання молоді у роки сучасної російсько-української війни.....	189
Шаравара Т. Громадянська освіта і початкова військова підготовка школярів у Великій Британії (початок ХХІ ст.).....	194
Шептицька Л., Завринський М. Національно-патріотичне виховання молоді – запорука успішного впровадження початкової військово-патріотичної освіти.....	203
Шутяк С. Екоцид як причина екологічних спорів у мирний та воєнний час.....	207
Відомості про авторів	211

*Світлана БІЛА,
Олександр БІЛИЙ
(Дрогобич, Україна)*

ОРГАНІЗАЦІЯ «ПЛАСТ» НА БОРИСЛАВЩИНІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ТА ЇЇ РОЛЬ У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

В умовах повномасштабної російсько-української війни актуальними завданнями української освіти є детальне вивчення досвіду молодіжних організацій Галичини, зокрема «Пласту» у національно-патріотичному гарті та формуванні ціннісних переконань українського юнацтва.

Історія молодіжної організації «Пласт» у Західній Україні представлена у чималій кількості наукових видань [1; 7–15]. Однак, власне історії пластового руху на Бориславщині присвячено лише кілька краєзнавчих розвідок [2; 3–5].

На Бориславщині, як і в Дрогобичі, молодіжні організації «Пласт» відновлюють свою діяльність на початку 20-х років ХХ століття. Найбільш активними учасниками пластових організацій була учнівська молодь. Особливо дієвими були пластові курені у Тустановичах, зокрема чоловічий 49-й пластовий курінь імені Івана Богуна і 59-й жіночий курінь імені Лесі Українки. Ці курені розгорнули активну діяльність з національного виховання учнівської молоді, активне залучення учнівства до вшанування українських національних і релігійних традицій. Систематичними пластовими заходами були організація вечорниць, колядувань, постановка вистав «Молодий герой», «Вифлеємська зоря» [5, 69].

Щойно у 1926 році утворився окремий пластовий курінь імені Тараса Шевченка у Бориславі. У 1927 році був утворений пластовий кіш «Червона Калина» з центром у Бориславі. До його складу увійшли жіночий та чоловічий курені Тустанович,

змішаний бориславський курінь, підготовчі відділи з сіл Губичі та Мражниця [5, 69]. Кіш проводив потужну виховну роботу задля патріотичного виховання учнівства. 16 червня 1929 року брав участь у пластовому святі дрогобичан на честь вшанування о. Степана Венгриновича. Протягом 1929 року пластуни проводили традиційні декламації поезій, зачитували реферати, присвячені релігійним та національним святам, вшануванню пам'яті Героїв національно-визвольної боротьби, Листопадовому чину 1918 р., тощо [5, 70]. Прикметно, що Верховна Пластова команда відзначила за активну діяльність кращих пластунів коша «Червона Калина», зокрема у 1928 році нагородила М. Терлецького з Борислава титулом «Добродія Пласту», а у 1929 році кошового опікуна П. Веприка та пластунку Р. Кулинич «Свастикою заслуги» [5, 70]. У 1930 році польська влада офіційно заборонила український «Пласт». 27 вересня 1930 року поліція арештувала найбільш активних пластунів Дрогобича, Борислава, Тустанович. Серед них були І. Озаркевич, М. Терлецький, П. Веприк [2, 504].

Національно-патріотичне виховання та спортивний вишкіл бориславської пластунської молоді здійснювалося на традиціях козацької педагогіки та новацій європейської педагогіки і скаутського руху початку XX століття, водночас з дотриманням українських галицьких релігійних традицій та норм християнської моралі [15, 66]. Ефективним методом пластового патріотичного гарту на початку 1920-х років було здійснення періодичних мандрівок до ближніх сіл та містечок і таборування в Карпатах [7]. Кількатижневі пластові табори були місцем зустрічей, соціалізації, глибоких розмов-роздумів, спортивного вишколу, налагодження побуту численних конференцій [15, 66].

З просвітницькою та меценатською метою пластуни організовували музичні оркестри (в Бориславі керував І. Озаркевич), хори, театральні гуртки, читальні, кооперативи з кредитовими та фінансовими відділами [5, 70]. Характерною є висока оцінка ролі молодіжного пластового руху Р. Драганом: «Пласт Дрогобиччини і Бориславщини дав кілька сотень високо націона-

льно свідомого й суспільно вихованого пластового молодняка, що майже в цілому включився в нашу визвольну боротьбу, що саме розгорталася все ширше і все завзятіше. Взорами їм світили Мазепа, Коновалець, Петлюра. Багато з них перейшло в націоналістичне підпілля. Багато загинуло пізніше в боях із ворогом, по тюрмах, концтаборах польських, большевицьких, німецьких і в УПА. Безсмертною славою вкрились герої нашої визвольної історії – Зенон Коссак із Дрогобича, Мирослав Тураш із Борислава, Білас і Данилишин із Трускавця» [3, 506].

Отже, для української галицької молоді пластові організації були школою, яка готувала її до гідного громадянського і державницького життя, формувала здатності підпорядковувати свої власні інтереси спільній справі боротьби за майбутнє України, розвивала національну ідентичність та свідомість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухів І. Західно-українські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг». Івано-Франківськ, 1992. 78 с.
2. Гладилевич А. Дрогобицький пласт у моїх спогадах. *Дрогобиччина – земля Івана Франка*. Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1973. С. 500–504.
3. Драган Р. Пласт у Дрогобичі (спогад). *Дрогобиччина – земля Івана Франка*. Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1973. С. 504–506.
4. Максимов В. З історії пласту на Дрогобиччині. *900 років Дрогобичу: історія і сучасність*. Дрогобич, 1991. С. 42–43.
5. Максимов В. Пласт на Бориславщині. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Дрогобич, 1995. Вип. 1. С. 68–70.
6. Наровлянський О. Туристсько-екскурсійна діяльність у системі роботи організації «Пласт» у міжвоєнний період на Західній Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Вип. 1 (8). С. 38–48.
7. Наровлянський О. Туристсько-екскурсійна діяльність у системі роботи організації «Пласт» у міжвоєнний період на Західній Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Вип. 1 (8). С. 38–48.

8. Окаринський В. М. Пласт в українському національно-визвольному русі (1911–1939 рр.): Монографія. Тернопіль, 2006. 222 с.

9. Пантюк Т. Пласт на землі Івана Франка та його рукописні часописи. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Дрогобич, 1997. Вип. 2. С. 49–54.

10. Панфілова Т. Культурно-освітні та молодіжно-спортивні товариства й організації Західної України (20–30-і роки XX століття). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*. 2014. Вип. 2 (33) С. 26–34.

11. Савчук Б. Український Пласт 1911–1939 рр. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1996. 264 с.

12. Субтельний О., Джулинський О., Джулинська Т., Закидальська О. Пласт: Унікальна історія українського скаутського руху. Торонто: Пластове видавництво, 2019. 440 с.

13. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі Галичини (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Тернопіль: Економічна думка, 2001. 692 с.

14. Трофим'як Б. Є. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX ст. – перша пол. XX ст.): автореф. дис. ... докт. іст. наук: спец. 07.00.01 – історія України. Львів, 2003. 40 с.

15. Чепіль М. Педагогіка Пласту (перша третина XX ст.). *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2008. № 4. С. 63–67.

Микола-Мирослав БОРОДІЙЧУК
(Дрогобич, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЛЬВІВЩИНИ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Національно-патріотичне виховання активно підтримується органами місцевого самоврядування Львівщини як один із ключових напрямів формування громадянської свідомості молоді, особливої актуальності це набуває в умовах російсько-української війни.

Органи місцевого самоврядування реалізують програми з підтримки молодіжних організацій та студентських об'єднань, які сприяють національно-патріотичному вихованню. Завдяки організаційній та фінансовій підтримці об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та обласної влади у проведенні вишколів, таборів, військово-патріотичних ігор, у молоді формується національна свідомість, готовність до захисту держави, дисципліни та командної роботи. Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») включає інтелектуально-мистецький комплекс «козацькі забави»; фізкультурно-спортивний комплекс «козацький гарт»; медично-рятувальний комплекс «козацька безпека»; суспільно-державницький комплекс «українська самостійна соборна держава» [4]. Участь молоді в таборах дозволяє їй не лише вивчати українську військову традицію, історію визвольного руху, але й практично опановувати навички виживання, тактичної підготовки, лідерства. До програми військово-патріотичний табору «Сокіл», який організовувався для юнаків та дівчат Сокільницької ТГ та навколишніх громад у червні 2024 р. входила: «організація військово-тактичної підготовки; набуття знань та практичних вмінь не-

обхідних для захисту України; проведення заходів по військово-патріотичному вихованню; розвиток навиків проживання у польових та екстремальних умовах; розвиток та зміцнення моральних засад; навчання по керуванню БПЛА; навчання з поводження з вибухонебезпечними предметами; навчання з домедичної допомоги; навчання з топографії; формування національної свідомості; виховання лідерських якостей; культурно-спортивні заходи» [1].

Одним із ключових напрямів патріотичного виховання молоді є увічнення історичної пам'яті. Органи місцевого самоврядування Львівської області активно долучаються до заходів зі збереження національної спадщини, серед яких: участь у створенні та догляді за пам'ятниками, меморіальними дошками, музеями визвольної боротьби, перейменування вулиць. Це сприяє збереженню пам'яті про боротьбу українського народу за свободу та державність, формуванню у молоді почуття національної гідності та відповідальності перед історією. Зокрема, у Дрогобицькій міській територіальній громаді робота у цьому напрямі ведеться системно. З 2014 року у Дрогобичі та Стебнику розпочали встановлювати перші меморіальні дошки, присвячені першим воїнам світла – Героям Небесної Сотні та першим захисникам, які загинули в зоні АТО. 1 березня 2024 року у Дрогобичі відкрили Алею Пам'яті з портретами полеглих захисників, емблемами військових формувань та символічною конструкцією, дизайн якої розробила художниця Христина Соломчак, яка втратила на війні чоловіка та брата [3].

Також традиційно органи місцевого самоврядування Львівщини проводять урочисті та культурні заходи до пам'ятних історичних дат, Дня Героїв, Дня Захисників і Захисниць України, Дня Гідності та Свободи, річниць Революції Гідності, до яких активно залучається учнівська та студентська молодь. За їх сприяння організовуються зустрічі молоді із ветеранами визвольних змагань, учасниками Революції Гідності та АТО/ООС, сьогодношньої російсько-української війни. В «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України»,

серед завдань органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері національно-патріотичного виховання, наголошується на «активному залученні до патріотичного виховання дітей та молоді учасників бойових дій на Сході України, членів сімей Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції, операції об'єднаних сил, учасників війни Російської Федерації проти України та їхніх сімей, військових капеланів, діячів сучасної культури, мистецтва, науки, спорту, які виявляють активну громадянську і патріотичну позицію». Це дозволяє молоді отримати безпосередні свідчення про героїзм, жертвність і патріотизм [2]. Вони зобов'язані також «сприяти роботі клубів за місцем проживання, закладів позашкільної освіти, центрів національно-патріотичного виховання, громадських об'єднань, благодійних організацій та інших інститутів громадянського суспільства, які здійснюють патріотичне виховання молоді; утворенню міжшкільних ресурсних центрів, що забезпечуватимуть викладання предмета «Захист України»; удосконаленню підготовки та перепідготовки кадрів, які займаються питаннями національно-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти, культури, спорту: сприяти впровадженню навчальних дисциплін духовно-морального спрямування як основи формування особистості та підґрунтя для національно-патріотичного виховання» [2].

Отже, національно-патріотичне виховання на Львівщині є важливим напрямком діяльності органів місцевої влади, воно ґрунтується на історичних традиціях та активною підтримується територіальними громадами. Діяльність органів місцевого самоврядування у цьому напрямку сприяє формуванню національної ідентичності та патріотизму серед молоді, що є запорукою перемоги над російським агресором та сталого розвитку української держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Військово-патріотичний табір «Сокіл». [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: https://sokilnykura.gov.ua/news/1715867000/?utm_source=chatgpt.com

2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Наказ Міністерства освіти і науки України 06 червня 2022 року № 52 [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL:<https://lpnu.ua/viddil-molodizhnoi-polityky-ta-sotsialnoho-rozvytku/kontseptsii-a-natsionalno-patriotychnoho>

3. Пам'ятні алеї, книги та меморіальні дошки на фасадах будівель: як у Дрогобицькій громаді увічнюють пам'ять про полеглих Героїв? [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://drohobych-rada.gov.ua/u-verbnu-nedilyu-hor-zasluzhenogo-prykarpathskogo-ansamblyu-verhovyna-vystupyt-u-katedralnomu-sobori-presvyatoyi-trijczy/>

4. Про затвердження Типових правил та умов проведення змагань і конкурсів I (районного, міського, ОТГ), II (обласного та Київського міського), III (Всеукраїнського) етапів Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») у середній віковій групі («джури» – учні 11-14 років). Наказ УДЦНПВ від 13 лютого 2020 року № 22-А [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Lpg1T5tCsjtdrpXiTy-bdRjkJkUbOXb8/view>

*Роман БОЙЧИН,
Святослав НІКОЛАЄВ
(Дрогобич, Україна)*

ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОЧАТКОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ В ПОЛЬЩІ (2025): ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗМІ

Питання початкової та базової військової підготовки стали особливо актуальними для українського суспільства у роки сучасної російсько-української війни, на чому наголошують дослідники [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13]. Ці ж питання все частіше актуалізують в країнах Європи, зокрема Польщі, з огляду на зростання російської загрози. В польських ЗМІ та серед експертів висловлюються доволі неоднозначні різні думки щодо запровадження Міністерством національної освіти елементів початкової військової підготовки в початкових і середніх школах з вересня 2025 р.

Так, з огляду на рішення, яке зобов'язує польські школи пропонувати учням понад 14-річного віку вивчення курсу «Edukacja dla bezpieczeństwa» («Освіта для безпеки»), на ресурсі «Euronews» наголошувалося, що перед обличчям загрози з боку Росії східноєвропейські країни озброюються, а Польща прагне до того, щоб цивільні особи були обізнані з питаннями оборони. Як країна, що межує з Україною, Польща хоче бути готовою у разі конфлікту. Відтак програма «Освіта для безпеки» включає базові курси стрільби, часто з використанням лазерної або пневматичної зброї на основі копій, які використовуються військовими. Деякі школи вирішили піти ще далі. Крім традиційних занять, підлітків навчають техніці захисту, вчать стріляти, надавати першу медичну допомогу, знайомлять з військовою дисципліною [1]. Журналістка К. Вяззовська зазначає, що разом із військовими тренінгами учнів навчають евакуації, сигналізації загрози, першої допомоги і навіть основ

кібербезпеки. Цей напрям особливо важливий через співпрацю міністерств освіти та оборони [2]. Міністерство національної освіти запланувало впровадити з вересня 2025 р. на уроках фізкультури тести на фізичну форму учнів, які виявлятимуть можливості щодо військової служби чи служби в органах цивільного захисту [3].

Очільниця Міністерства національної освіти Барбара Новацька анонсувала розширення співпраці у рамках програми «Освіта з армією». Ця програма являє собою серію занять з оборонної освіти, яка була впроваджена в усіх вікових групах, крім восьмих класів початкових шкіл та перших класів середніх шкіл, у яких впроваджується предмет «Освіта для безпеки». Вона включає теоретичні та практичні заняття, а також зустрічі з ветеранами. Крім того, у 1–3 класах запроваджено обов'язкові курси першої медичної допомоги. Міністерство національної освіти оголосило, що ці курси будуть поширені на інші вікові групи. Б. Новацька також оголосила, що зараз триває перегляд основних навчальних програм з інших предметів. Їх перевіряють на предмет забезпечення оборонної спрямованості, кризових ситуацій та питань психічного здоров'я. Можливі зміни стосуватимуться освіти з безпеки та медичної освіти [3].

Думки експертів щодо новачій Міністерства національної освіти розділилися. Так, інструктор Центру підготовки військ територіальної оборони, полковник Пйотр Левандовський зазначив, що короткі добровільні курси є лише формальною прикрасою, а без серйозних змін – це марнування часу. На його думку, проблема полягає в добровільності, натомість для побудови ефективної системи національної оборони слід впроваджувати примус і сувору відповідальність за невиконання обов'язків [4]. Натомість Марек Ідашек, координатор класів військового спрямування в Об'єднанні рільничих шкіл у м. Сродза Велкопольска, вважає, що такі ініціативи уряду підвищують готовність суспільства до можливих воєнних конфліктів. При цьому наводив приклад України, зазначивши: чим більше людей володіють базовими навичками безпе-

ки, тим стійкішим є критично мисляче суспільство. «У Польщі бракує такої обізнаності. Навчання, навіть добровільне, може значно покращити нашу безпеку. Стимули для такого навчання мають бути добре продуманими. Не кожна молода людина бачить потребу в отриманні знань про оборону, тому варто наголосити, що це навички, які також корисні в повсякденному житті. Мистецтво виживання, перша допомога, вміння працювати в команді – все це може допомогти в багатьох ситуаціях, не лише в умовах війни» [5], – зазначив М. Ідашек.

Натомість громадяни Польщі у відреагували дещо скептично у соціальних мережах. Зокрема лунали думки про те, що «вишкіл буде полягати в якомусь безсенсовому біганні». З іншого боку, були й позитивні оцінки, особливо щодо потреби вчити молодь військовій справі.

Загалом запроваджені у Польщі програми виглядають як логічна реакція на загрозу війни, а тому спрямовані на розширення знань щодо першої допомоги, евакуації та кризових ситуацій. З іншого боку, без системних змін – короткий тренінг видається не дуже ефективним, навіть формальним. Потрібними є більш точні цілі, стандарти, інфраструктура (стрільбища, матеріальна база), підготовка викладачів. Потрібно перетворити курс із разових уроків на системне навчання (з обов'язковими годинами і стандартами), забезпечити матеріальну та кадрову базу (інфраструктуру, кваліфікованих інструкторів (військових і цивільних), регулярно моніторити результативність програми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Polskie szkoły wprowadzają szkolenie wojskowe dla uczniów od 14 roku życia. *Euronews*. 2025. [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu. URL: https://pl.euronews.com/europa/2025/05/02/polskie-szkoly-wprowadzaja-szkolenie-wojskowe-dla-uczniow-od-14-roku-zycia?utm_source=chatgpt.com

2. Wiązowska R. Szkolenia wojskowe w szkołach. W planie zmiany w edukacji. *Bankier.pl*. 2025. [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu. URL: https://www.bankier.pl/wiadomosc/Szkolenia-wojskowe-w-szkolach-W-planie-zmiany-w-edukacji-8911555.html?utm_source=chatgpt.com

3. Powszechnie szkolenie wojskowe i obrona cywilna w szkole – tak czy nie. *Operon*. 2025. [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu. URL: https://operon.pl/Aktualnosci/Edukacja-w-Polsce/Powszechnie-szkolenie-wojskowe-i-obrona-cywilna-w-szkole-tak-czy-nie?utm_source=chatgpt.com

4. Kucharchuk M. Dobrowolne i króciutkie szkolenia? Marnowanie czasu obywatela i tworzenie iluzji. *Gazeta.pl*. 2025. [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu. URL: https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7%2C114881%2C31775109%2Cdobrowolne-i-krociutkie-szkolenia-marnowanie-czasu-obywatela.html?utm_source=chatgpt.com

5. Szkolenia wojskowe dla obywateli to dobry krok. *Gazeta Sredzka*. [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu. URL: https://www.gazetasredzka.pl/aktualnosci/szkolenia-wojskowe-dla-obywateli-to-dobry-krok%2Ca33607c1?utm_source=chatgpt.com

6. Галів М. Початкова військова підготовка учнів у Нижньогайській середній школі (1950–1980-ті рр.). *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів* / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 15–18.

7. Галів М., Гранд М. «Русский мир» проти України: коротка деконструкція новітньої російської геополітичної доктрини. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2024. Спецвипуск. С. 172–177. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.16

8. Галів М., Гранд М., Бойчин Р. Початок повномасштабної війни Росії проти України у висвітленні польського інформаційного порталу «Nowa Europa Wschodnia» (лютий-березень 2022 р.). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 72. Т. 1. С. 52–60. DOI: 10.24919/2308-4863/72-1-7

9. Галів М., Ільницький В. Характер сучасної російсько-української війни (2014–2023): вітчизняний історіографічний дискурс. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. 2023. Вип. 13/55. С. 47–73. DOI: 10.24919/2312-2595.13/55.283164

10. Галів М., Ільницький В., Карпенко О. Проблематика геноциду Росії щодо українців в українських засобах масової інформації (2022 – 2024). *Новітня доба*. 2024. Вип. 12. С. 75–96. DOI: 10.33402/nd.2024-12-75-96

11. Галів М., Карпенко О. Викрадення українських дітей російськими окупантами (2022–2024): за матеріалами вітчизняних мас-медіа. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2024. Спецвипуск. С. 62–76. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.5

12. Галів М., Свійонтик О. Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і ринок*. 2023. № 3 (211). С. 25–31. DOI: 10.24919/2308-4634.2023.277194

13. Галів М., Фролов М., Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець XX – початок XXI ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86. Том 1. С. 29–40.

Ростислав БУРДЯК
(Дрогобич, Україна)

ПОЧАТКОВА ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА В КРАЇНАХ БАЛТІЇ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.): РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Із відновленням незалежності країни Балтії відновили свої структури військового вишколу молоді, які діяли до Другої світової війни.

У Литві за підтримки держави активно діє Литовський стрілецький союз (Lietuvos šaulių sąjunga). Організація була створена 1919 р. і згодом стала частиною руху “лісових братів”. У січні 1991 р. Литовський стрілецький союз обороняв парламент країни під час спроби радянського режиму зупинити рух країни до незалежності. У ці дні двоє членів Союзу загинули. На 2020 р. 11 тис. стрільців були об’єднані в 10 полків, серед них багато відставних військових та учасників бойових дій. Значну частину (від 50 до 70%) Литовського стрілецького союзу становлять підлітки 12–18 років у складі молодіжної структури “Юні стрільці” [1].

Юні стрільці проходять підготовку за 4-етапною програмою. Під час кожного навчання молоді люди здобувають теоретичні та практичні знання – основи військової справи, історію Литви, лідерство, громадянську позицію, здоровий спосіб життя, домедична допомога орієнтування на місцевості. Після успішного складання іспиту на здобуття навичок вони отримують сертифікат та нашивку. Курси для юних стрільців проводяться в школах та частинах Збройних сил Литви, тому молодь має чудову можливість ознайомитися з військовою службою. З 2002 року юні стрільці та школярі активно беруть участь у таборах, організованих Литовською спілкою стрільців. Під час таборування молодь бере участь у пізнавальних походах історичними місцями Литви, набуває різних практи-

чних навичок: кемпінгу, виживання на природі, знайомиться з елементами воєнного часу. Табори організовуються спільно з Литовською армією, Департаментом поліції, Службою пожежної охорони та рятування, Службою державної прикордонної охорони та іншими державними установами. Оскільки юний стрілець також готується до захисту країни, важливо, щоб він належним чином ознайомився зі спеціальними державними службами [2]. Активно діє вишкільний табір-центр «Жалгіріс» [1]. У 2024 р. табори відвідали близько 5 500 дітей. Було запроваджено навіть табори для литовців у США [3]. Організація «Юні стрільці» має правову основу, оскільки діяльність Литовського стрілецького союзу регулюється окремим законом, а керівник обирається парламентом і призначається Міністром оборони. Наголосимо, що в Литві з 2024 р. у школах запроваджено навчальний курс «Громадянське та оборонне виховання», який є обов'язковим для учнів дев'ятого класу [4].

Латвія теж відновила створену 1919 р. організацію “Захисники землі”. На 2020 р. «Захисники землі» – це понад 10 тис. волонтерів, організованих у 18 добровольчих батальйонів у складі Збройних сил Латвії. Законом, крім того, визначена організація «Молоді захисники» (Jaunsardze). Це найчисельніша організація молоді в країні, яка налічує близько восьми тисяч членів віком від 10 до 21 року. «Молоді захисники» керуються й фінансуються Міністерством оборони через створений урядом Молодіжний оборонний центр. Міністерство освіти Латвії почало вводити в освітню програму шкіл, за досвідом України, окремий предмет [1].

Мета організації включає три головні завдання: 1) розвивати навички та здібності, необхідні для життя; 2) сприяти розвитку громадянської свідомості серед дітей та молоді; 3) виховувати патріотизм, розумовий та фізичний розвиток дітей. Курс навчання в рамках організації включає такі складові: а) щотижневі заняття (раз або двічі на тиждень), особливо після закінчення навчального року; б) проведення різних громадських, патріотичних заходів у вихідні дні, за окремо спланова-

ним графіком; в) проведення корисного, безпечного та змістовного дозвілля [5].

Раз на тиждень (після школи) молодий захисник відвідує заняття організації. Під час вивчення програми молодіжний гвардієць бере участь у різних заходах, організованих «Молодими захисниками» – таборах, походах, практичних заняттях та патріотичних акціях, які здебільшого відбуваються у вихідні дні або під час шкільних канікул. Участь в заходах є безкоштовною. Для кожної вікової групи адаптовані відповідні заняття на свіжому повітрі і в приміщенні. Наймолодші молоді захисники беруть участь у захопливих заняттях та командних змаганнях на свіжому повітрі, вчать захищати себе та свою команду в небезпечних ситуаціях. У старших молодих захисників заняття та заходи розвивають та зміцнюють почуття національної ідентичності й приналежності до Латвії, навчають їх здатності брати на себе відповідальність за себе, свою сім'ю, громаду та країну. Також розвиваються інтелектуальні та фізичні здібності, які допомагають їм приймати рішення у повсякденному житті та в нестандартних ситуаціях. Під час заходів молоді захисники надається необхідне спорядження, оплачуються транспортні витрати, проживання та харчування, а також покриваються інші витрати [5].

Схожі кроки вчинила й Естонія, яка відновила не лише «Союз оборони» та «Жіночий захист дому», а й закон про оборону від 1930 р., відповідно до якого створювалися організації “Молоді орли” (Noored Kotkad) та “Дочки Батьківщини” (Kodutütred). Ці дві «молодіжки» діють на скаутських засадах. Організації охоплюють своєю діяльністю всі повіти Естонії й налічують близько п'яти тисяч членів віком від 7 до 18 років. Осередки діють на базі шкіл під керівництвом вихователів, які укладають зі школами спеціальні договори. Вишкільну роботу веде «Школа Ліги оборони», розміщена у стилізованій під замок садибі [1].

Організації «Молоді орли» і «Дочки Батьківщини» керуються, зокрема, Програмою патріотичного виховання молоді (ПВП), яка була створена у співпраці з Міністерством оборони

у 2017 р. Метою програми є пропагування патріотичних цінностей серед молоді молодшого шкільного віку та надання їм можливості брати участь у громадянсько-орієнтованій освіті за інтересами, яка включає теми середньої освіти та спеціального тесту «Дочки Батьківщини» та «Молоді орли». Основними напрямками діяльності «Дочок Батьківщини» та «Молодих орлів» є освіта з питань національної оборони, історія та культура Естонії, перша допомога, орієнтування та піші прогулянки, виживання в лісі, освіта в природі та інші необхідні для життя навички. Завдяки організації патріотичних таборів зростає зв'язок молодіжних організацій Ліги оборони, «Молодих орлів» та «Дочок Батьківщини» із суспільством. ПВП дає змогу залучати молодих людей з-поза меж організації до діяльності молодіжних організацій, сприяє відкриттю нових груп та заохоченню діяльності існуючих груп. Програма підтримує групові заходи за рахунок бюджетних коштів після подання заявок, щоб запропонувати їм більш різноманітний досвід, а також підтримати їхнє навчання. У лісових таборах основна увага приділяється патріотичному вихованню та спеціальним випробуванням. Традиційні зустрічі перетворилися на навчальні дні, в яких беруть участь зовнішні тренери та експерти з різних компаній. Простіші заходи – це короткі вправи з надання першої допомоги, які проводять лікарі та працівники швидкої допомоги, а безпека на воді більше не викладається лише на суші, а з кваліфікованими інструкторами в басейні або в природній водоймі. Досвідчені фахівці знайомлять молодь з естонськими лісами та болотами, куди звичайна людина може ніколи не потрапити [6].

Завдяки ПВП естонська молодь відвідує музеї, які підтримують вивчення історії та культури Естонії. Найпопулярнішими місцями для відвідування є: Естонський національний музей, Музей просто неба, Морський музей авіаційного порту, Музей поліції, Центр часу Віттенштайн, Військовий музей та Військовий парк Валга. Раніше знання та досвід молоді були виключно на плечах керівника групи чи вожатого, але зараз є можливість скористатися допомогою іноземних тре-

нерів для збагачення знань і формування відповідних умінь молоді [6].

Зазначені вище організації мають багато спільного з українським «Пластом». Однак, на відміну від України, вони тісно пов'язані з урядовими структурами, передовсім військовими (оборонними) відомствами й отримують необхідну бюджетну підтримку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юзич Ю. Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? *Реанімаційний пакет реформ*. 2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/>
2. Jaunieji šauliai. 2025. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://www.sauliusajunga.lt/jaunieji-sauliai/>
3. Šauliškos stovyklos jaunimui nuo Lietuvos iki JAV. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: https://www.sauliusajunga.lt/sauliskos-stovyklos-jaunimui-nuo-lietuvos-iki-jav/?utm_source=chatgpt.com
4. Pedagogų vasaros kursai «Pilietis ir šalies gynyba» įkvėpė mokytojus skleisti pilietiškumo idėjas. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: https://kam.lt/mppd_naujienos/pedagogu-vasaros-kursai-pilietis-ir-salies-gynyba-ikvepe-mokytojus-skleisti-pilietiskumo-idejas/
5. Par Jaunsardzi. 2025. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://www.jc.gov.lv/lv/jaunsardze>
6. Noorte isamaalise hariduse programm – mis see on? 2025. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://nooredkotkad.ee/tegevus/ihp/>

Микола ГАЛІВ
(Дрогобич, Україна)

ПОЧАТКОВА ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА В ПІВДЕННІЙ КОРЕЇ (початок ХХІ ст.)

Після завершення Корейської війни уряд Республіки Корея при допомозі США узяв курс на зміцнення військово-промислового комплексу та розбудову збройних сил.

Ключовою для підготовки громадян Південної Кореї до можливого воєнного конфлікту (передусім з КНДР) є базова військова підготовка, яка проводиться в Національній армії Республіки Корея. Як відомо, Південна Корея зберегла призов на військову службу усіх громадян чоловічої статі віком від 18 до 28 років. Жінки не зобов'язані служити в армії, проте можуть добровільно вступити до лав Національної армії й пройти відповідну підготовку. Військова служба триває 18-22 місяці, з них перші 5–6 місяців присвячені базовій загально-військовій підготовці [4].

Натомість у Південній Кореї немає системи початкової загальновійськової підготовки в середніх школах. Лише в окремих навчальних закладах існують освітні програми, які пропонують учням військову підготовку, або навчальний предмет мілітарного спрямування. Серед таких спеціалізованих шкіл найбільш відомою є Середня школа Бугіл (Bugil High School) у місті Чохан, яка відзначається суворою дисципліною, чітким режимом дня і дотриманням певних мілітарних традицій. Завдяки своїй виховній програмі цей приватний заклад середньої освіти, котрий, по-суті, є школою-інтернатом, уже тривалий час має найвищі показники вступу своїх випускників до Корейської військової академії, Військово-морської академії та Академії військово-повітряних сил Республіки Корея [1].

Головними складниками початкової військової підготовки в Середній школі Бугіл є такі аспекти: 1) військова дисципліна (учні дотримуються суворих правил поведінки, зокрема використання військових привітань, стройова підготовка і тренування); 2) режим дня (учні зобов'язані дотримуватися розпорядку, який складається з раннього підйому, навчальних занять, обов'язкових годин самостійного навчання, фізичних тренувань та спортивних ігор); 3) фізична підготовка (особлива увага до фізичного розвитку учнів, яка включає регулярні тренування, участь у спортивних заходах); 4) підготовка до вступу до закладів вищої військової освіти (формування відповідних компетентностей для успішного проходження вступних випробувань) [1]. Завдяки цим пріоритетам і чинникам у школі сформовано відповідне освітнє середовище, спрямоване на виховання в учнів самодисциплінованості, відповідності, лідерських якостей, які потрібні у подальшій військовій службі. Слід зауважити, що Середню школу Бугіл можна потрактувати як заклад початкової підготовки для майбутнього командно-офіцерського складу Національної армії Республіки Корея.

Деякі аспекти початкової загальновійськової підготовки (дисципліна, фізична підготовка) здійснюються у приватних літніх таборах для дітей. Наприклад, у місті Ансан діє табір Cheongryong Self-denial Training Camp («Тренувальний табір самозречення Чонрьон»), організований колишніми морськими піхотинцями, де учні проходять інтенсивні тренування, включаючи вправи на витривалість та командну роботу. Програма табору включає: ранкові вправи на свіжому повітрі; стройову підготовку та військові пісні; вправи на витривалість (наприклад, біг та стрибки), тренування в умовах холоду для загартування. Мета програми – зміцнення духу та тіла учасників. Так, улітку 2011 р. в цьому таборі проходили триденну програму 37 дітей. Серед вправ, які виконували діти, були стрибки через весла, пластунське повзання по болотистій міліні, групове перенесення гумового човна, плавання за

допомогою весел на гумовому човні, спільні кількаразові вигуки «Дякую моїм батькам!» тощо [3].

Іншим літнім табором до військової підготовки учнів у Південній Кореї є заснований колишнім військовим інструктором Навчальний табір морської піхоти «Блакитний дракон» (Blue Dragon Marine Corps Training Camp). Він діє поблизу Сеула й пропонує програми тривалістю від трьох днів до двох тижнів. Учасники програм (учні віком 13–17 років) проходять такі випробування: спуск по мотузці з висоти 11 метрів; біг з відкритими парашутами; марші з важкими рюкзаками; тренування в газових камерах. Мета зазначених програм – розвиток самодисципліни і впевненості в собі. Улітку 2011 р. табір зосередив близько 230 учасників. При цьому батькам дозволялося супроводжувати дітей [2].

Літні військові табори для дітей з'явилися у 2003 р. і до 2011 р. встигли охопити близько 17 тис. осіб. Вони усе більше користуються популярністю серед батьків, які прагнуть загартувати своїх дітей і підготувати їх до служби в армії. Табори вирізняються невисокою оплатою (40 тис. південнокорейських вон або 36 дол. США), але й відсутністю належного медичного забезпечення і контролю з боку державних органів [2].

Вважаємо, що Україні уже зараз, в умовах російсько-української війни, потрібно розвивати систему літніх військових таборів для дітей з короткими програми фізично-психологічної підготовки, залучаючи до їх організації органи освіти, громадські молодіжні (передусім Пласт) і ветеранські організації. До педагогічної роботи в цих таборах слід запрошувати ветеранів ЗСУ, Національної гвардії, ДПСУ, які мають військовий досвід, пройшли відповідну фізичну і психологічну реабілітацію й прагнуть працювати з дітьми з метою їх загартування. Необхідною є популяризація таких форм виховної роботи з дітьми серед батьків, надання певної державної матеріальної підтримки приватним ініціативам щодо організації літніх військових таборів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bugil High School (북일고등학교). [Электронный ресурс]. Режим доступа. URL: <https://namu.wiki/w/%EB%B6%81%EC%9D%BC%EA%B3%A0%EB%93%B1%ED%95%99%EA%B5%90/%ED%8A%B9%EC%A7%95>
2. Military boot camps lure S. Korea teens, families. *The Independent*. 20.08.2011. [Электронный ресурс]. Режим доступа. URL: https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/military-boot-camps-lure-s-korea-teens-families-2340987.html?utm_source=chatgpt.com
3. South Korean School Kids Take Tough Military Training. *International business time*. 22.07.2011. [Электронный ресурс]. Режим доступа. URL: https://www.ibtimes.com/south-korean-school-kids-take-tough-military-training-photos-552376?utm_source=chatgpt.com
4. Toyryla L. Military Service in Korea – Serving the Country. 12.07.2024. [Электронный ресурс]. Режим доступа. URL: <https://www.90daykorean.com/military-service-in-korea/>

*Микола ГАЛІВ,
Олег ВОЛОШИН
(Дрогобич, Україна)*

РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: МЕДІЙНИЙ ДИСКУРС (2022–2025)

Теоретичне осмислення різних аспектів російсько-української війни збагатилося численними працями українських науковців [6; 7; 8; 9; 10; 11]. Військово-патріотичне виховання молоді досліджено у студіях І. Бега, Л. Канишевської, Р. Малиношевського [3; 4], Р. Рябоконя та М. Рябоконя [25], В. Заплатинського [14]. Низку праць щодо передвійськової підготовки учнів закладів загальної середньої освіти в Україні опублікували М. Галів, М. Фролов, В. Онищак [5; 12].

З початком повномасштабної війни Росії проти України у лютому 2022 р. вітчизняні мас-медіа присвятили значну увагу проблематиці початкової загальновійськової підготовки. У жовтні 2022 р. народна депутатка Інна Совсун в одній зі своїх статей порушила питання початкової військової підготовки дівчат. Вона різко розкритикувала МОН України за збереження під час вивчення «Захисту України» поділу класу на хлопців і дівчат, причому останніх, за її словами, досі навчають робити перев'язку «чепець». Натомість війна з Росією вимагає поширення обов'язку захищати Україну на усіх її громадян, а тому дівчатам у школі також потрібно надати навички не лише домедичної, але й військової підготовки. «І якщо питання про військовий обов'язок і строкову службу для жінок – це окрема складна дискусія (яку, втім, все одно треба рано чи пізно провести), то військова освіта на рівні школи – навіть не може бути предметом обговорень» [23], – зауважила І. Совсун.

Загострилося питання про зміст і методику проведення уроків «Захисту України». Директорка гімназії № 107 «Введенська» (м. Київ) Катерина Спітковська у грудні 2022 р. виступила із закликом змінити організацію викладання зазначеного предмета, відмовитися від уроків по 1,5 години на тиждень, а натомість впровадити повноцінний навчальний день один раз на місяць, однак не у школах, а в спеціально обладнаних установах. Проводити такі тривалі заняття повинні підготовлені спеціалісти з військовим досвідом, які навчатимуть учнів практики ведення бойових дій. За таких умов учні отримуватимуть необхідні навички, а фінансування не розпорошуватиметься по школах, а зосередиться на забезпеченні спеціальної установи [24]. На жаль, К. Спітковська детально не розкрила своє бачення організаційного функціонування таких «спеціально обладнаних установ».

Напередодні 2023/24 навчального року МОН України задекларувало ініціативу щодо оновлення практичної складової навчального предмета «Захист України». За інформацією ресурсу «Освіта.UA», програму курсу допрацьовували з урахування відгуків учителів. Відтак вона включатиме підготовку учнів щодо управління FPV-дронами. Крім того, наголошувалося, що для учнів 7-9 класів запровадять «пропедетичний безпековий практикум», який викладатиметься в рамках інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» (Урок «Захист України», 2023). Інтернет-медіа на початку вересня 2023 р. повідомили про ініціативу місцевого самоврядування у Києві збільшити кількість годин на викладання предмета «Захист України» у середніх школах для поглиблення практичної військової підготовки учнів [25]. У грудні цього ж року ЗМІ поширили повідомлення про плани уряду виділити 1,74 млрд грн. на удосконалення початкової загальновійськової підготовки учнів, більша частина яких (1,64 млрд.) буде спрямована на закупівлю обладнання для предмета «Захист України», а 100 млн. грн. – на професійний розвиток учителів, які забезпечують викладання цього шкільного курсу [20].

Найбільшу увагу ЗМІ, а відтак й суспільства, привернули зміни до законодавства України у травні 2024 р., відповідно до яких планувалися організаційні зміни у проведенні початкової загальновійськової підготовки. Міністр освіти і науки України Оксен Лісовий повідомив про трансформацію предмета «Захист України» в один урок на місяць, який триватиме весь навчальний день. Такий урок проводитиметься у спеціально створених навчальних центрах, мережах яких в країні сягатиме близько трьох тисяч. Один навчальний центр припадатиме на 5-10 шкіл [15; 21]. Цікавий матеріал про підготовку змін, їх спрямування і завдання опублікувала кореспондентка «Лівого берега» Катерина Амеліна [1].

Час-від-часу в українському інформаційному просторі з'являлися повідомлення про пошук фахівців для тренування учителів предмета «Захист України» [19], створення осередків для навчання цієї дисципліни і проходження початкової військової підготовки [18]. У липні 2024 р. МОН України поінформувало громадськість про новий проєкт програми «Захист України», розроблений з урахування пропозицій експертів у сфері національної безпеки та оборони, громадських організацій, освітян. Значну увагу автори програми приділили формуванню практичних навичок з орієнтування на місцевості, основ інженерної фортифікації, стрілецької підготовки, керування дронами, інформаційної безпеки, розвідки на основі відкритих джерел (OSINT), стресо- та психологічної стійкості. Для закріплення практичних умінь та навичок передбачалося обов'язкове проведення навчально-польових зборів або тренінгових занять [27]. Проте у серпні 2024 р. ЗМІ дізналися, що оновлений формат предмету «Захист України» стане обов'язковим через два роки [16].

На жаль, не обійшлося й без скандальної інформації, яку транслиували мас-медіа. Так, у вересні 2024 р. у підручнику з предмета «Захист України» виявили фотографію військових у російській уніформі. МОН України виправдалося тим, що підручник застарілий і вже в минулому році не повинен був використовуватися в школах [2]. Крім того, голова комітету

Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій Сергій Бабак у лютому 2025 р. повідомив про вкрай незадовільне використання коштів на заходи щодо забезпечення викладання шкільного предмета «Захист України». За його словами, субвенція у розмірі 1,74 млрд грн. впродовж 2024 р. реалізована частково: 953,7 млн грн (58%) використали на закупівлю обладнання, а «неосвоєними» залишилися 691,6 млн грн. Із запланованих 100 млн грн. на навчання вчителів використали лише 9,1 млн (9,1%). При цьому у МОН України зазначили, що виділених коштів на професійних розвиток вчителі предмета «Захист України» виявилось більше, ніж потрібно, оскільки попередньо було здійснено неправильний підрахунок [13].

На сучасному етапі російсько-української війни увага вітчизняних ЗМІ до питань початкової військової підготовки значно прискіпливіша, ніж раніше. Прикладом аналітичного й сюжетно-багато висвітлення цього питання є публікація журналістки Софії Челяк, яка у квітні 2025 р. опублікувала статтю про діяльність одного із львівських центрів початкової військової підготовки [28].

ЛІТЕРАТУРА

1. Амеліна К. Оновлений шкільний предмет «Захист України» видається насиченим і сучасним, але є чимало запитань. *LB.ua*. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: https://lb.ua/society/2024/06/07/617348_onovleniy_shkilniy_predmet_zahist.html
2. Андреева В. У підручнику «Захист Вітчизни» знайшли фото військових у формі РФ: у МОН відреагували. *Українська правда*. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/zahist-vitchizni-u-ukrajinskomu-pidruchniku-shkolyari-viyavili-formu-viyskovih-rf-303692/>
3. Бех І. Д., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В. Стратегія військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України: реалії та орієнтовні позиції. *Вісник*

Національної академії педагогічних наук України. 2023. Вип. 5(2). С. 1–7. DOI: 10.37472/v.naes.2023.5202

4. *Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями* / за ред. І. Д. Бега, Р. В. Малиношевського. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 32 с.

5. Галів М. Початкова військова підготовка учнів у Нижньогаївській середній школі (1950–1980-ті рр.). *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів* / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 15–18.

6. Галів М., Гранд М. «Русский мир» проти України: коротка деконструкція новітньої російської геополітичної доктрини. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2024. Спецвипуск. С. 172–177. DOI: 10.24919/2312-2595.спес.16

7. Галів М., Гранд М., Бойчин Р. Початок повномасштабної війни Росії проти України у висвітленні польського інформаційного порталу «Nowa Europa Wschodnia» (лютий-березень 2022 р.). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 72. Т. 1. С. 52–60. DOI: 10.24919/2308-4863/72-1-7

8. Галів М., Ільницький В. Характер сучасної російсько-української війни (2014–2023): вітчизняний історіографічний дискурс. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. 2023. Вип. 13/55. С. 47–73.

9. Галів М., Ільницький В., Карпенко О. Проблематика геноциду Росії щодо українців в українських засобах масової інформації (2022 – 2024). *Новітня доба*. 2024. Вип. 12. С. 75–96. DOI: 10.33402/nd.2024-12-75-96

10. Галів М., Карпенко О. Викрадення українських дітей російськими окупантами (2022–2024): за матеріалами вітчизняних мас-медіа. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2024. Спецвипуск. С. 62–76. DOI: 10.24919/2312-2595.спес.5

11. Галів М., Свйонтик О. Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і*

ринок. 2023. № 3 (211). С. 25–31. DOI: 10.24919/2308-4634.2023.277194

12. Галів М., Фролов М., Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець XX – початок XXI ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86. Том 1. С. 29–40.

13. Ефективність використання коштів на предмет «Захист України» жахлива, – Бабак. *Освіта.UA*. 2025. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://osvita.ua/school/94034/>

14. Заплатинський В.М. Аналіз підготовки школярів та студентів з питань безпеки, здоров'я та цивільного захисту в Україні та зміни змісту в зв'язку із виникненням військових загроз. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Техніка»*. 2014. Вип. 2 (8). С. 32–42.

15. Коломієць В. «Для нас реформа освіти сьогодні така ж важлива, як реформа армії 10 років тому». Інтерв'ю з очільником МОН Оксеном Лісовим. *Громадське*. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://hromadske.ua/suspilstvo/223834-dlia-nas-reforma-osvity-syohodni-taka-z-vazlyva-iak-reforma-armiyi-10-rokiv-tomu-interviu-z-ochilnykom-mon-oksenom-lisovym>

16. Коломієць В. Близько 1200 закладів освіти запровадять оновлений «Захист України» в межах експерименту – МОН. *Громадське*. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: https://hromadske.ua/suspilstvo/230245-blyzko-1200-zakladiv-osvity-zaprovadiat-onovlenyy-zakhyst-ukrayiny-v-mezakh-eksperymentu-mon?traffic_source=ukr.net

17. Король С. У школах Києва збільшать кількість годин «Захисту України». *Liga.net*. 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://life.liga.net/all/news/v-shkolah-kieva-uvulichat-kolichestvo-chasov-zaschity-ukrainy>

18. Лісовий О. Створення осередків для викладання «Захисту України». *Освіта.UA*. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://osvita.ua/blogs/92542/>

19. МОН шукає фахівців для тренування вчителів предмета «Захист України». *Освіта.UA*. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://osvita.ua/school/92180/>
20. На викладання предмета «Захист України» витратять 1,74 млрд грн. *Освіта.UA*. 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://osvita.ua/school/91066/>
21. Один день на місяць школярі навчатимуться захисту України. *Освіта.UA*. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://osvita.ua/school/92103/>
22. Рябокінь Р.М., Рябокінь М.В. Форми та методи роботи військово-патріотичного виховання в НСОУ Пласт. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. Вип. 6. С. 232–243.
23. Совсун І. Як школа готує дівчат до військової служби? *Освіта.UA*. 2022. URL: <https://osvita.ua/blogs/87535/>
24. Спітковська К. «Захист України» – must have для дітей. *Освіта.UA*. 2022. URL: <https://osvita.ua/blogs/87995/>
25. У київських школах введуть додаткові уроки із «Захисту України». *Суспільне. Новини*. 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://suspilne.media/kyiv/567861-u-kiivskih-skolah-vvedut-dodatkovyi-uroki-iz-zahistu-ukraini/>
26. Урок «Захист України» зорієнтують на реалії сьогодення. *Освіта.UA*. 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://osvita.ua/school/89735/>
27. Учителям пропонують нову програму «Захисту України». *Освіта.UA*. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://osvita.ua/school/reform/92604/>
28. Челяк С. «Дівчата стріляють краще, ніж хлопці»: як в українських школах змінюється викладання «Захисту України». *Українська правда*. 2025. [Ел. ресурс]. Режим доступу. URL: <https://life.prawda.com.ua/society/divchata-strilyayut-krashche-nizh-hlopci-yak-v-ukrajinskih-shkolah-zminyuyetsya-vikladannya-zahistu-ukrajini-307692/>

*Микола ГАЛІВ,
Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ
(Дрогобич, Україна)*

РЕФОРМА ПОЧАТКОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ У СФЕРІ ОСВІТИ КИТАЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (ТАЙВАНЬ) НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У зв'язку з демократизацією суспільно-політичного життя на Тайвані наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. були започатковані певні реформи у сфері початкової військової підготовки молоді. Реформування початкової військової підготовки у країнах, які тривалий час перебувають і розвивають в умовах загрози воєнного конфлікту, становить особливи інтерес для України, котра веде виснажливу війну з Росією [2; 3; 4; 5; 6]. Деякі аспекти реформування початкової військової підготовки розкрито у працях українських вчених [1; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15].

У 2006 р. курс «Військова підготовка», який викладався у старшій середніх школах і коледжах Китайської Республіки, було перейменовано на «Загальні знання про національну оборону», а в 2009 р. – на «Освіта з національної оборони». На сьогодні на рівні початкової та молодшої середньої школи діє змішаний формат, за яким військово-патріотична освіта вбудована у програми гуманітарних, громадянознавчих, фізкультурних предметів. По суті, на цьому щаблі освіти не існує окремого предмету, що стосувався б питань військової підготовки або, ширше, національної оборони. Для учнів викладаються певні тематичні блоки (модулі), які інтегровані у різні навчальні предмети: Наприклад, блок «Нація і безпечне життя» передбачає ознайомлення учнів з державними символами, видами збройних сил, а також імміграційною безпекою, яка включає ігри про заборонені товари. Блок «Механізми та оборонні технології» містить інформацію про

відмінності між цивільними і військовими транспортними засобами, сучасне озброєння (ракети, безпілотники, кораблі), які виробляють на Тайвані. При вивченні тематичного блоку «Рятувальні операції, превенція і мобілізація» розглядають питання природніх катастроф (тайфуни, землетруси), роль армії в рятуванні цивільних, проводять мобілізаційні вправи та комплексні шкільні симуляції. Крім того, обов'язковими є вивчення модулів, присвячених медіаграмотності і антитерористичній боротьбі, які спрямовані на формування в учнів умінь розпізнавати дезінформацію, інформаційні загрози, розуміти вплив терористичних загроз на загальну безпеку [28].

Натомість у старшій школі викладають згаданий курс «Освіта з національної оборони», який охоплює 1–2 кредити на рік. Затверджена у 2020 р. нова програма курсу містить теоретичну та практичну складові. Перша з них включає теми з основ оборони, геополітики, сучасного стану армії Китайської Республіки, засобів захисту від хімічної, біологічної, радіологічної загроз, основ військової стратегії (зокрема вчення Сунь-цзи), топографії тощо. Для прикладу, тематичний блок «Національна безпека та державна політика» розкриває питання політики національної оборони, оборонної стратегії Тайваню, військової трансформації та оборонного планування. Тематичний блок «Концепція національної оборони» передбачає вивчення питань «всеохопного оборонного підходу», психологічної війни, громадянської стійкості, ментальної мобілізації. Тематичний блок «Оборонні технології та сучасне озброєння» концентрує увагу на збройних технологіях Тайваня, зокрема технологіях морської оборони, національній оборонній індустрії, а також на технологіях майбутнього: нанотехнологіях, космічних системах. Практична частина включає проведення реальних або симульованих стрільб, маршові вправи у військових одностроях, конкурсів співу військових пісень, командні змагання тощо [25].

Складовою частиною реформи стала поступова заміна військових інструкторів на сертифікованих педагогів. Приво-

дом до усунення військових інструкторів з кампусів освітніх установ став корупційний скандал: у 2004 р. було заарештовано директора Департаменту військової підготовки Міністерства освіти, генерал-лейтенанта Сунь Веня за надання впродовж п'яти років неправдивих звітів про державні витрати і привласнення декількох мільйонів тайванських доларів. Коментуючи цю справу, міністр освіти Ту Чен-шен заявив, що йому, як цивільному міністру, важко контролювати справи Департаменту військової підготовки, оскільки лише чотири з 67 посадових обов'язків керівника цього підрозділу потребують схвалення міністра або його заступників. В усіх інших питаннях директор Департаменту військової підготовки є доволі самостійною особою. Навіть призначення військових інструкторів на посади у школах належно переважно до компетенції директора Департаменту, бо з 4600 інструкторів міністр міг призначити лише трьох. Відтак міністр виступив проти надмірних повноважень директора Департаменту військової підготовки [24].

Скандал підштовхнув владу та громадськість до змін у системі кадрового забезпечення військової підготовки в школах. Як зауважив Лі Сін-фен, викладач Християнського університету Чун Юань, на Тайвані тисячі кадрових офіцерів працюють у школах, а не військових частинах – і це «ненормальна система». Він назвав це проявом мілітаризму, згадавши, що початкове завдання військових інструкторів полягало у спостереженні за порядком у кампусах, контролі за думками і діями учнів та вчителів, студентів і викладачів. Зараз функції інструкторів військової підготовки змінилися й зосереджуються навколо двох місій: викладання курсів з національної оборони та надання консультаційних послуг учням і студентам. Останнє передбачало й профілактичну роботу зі здобувачами освіти щодо запобігання поширення наркотиків, злочинності, навчання учнів безпеки поведінки як в кампусі, так і поза його межами. На думку Лі Сін-фена, для забезпечення сучасної «національної оборонної освіти» потрібно залучати не лише інструкторів-офіцерів, але й талановитих

професійних педагогів. Бо назагал система військових інструкторів виглядає просто як можливість для працевлаштування багатьох тайванських офіцерів [24].

У 2013 р. Законодавчий Юань (парламент Китайської Республіки) вніс поправки до закону про загальну середню освіту, а також прийняв додаткову резолюцію, яка визнавала, що військові інструктори зробили значний внесок у безпеку кампусів, однак усі аспекти шкільної освіти слід передати цивільним професіоналам. По-суті, цей крок було сприйнято як початок кампанії «витіснення військових інструкторів з кампусів». У 2018 р. військовим інструкторам за умови проходження належної підготовки для викладання курсу «Освіта з національної оборони», було дозволено залишатися в школах як цивільним працівникам [23].

Згідно з даними Міністерства освіти, у 2016 р. на Тайвані працювали приблизно 3500 інструкторів військової підготовки, з них 2600 у середніх школах та 900 у коледжах (Deputy Minister of Education, 2016). У 2017 р. було ухвалено рішення не заповнювати вакансії військових інструкторів у середніх і вищих школах, зокрема після їх виходу на пенсію. Тож поступово кількість інструкторів зменшувалася. У 2018 р. у закладах освіти на Тайвані працювали ще 3005 інструкторів, у листопаді 2020 р. – 2653. Очікувалося, що у 2021 р. їхня кількість зменшиться до 2555 осіб, у 2025 р. до 990, а останні 10 військових інструкторів вийдуть на пенсію у 2031 р. [23]. За даними тайванської преси, у 2022 р. у коледжах працювали близько 500 інструкторів, а в середніх школах – майже 1400. Темпи виходу інструкторів військової підготовки на пенсію були дуже високими: щороку по 300 – 400 осіб. Однак деякі інструктори, намагаючись отримати підвищення військового звання, залишалися працювати на чотирирічний термін. Багато з них були переведені до «академічних інноваційних сил» – цивільних професійних педагогічних кадрів, які відповідають за викладання «Освіти з національної оборони» та безпеку у кампусах. У 2022 р. кількість таких «академічних інноваційних кадрів» складала приблизно 1600 осіб, 900 з них

були колишніми військовими інструкторами [30]. Зрештою, їхній досвід був особливо потрібен під час проведення практичних занять для школярів, зокрема організації стрільб.

У 2021 р. Міністерство освіти Китайської Республіки розробило план впровадження національної оборонної освіти в школах. Згідно з ним, університети, дворічні молодші коледжі та п'ятирічні коледжі (останні два роки освітніх програм) повинні планувати навчальну програму «національної оборонної освіти» відповідно до потреб та особливостей школи, а також застосовувати обов'язкові та вибіркові методи навчання. П'ятирічні коледжі (перші три роки освітніх програм) та старші середні школи повинні реалізовувати обов'язковий курс відповідно до змісту навчальної програми «Освіти з національної оборонної», а також пропонувати різноманітні курси за вибором відповідно до потреб учнів. Молодші середні школи та початкові школи у поєднанні зі специфічним змістом основних компетенцій кожної навчальної галузі, повинні належним чином інтегрувати в діючі програми додаткові навчальні матеріали з «національної оборонної освіти» [27].

Зазначений план передбачав організацію у школах всіх рівнів численних додаткових навчально-виховних заходів: 1) проведення зборів для виконання національного гімну та церемоній підняття прапора; 2) організацію конкурсів есе, каліграфії, плакатів, проведення дебатів, танців, конкурсів патріотичних пісень, клубів читання, стрільб «живими кулями» (пейнтболу), таборів бойового досвіду, відвідування національних військових таборів тощо; 3) співпрацювати з відповідними органами під час проведення навчань із запобігання стихійним лихам та ліквідації їхніх наслідків, мобілізації при заходах з національної оборони (цивільної безпеки), спільних військових та цивільних навчань проти-повітряної оборони; 4) проводити в кампусах навчання (не менше двох разів на рік) із запобігання стихійним лихам та організації рятування; 5) створювати клуби, пов'язані з навчанням в галузі національної оборони. Крім того, школи всіх

рівні зобов'язані пропагувати освіту з національної оборони у поєднанні з національними святкуваннями, народними фестивалями та міжшкільними заходами для зміцнення патріотизму учнів. Визначалися й певні правила для підвищення кваліфікації педагогічного персоналу шкіл у сфері «національної оборонної освіти» [27].

Система початкової військової підготовки в Китайській Республіці (Тайвань) на початку XXI ст. зберегла можливості для поглиблення практичних військово-тактичних навичок учнів шкіл, студентів коледжів та університетів у літніх та зимових таборах, організованих Міністерством національної оборони. Табори призначені для підлітків і молодих людей віком від 15 до 32 років. Кожен табір має власну програму, спрямовану на практичні заняття, закріплення певного військового досвіду, рольове моделювання, зміцнення патріотизму та громадянської мотивації тайванської молоді. Більшість програм роботи літніх і зимових таборів мають спільні складові: 1) вступні ритуали і таборова дисципліна; 2) опанування і використання стрілецької зброї; 3) тактичні симуляції (імітування сценаріїв бойових дій). Деякі табори мають науково-технічну спрямованість, зокрема навчають школярів і студентів працювати з дронами, поглиблюють їхні знання щодо ракетних та інших військових технологій. Інші табори концентрують увагу на тактичній медицині, зокрема наданні першої медичної допомоги, зупинці кровотеч, серцево-легеневій реанімації, використанні зовнішніх дефібриляторів. Один з таборів має журналістське спрямування [17].

Одним із найцікавіших є «Амфібійний бойовий табір» (Amphibious Warrior Challenge Camp), який організовує Морська піхота Тайваню на своїй базі в районі Цзоїн у рамках програми «Освіта з національної оборони». Тривалість табору – 4 дні і 3 ночі, а мета – сформувати в школярів початковий досвід реального дня морського піхотинця. Програма табору включає такі блоки: 1) навички виживання та гірське тренування (виживання у дикій місцевості, побудова пасток, виготовлення «тихої зброї» – луків і дмухавок, тренування з

мотузками: вузли, спуски, підвісні мости, альпінізм тощо); 2) водні вправи (базові навички порятунку на воді, плавання з екіпіруванням, дихальні техніки, фізичні змагання на пляжі, вправи на піску та у воді); 3) досвід амфібійної техніки (інструктаж про характеристики і застосування двопрофільного бойового транспорту AAV-7, використання цього транспорту на суші та воді); 4) тактична підготовка (вправи з легкою зброєю, командні змагання: десантування, тактичні ігри з елементами змагання груп між собою); 5) вечірні активності (групові змагання у виконанні пісень, військових гімнів тощо) [16; 28].

Щороку діє Танковий військовий табір на базі Чанган, програма якого охоплює 4-5 днів. Основні елементи програми включають: а) ознайомлення з експозицією бронетехніки; б) експериментальна поїздка в бронемашині (досвід тактично-оперативної мобільності); в) симулятор бою (віртуальні вправи на тренажерах); г) стрільба з бойового танка або кулемета; г) мотиваційні ігри (Armored Combat Battalion, 2014). Спеціальний парашутний табір регулярно організовується армійським командування Сил спеціальних операцій. Він проводиться на базі армійського спеціального тренувального центру Гужуанг й триває п'ять днів. Програма табору складається з таких аспектів: пошуково-десантні тренування, тактична підготовка на місцевості (у умовах гір і лісів), випробування на витривалість і командність (тривалі марші, бойові походи) [22]. Табір повітряних сил і технологій часто проводиться на авіабазах Тайваню. Він також триває 4-5 днів і включає симуляцію польоту, демонстрацію бойових літаків (F-16) і вертольотів (S-70C), лекції з історії авіації, оборонної стратегії, тактичну стрільбу з легкої зброї тощо [22]. Серед інших таборів, які проводяться для молоді, передусім старшокласників, на військових базах різних підрозділів Збройних Сил Китайської Республіки, відомими є десантний табір Пенху, випробувальний табір у джунглях Чайшань тощо [22]. Кожного року табори приймають від кількох десятків до

кількох сотень молодих людей, які отримують деякі ефективні уміння військової підготовки.

Значну роль в організації молодіжних таборів відіграє громадська організація Китайський молодіжний корпус. Вона організовує табори лідерства і розвитку критичного мислення, табори військових тренувань, «школи виживання в дикій природі» [20]. Однак більшість із них потребують співпраці з військовими частинами. Назагал же, організація зимових і літніх військових таборів для молоді відбувається в межах тісної співпраці між закладами освіти, органами влади та військовими частинами.

На завершення слід відзначити, що науковці вказують на невизначеність результатів впливу реформованої «національної оборонної освіти» в Китайській Республіці з огляду на три аспекти. По-перше, відповідність середніх шкіл «основним предметам національної оборонної освіти для загально-освітніх середніх шкіл», опублікованим Міністерством освіти у 2008 р., є сумнівною. По-друге, навчальний час з національної оборонної освіти у середніх школах було зведено до однієї години на тиждень, що є відносно коротким часом для повноцінного формування знань, умінь і навичок. По-третє, додаткового спостереження та аналізу потребують результати політики запровадження вибіркового курсу у загальній освіті та розробки програм підготовки вчителів з оборонної освіти [19, 185]. На наше переконання, деякі формально-змістові, теоретичні і практичні компоненти програми курсу «Освіта з національної безпеки» та досвід організації літніх і зимових таборів для тайванської молоді необхідно апробувати у системі освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галів М. Початкова військова підготовка учнів у Нижньогайвській середній школі (1950–1980-ті рр.). *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів /*

[Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 15–18.

2. Галів М., Гранд М. «Русский мир» проти України: коротка деконструкція новітньої російської геополітичної доктрини. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2024. Спецвипуск. С. 172–177. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.16

3. Галів М., Гранд М., Бойчин Р. Початок повномасштабної війни Росії проти України у висвітленні польського інформаційного порталу «Nowa Europa Wschodnia» (лютий-березень 2022 р.). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 72. Т. 1. С. 52–60. DOI: 10.24919/2308-4863/72-1-7

4. Галів М., Ільницький В. Характер сучасної російсько-української війни (2014–2023): вітчизняний історіографічний дискурс. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. 2023. Вип. 13/55. С. 47–73.

5. Галів М., Ільницький В., Карпенко О. Проблематика геноциду Росії щодо українців в українських засобах масової інформації (2022 – 2024). *Новітня доба*. 2024. Вип. 12. С. 75–96. DOI: 10.33402/nd.2024-12-75-96

6. Галів М., Карпенко О. Викрадення українських дітей російськими окупантами (2022–2024): за матеріалами вітчизняних мас-медіа. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2024. Спецвипуск. С. 62–76. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.5

7. Галів М., Свйонтик О. Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і ринок*. 2023. № 3 (211). С. 25–31. DOI: 10.24919/2308-4634.2023.277194

8. Галів М., Фролов М., Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86. Том 1. С. 29–40.

9. Глушук В. Допризовна підготовка юнаків до служби в Збройних Силах України в 1991–2001 рр.: автореф. дис. канд. іст. н. Київ, 2011. 20 с.

10. Гуз К., Кононец Н. Військово-патріотична підготовка старшокласників у сучасному освітньому просторі. *Імідж сучасного педагога*. 2021. Вип. 1. С. 77–81.

11. Журба К. Зарубіжний досвід підготовки школярів до захисту своєї країни. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 3. С. 107–111.

12. Зубалій М. Форми військово-патріотичного виховання допризовної молоді. Київ, 2010. 272 с.

13. Ковба М. Методи і форми військово-патріотичного виховання старшокласників (перша чверть ХХІ ст.). *Педагогічний альманах*. 2024. Вип. 55. С. 278–284.

14. Остапенко О., Тимчик М. Військово-патріотичне виховання старшокласників в умовах ідейно-світоглядної конфронтації. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2021. Вип. 25. С. 62–73.

15. Тимчик М. (ред.). Методика військово-патріотичного виховання учнів у закладах загальної середньої освіти: методичні рекомендації. Київ, 2022. 91 с.

16. Amphibious Warrior Challenge Camp. *Decode*. 2016. URL: https://www.decode.org.tw/?page=737&utm_source=chatgpt.com

17. Announcement of the list of candidates for the National Defense Education Summer Camp in 2015. *All-Out Defense Education*. 2015. URL: <https://aode.mnd.gov.tw/Unit/Content/1796?-unitId=399>

18. Armored Combat Battalion. *Decode*. 2014. https://www.decode.org.tw/?page=725&utm_source=chatgpt.com

19. Chao Yen Wu, Hsin Yi Huang, Min Chuan, Huang. The Effects of the Development of Teachers Training Programs. *Advanced Materials Research*. 2012. Issue 430–432. P.185–188.

20. China Youth Corps Camps. 2025. URL: <https://www.mamababymandarin.com/portfolio/china-youth-corps/>

21. Deputy Minister of Education: Efforts to make instructors withdraw from campus within 5 years. *Liberty Times Net*. 2016. URL: <https://news.ltn.com.tw/news/life/breakingnews/1789534>

22. Experience the combat camp and deepen national defense awareness. *Youth*. 2006. URL:

https://www.youth.com.tw/db/epaper/es001001/eb0157.htm?utm_source=chatgpt.com

23. Instructors will be completely withdrawn from campus. Zhong Jiabin: Help them to become “quasi-teachers” and teach national defense. *Liberty Times Net*. 2020. URL: <https://news.ltn.com.tw/news/politics/breakingnews/3353323>

24. Military should leave campuses. *Taipei Times*. 2004. URL: <https://www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2004/07/27/2003180664>

25. National defense education curriculum content and implementation measures for all schools at all levels. *Ministry of Education*. 2020. URL: https://edu.law.moe.gov.tw/LawContent.aspx?id=GL000414&utm_source=chatgpt.com

26. Procedures for appeals regarding the transfer, assignment, transfer and further training of military training instructors in senior secondary schools. *Ministry of Education*. 2014. URL: <https://edu.law.moe.gov.tw/LawContent.aspx?id=GL001239>

27. Schools at all levels promote the implementation plan of national defense education. *Ministry of Education*. 2021. URL: <https://translate.google.com/?hl=uk&sl=zh-TW&tl=en&text=%E5%90%84%E7%B4%9A%E5%AD%B8%E6%A0%A1%E6%8E%A8%E5%8B%95%E5%85%A8%E6%B0%91%E5%9C%8B%E9%98%B2%E6%95%99%E8%82%B2%E5%AF%A6%E6%96%BD%E8%A8%88%E7%95%AB&op=translate>

28. The Amphibious Warrior Combat Camp has rich courses and students have unforgettable memories. *Ocacnews*. 2025. https://ocacnews.net/article/389593?utm_source=chatgpt.com

29. The Ministry of Education Has Researched and Compiled Supplementary Teaching Materials for All-Out Defense Education for Primary and Junior High Schools According to the Curriculum Guidelines of 12-Year Basic Education of Academic Year 108. *Ministry of Education*. 2020. URL: <https://english.moe.gov.tw/cp-14-19510-cfcfbf-1.html>

30. Zhao Youning. Exclusive: Is the 2023 instructor withdrawal from campus a false issue? The Ministry of Education es-

timates that all instructors will withdraw this year. *United Daily News*. 2022. URL: <https://udn.com/news/story/6885/6649434>

*Тетяна ГУШТАН,
Роман КОРСАК
(Ужгород, Україна)*

ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА У ВИЩІЙ ОСВІТІ: НЕОБХІДНІСТЬ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ТА ЗАХІДНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ВЕКТОРІВ

В умовах повномасштабної військової агресії на території України ключовим завданням держави стає забезпечення національної безпеки через усі наявні інституційні механізми, зокрема через систему освіти. У цьому контексті вища освіта, зокрема в галузі гостинності, має адаптуватися до нових викликів, інтегруючи у свої навчальні програми елементи військової підготовки. Такий підхід обумовлений необхідністю формування не лише висококваліфікованого фахівця, але й свідомого громадянина, здатного захищати державу в умовах зовнішньої загрози. Сьогодні це питання набуває особливої актуальності, оскільки сфера гостинності – туризм, готельно-ресторанний бізнес, організація подій – виконує не тільки економічну, а й гуманітарну функцію, пов'язану з підтримкою морального духу суспільства, забезпеченням стійкості громад, розвитком внутрішнього туризму в умовах війни [1, 218; 14].

Впровадження військової підготовки у навчальний процес закладів освіти сфери гостинності – це нова парадигма, яка враховує актуальні ризики безпеки, водночас інтегруючи європейські стандарти формування громадянської компетентності. У країнах Європейського Союзу військовий компонент у системі освіти розглядається крізь призму цивільної безпеки, лідерства, кризового управління та захисту цивільного населення [13]. Україна, рухаючись у напрямку євроінтеграції, повинна розвивати власну модель, що поєднує в собі пат-

ріотичне виховання, основи військової справи та практичні навички виживання і координації в умовах надзвичайних ситуацій [11, 202–203].

Зазвичай студенти спеціальностей «туризм», «готельно-ресторанна справа», «готельний і ресторанный менеджмент» не мають жодного дотику до елементів національної безпеки в освітньому процесі. Проте з початком повномасштабної війни цей підхід зазнає змін. У навчальні програми доцільним є інтегрування дисципліни з домедичної допомоги та цивільної оборони, цифрової грамотності, а також розділи, присвячені веденню комунікації в кризових умовах. Особливо актуальними такі знання є для майбутніх фахівців сфери гостинності, яким важливо бути психологічно підготованими до дій у надзвичайних ситуаціях. Майбутній менеджер готельного чи туристичного підприємства повинен мати базові навички антикризового управління, вміти діяти злагоджено під час евакуації гостей, забезпечення укриття чи надання первинної допомоги. Ці навички мають бути інтегровані в освітні кейси, практичні завдання, модулі з лідерства та тимбілдингу [2, 165; 6, 242; 8, 193; 9, 451; 10, 39].

Необхідно зазначити, що в умовах війни спостерігається підвищений інтерес до військово-патріотичного туризму. Це явище стало водночас інструментом національного виховання й елементом промоції регіонів, які залишаються відносно безпечними. Закарпаття, Львівщина, Буковина стали осередками нового типу туристичних практик, що включають відвідування військових меморіалів, музеїв, таборів підготовки, а також проведення тематичних заходів для молоді. У цьому контексті випускники спеціальностей сфери гостинності повинні мати фахову підготовку щодо розробки безпечних маршрутів, організації логістики й забезпечення етичних стандартів роботи з історично чутливою інформацією [3, 252; 4, 232; 5].

Професійна підготовка у сфері гостинності також має охоплювати питання комунікацій у воєнний час. Спеціалісти повинні вміти створювати контент, який відповідає етичним та

безпековим стандартам, просувати туристичний продукт, не порушуючи законодавства чи моральних норм [7, 239; 12, 428].

У межах європейської інтеграції Україна повинна гармонізувати свої освітні програми з рекомендаціями Ради Європи, що стосуються освіти для демократичного громадянства і прав людини [16]. Військова підготовка як елемент такої освіти має бути спрямована не на мілітаризацію свідомості, а на виховання відповідального, стійкого й обізнаного громадянина. Це особливо актуально для фахівців сфери послуг, які щодня взаємодіють із різними категоріями населення, у тому числі з ветеранами, особами з інвалідністю, вимушеними переселенцями.

У багатьох країнах НАТО, зокрема в Норвегії, Польщі, Литві, дисципліни, пов'язані з безпекою, є обов'язковими навіть у гуманітарних спеціальностях. Тамтешні студенти проходять базові курси самозахисту, першої допомоги, орієнтування на місцевості [15]. Україна має шанс не просто запозичити ці практики, а інтегрувати їх у національний контекст – із урахуванням нашої воєнної специфіки та суспільних викликів. Загалом освіта в сфері гостинності має адаптуватися до цього вектора, не втрачаючи при цьому свого гуманітарного спрямування.

Питання безпеки в освітньому процесі вже сьогодні є індикатором інституційної спроможності університету. Тому ті заклади, які зуміють інтегрувати військовий компонент в адекватній, сучасній і коректній формі, матимуть переваги у формуванні позитивного іміджу, довіри з боку абітурієнтів і роботодавців, а також у співпраці з міжнародними партнерами.

Підсумовуючи слід зазначити, що в сучасних умовах воєнної загрози та на тлі стратегічного курсу України на євроінтеграцію, вища освіта, зокрема у сфері гостинності, має не лише виконувати освітню функцію, а й бути носієм національної безпеки. Військова підготовка в цьому контексті набуває нового змісту – від формальної дисципліни вона трансформується в системну освітню політику, що формує адаптивного, обізнаного і відповідального фахівця. З урахуванням міжна-

родного досвіду та національних потреб, необхідно продовжити інтеграцію безпекових модулів у навчальні програми, розвивати партнерства, забезпечувати практичну орієнтацію підготовки. Водночас важливо не втратити гуманітарну сутність освіти в сфері гостинності, яка має залишатися простором емпатії, підтримки та соціальної згуртованості. Лише через збалансовану освітню модель можна сформувати професійне середовище, здатне відповідати викликам війни та сприяти сталому післявоєнному відновленню України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т., Корсак Р. Роль державних ініціатив на відновлення готельно-ресторанної та туристичної сфери в повоєнний період. Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 216–220.

2. Гуштан Т., Корсак Р., Ільницький В. Інтерактивні методи навчання в готельно-ресторанній сфері. Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том I. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 164–167.

3. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів I-ї Міжнародної науково-практичної конференції. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

4. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.

5. Ільницький В., Корсак Р., Годя І. Міжнародна співпраця України та ЄС у сфері туризму та гостинності. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том 12: Виклики та можливості науки та освіти у контексті сучасних трендів. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 230–232.

6. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у ХХІ столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: матеріали II Міжнародної наукової конференції (24–25 квітня 2024 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

7. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта: використання європейського досвіду у навчальних програмах України. Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 239–242.

8. Корсак Р. Роль патріотичного виховання персоналу у сфері гостинності та туризму. Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том III. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 191–195.

9. Корсак Р.В., Гуштан Т.В. Крос-культурний менеджмент у готельно-ресторанному бізнесі. Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 5 листопада 2024 р. / Державний біотехнологічний ун-т. Електронні текстові дані. Харків, 2024. С. 451–452.

10. Корсак Р., Гуштан Т. Теоретико-методологічні аспекти підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа». Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 72. Том 2. С. 38–44.

11. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. Причорноморські економічні студії. Науковий журнал Випуск 86. 2024. С. 201–205.

12. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 74. С. 426–431.

13. European Centre of Excellence for Civilian Crisis Management. URL: https://www.coe-civ.eu/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 15.05.2025)

14. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No. 2. Pp. 78–84.

15. Урич І., Матясік Г. Підготовка молоді до оборони: Соціалізація, освіта та навчання молоді в Європі для національної безпеки. Щоквартальник «Безпека та оборона». 2022; 38 (2). С. 1–15. URL: https://securityanddefence.pl/Preparing-youth-for-defence-Socialisation-education-and-training-of-young-people%2C149891%2C0%2C2.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 15.05.2025)

16. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини. URL: https://www.coe.int/en/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 15.05.2025)

Тетяна ГУШТАН
(Ужгород, Україна)

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДЛЯ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ: ВІЙСЬКОВИЙ КОМПОНЕНТ В ОСВІТІ

Повномасштабна війна, що триває на території України з 2022 року, радикально змінила безпековий ландшафт держави та поставила перед усіма сферами суспільного життя нові завдання. Однією з таких сфер, що потребує адаптації, є підготовка кадрів для готельно-ресторанного бізнесу, особливо у контексті зростаючої потреби в розвитку туристичної галузі в умовах воєнного стану. У цих обставинах вкрай важливим постає включення військового компонента в систему професійної освіти, а також переосмислення і розвиток нових підвидів туризму, таких як військово-патріотичний туризм.

Актуальність цієї теми обумовлена не лише викликами сучасності, а й необхідністю підвищення стійкості та готовності персоналу індустрії гостинності до кризових ситуацій. Об'єкти туристичної інфраструктури часто перебувають на передньому краї прийому як внутрішніх переселенців, так і міжнародних гостей, і в цьому контексті вміння діяти швидко, злагоджено й відповідально стає критично важливим та вимагає оновлення освітніх програм та інтеграції до них знань і навичок із галузей безпеки, оборони, домедичної допомоги, логістики та психології кризового управління.

Впровадження військового компонента в освіту не означає мілітаризацію готельно-ресторанної сфери, але передбачає формування базової компетентності з безпеки. Подібні навички не лише підвищують особисту безпеку фахівця, а й зміцнюють довіру клієнтів до закладу.

У межах впровадження загальної військової підготовки у ЗВО, яка з 2025 року стала обов'язковою для студентів, мож-

на розглядати й міждисциплінарний підхід: інтегрування тем з національної безпеки, інформаційної гігієни, військово-цивільної взаємодії в контексті спеціальностей індустрії гостинності. Це сприяє формуванню нової якості фахівця – не лише сервісного працівника, але й лідера, здатного орієнтуватися в умовах загрози [2, 165; 11, 203].

Слід також враховувати досвід країн НАТО, де військовий компонент у цивільній освіті передбачає не лише підготовку до оборони, а й розвиток стійкості, командної взаємодії, кризового менеджменту [13]. Такі навички особливо корисні у сфері гостинності, яка в умовах нестабільності вимагає швидкого прийняття рішень, динамічного планування та вміння працювати під тиском [1, 218; 14].

В умовах постійної війни суспільство потребує не лише інформаційного фронту, а й збереження пам'яті, формування патріотичної свідомості, підтримки ветеранів. Туризм, пов'язаний із відвідуванням історичних військових місць, музеїв, меморіалів, а також сучасних об'єктів оборонного значення, може стати окремим напрямом туристичної діяльності, що сприятиме не лише економічному розвитку, а й вихованню громадянської відповідальності [3, 252; 4, 232].

Закарпаття, як відносно безпечний регіон, має додаткові передумови для поєднання освітнього підходу з практикою військово-патріотичного туризму. Саме тут можливо створювати інноваційні навчальні програми, проводити тематичні фестивалі, тренінги, маршрути для молоді й іноземців. Такі програми можуть мати подвійний ефект: розвивати економіку регіону й укріплювати національну ідентичність [5; 9].

Залучення міжнародного досвіду та грантового фінансування, зокрема в рамках євроінтеграційних програм, дозволяє підтримувати подібні ініціативи як з боку міністерств, так і недержавних організацій. Це дає можливість формувати партнерські програми обміну, включати українських студентів у європейські проєкти безпеки в туризмі, а також транслювати український досвід у післявоєнне відновлення.

Загалом, комплексний підхід до формування нової парадигми підготовки кадрів у сфері гостинності вимагає співпраці всіх зацікавлених сторін: освітніх установ, бізнесу, органів влади, оборонних структур та громадянського суспільства. Лише в такому міжсекторальному полі можна досягти справжньої ефективності [6, 242; 7, 240; 8, 192].

Ідея військово-патріотичного туризму не повинна залишатися на щаблі академічної або професійної дискусії. Навпаки, вона повинна бути інтегрована в стратегії національного відновлення, адже дає змогу не лише підтримати моральну силу суспільства, але й зацікавити молодь, зберегти історичну пам'ять, посилити культурну спадщину.

Таким чином, українська система освіти, особливо в межах спеціальностей сфери гостинності, має потенціал стати інструментом як економічної стабільності, так і національної безпеки. Від того, наскільки ефективно вона інтегрує військовий компонент та патріотичне виховання, залежить не лише якість підготовки фахівців, але й спроможність країни відповідати на виклики сучасності [10, 39; 11, 202; 12, 427].

Аналізуючи підходи до інтеграції військового компоненту в підготовку фахівців сфери гостинності, можна зробити висновок, що цей процес є не лише обґрунтованим, а й стратегічно необхідним у сучасних умовах. Поєднання знань із безпеки, навичок кризового реагування, морально-психологічної стійкості та фахових знань формує цілісного фахівця, здатного діяти відповідально і професійно в умовах воєнного та післявоєнного періоду. Розвиток військово-патріотичного туризму в поєднанні з оновленням освітніх програм сприяє як національному вихованню, так і підтримці туристичної привабливості країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т., Корсак Р. Роль державних ініціатив на відновлення готельно-ресторанної та туристичної сфери в повоєнний період. Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті націона-

льної безпеки. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 216–220.

2. Гуштан Т., Корсак Р., Ільницький В. Інтерактивні методи навчання в готельно-ресторанній сфері. Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том I. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 164–167.

3. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів I-ї Міжнародної науково-практичної конференції. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

4. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.

5. Ільницький В., Корсак Р., Годя І. Міжнародна співпраця України та ЄС у сфері туризму та гостинності. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том 12: Виклики та можливості науки та освіти у контексті сучасних трендів. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 230–232.

6. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: матеріали II Міжнародної наукової конференції (24–25 квітня 2024 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

7. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта: використання європейського досвіду у навчальних програмах України. Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II.

Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 239–242.

8. Корсак Р. Роль патріотичного виховання персоналу у сфері гостинності та туризму. Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том III. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 191–195.

9. Корсак Р.В., Гуштан Т.В. Крос-культурний менеджмент у готельно-ресторанному бізнесі. Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 5 листопада 2024 р. / Державний біотехнологічний ун-т. Електронні текстові дані. Харків, 2024. С. 451–452.

10. Корсак Р., Гуштан Т. Теоретико-методологічні аспекти підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа». Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 72. Том 2. С. 38–44.

11. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. Причорноморські економічні студії. Науковий журнал Випуск 86. 2024. С. 201–205.

12. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 74. С. 426–431.

13. European Centre of Excellence for Civilian Crisis Management. URL: https://www.coe-civ.eu/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 15.05.2025)

14. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No. 2. Pp. 78–84.

Парасковія ДВОРЯНИН
(Львів, Україна)

ВИСВІТЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИМИ ЗМІ ПРОБЛЕМАТИКИ ПОЧАТКОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ В УКРАЇНІ (2014–2022)

Питання військово-патріотичного виховання молоді окреслено у працях І. Бега, Л. Канішевської, Р. Малиношевського [1; 3], Р. Рябоконя та М. Рябоконя [25], В. Заплатинського [13]. Юридичні та історичні аспекти початкової військової підготовки школярів в Україні розкрито М. Галівим, М. Фроловим, В. Онищакон [5; 12]. Концептуальні аспекти російсько-української війни висвітлено у численних працях українських вчених [6; 7; 8; 9; 10; 11].

З 1990-х рр. в закладах середньої освіти України викладали навчальний предмет «Допризовна підготовка юнаків», згодом – «Захист Вітчизни». З огляду на початок російсько-української війни, у 2014 р. зросла зацікавленість влади і громадянського суспільства до питання його модернізації, що не оминули увагою українські ЗМІ. У вересні 2014 р. деякі українські школи запровадили вступний курс до предмету «Захист Вітчизни», про що повідомив заступник начальника одного з департаментів МОН України Сергія Дятленка. За його словами, які цитувалися в ЗМІ, під час вивчення вступного курсу, школярів ознайомлять із заходами безпеки, надання першої медичної допомоги, діями у надзвичайних ситуаціях, передусім в умовах війни. Такий курс заклади освіти запроваджують самостійно, долучивши його до вибіркової компоненти навчального плану. С. Дятленко зізнався, що МОН України не здійснює моніторингу і не веде статистики щодо того, які саме курси і в яких школах включають до навчальних програм [26].

12 вересня 2014 р. було прийнято рішення РНБО, яке передбачало впровадження комплексу заходів, спрямованих на зміцнення обороноздатності України. Серед них передбачалося відновлення початкової загальновійськової підготовки у школах. Це рішення було введено в дію указом Президента П. Порошенка на початку листопада 2014 р. Оскільки про указ повідомила прес-служба Президента, то деякі його положення навели в ЗМІ [28; 30].

Найбільш ретельно проблему розглянула журналістка Інна Лиховид у газеті «День». Вона одразу поставила питання: чи відбудуться кардинальні зміни у «формі цієї дисципліни»? Відтак виокремила вади навчального предмету, відомого як «ДПЮ» (допризовна підготовка юнаків). У школах його ставили сьомим або восьмим у розклад, не надаючи особливого значення. Урок ДПЮ проводили непрофільні вчителі, зокрема учитель трудового навчання, інші ж намагалися відмовитися від такої функції. Ніхто не бачив сенсу у навчанні шикуватися, марширувати тощо [19]. Намагаючись з'ясувати бачення можливостей удосконалення початкової військової підготовки в школі, І. Лиховид опитала низку експертів та працівників освітньої сфери. Керівники шкіл, за її словами, вказують на потребу закладів освіти співпрацювати з військовими частинами та закладами військової освіти, щоб учні «могли на власні очі побачити військову техніку, розібрати чи зібрати автомат, а викладати цю дисципліну повинні патріотичні сучасні військові, з якими можна поспілкуватися на важливі теми» [19]. При цьому журналістка навела думку директора благодійного фонду «Інститут розвитку освіти», відомого історика Георгія Касьянова, який висловив думку, що військова підготовка в Україні повинна мати «гуманістичне спрямування» й формувати в людини набір основних умінь і навичок, які дадуть змогу рятувати життя. Процитувала й голову Асоціації керівників шкіл Києва Юрія Шукевича, який наголошував на тому, щоб предмет викладався насамперед патріотичними офіцерами, які мають «право викладати», проводилися цікаві для старшокласників

військово-патріотичні ігри (але не «ігри в козаків»), робився акцент не лише на статуті Збройних Сил України, медико-санітарній справі, але й на цивільному захисті населення. Останній пункт Ю. Шукевич пояснював наявністю у містах, зокрема Києві, хімічних підприємств, пошкодження чи руйнування яких може створити техногенну катастрофу, а тому старшокласники повинні знати як діяти в таких обставинах [19]. На жаль, журналістка обмежилася фіксацією цих думок, не вдавшись до їх критичного аналізу. Зокрема теза про «гуманістичну спрямованість» початкової військової підготовки була і залишається сумнівною, оскільки за нею може ховатися однобічне розуміння безпекових навичок людини, спрямованих лише на порятунок свого життя. Натомість, майбутні захисники України мають бути готові не лише до порятунку себе, але й свідомі того, що участь у національній обороні потребуватиме умінь відбирати життя ворога.

Того ж дня, коли з'явився матеріал І. Лиховид (13 листопада 2014 р.), у газеті «День» Лариса Громадська опублікувала описово-інформаційну статтю про досвід проведення уроків «Захист Вітчизни» у Бориспільській гімназії «Перспектива». Авторка зауважила, що раніше предметам «ПВП» (початкова військова підготовка) і «ДПЮ» приділялася значно більша увага. Особливе значення предметів надавали в радянські часи, коли на посади вчителів призначали офіцерів запасу або педагогів, які служили в армії. Проте у роки незалежної України до предмету «Захист Вітчизни» ставилися «не завжди серйозно», бо ж цими уроками «донавантажували» інших учителів, зокрема фізкультури, або й філологів. Натомість Бориспільську гімназію Л. Громадська, побувавши на уроках в 10-х і 11-х класах, називає прикладом відповідального ставлення до цієї навчальної дисципліни. Особливостями цих уроків є те, що хлопці обов'язково одягають військову камуфляжну форму, вживають військових звертань до учителя, вивчають різні типи сучасної зброї, способи індивідуального захисту, армійські звання, складають

рапорти, марширують. Учителем «Захисту Вітчизни» працює відставний офіцер-прикордонник, підполковник Віктор Давиденко, який ретельно ставиться до виконання своїх обов'язків. Однак він констатував відсутність належної матеріально-технічної бази, оскільки обладнання і наочний матеріал залишився ще з радянських часів. Через відсутність тиру стрільби проводилися в невеличкому кабінеті, пристосованому вчителем до занять. Не вистачало підручників, пневматичних гвинтівок, гранат для метання [13].

Позитивне ставлення до уроків «Захист Вітчизни» виявили учні Бориспільської гімназії «Перспектива», які розповіли, що крім фізичних вправ і стройової підготовки, вчать тактики ведення бою, знайомляться з основами цивільного захисту, переглядають документальні фільми військово-патріотичного характеру. На думку вчителя В. Давиденка, обставини вимагають підготовки молоді до служби в армії, а відтак проводити тренування, наближені до реальних бойових дій, надати можливість юнакам відчувати себе захисниками родини та рідної землі, навчити їх бути відповідальними і витривалими. На жаль, в багатьох школах заняття проводять російською мовою, а ілюстративний матеріал зберігся ще з часів СРСР [13].

Водночас журналістка Л. Громадська узяла коментар у завідувача методичного кабінету Бориспільського районного відділу освіти Леоніда Гриценка, який визнав слабкість матеріальної бази й згадав про те, що на початку незалежності України зі шкіл з невідомих причини забрали зброю. На той час у кожній школі було 8-10 дрібнокаліберних рушниць, 2-4 навчальні автомати. На сьогодні лише в п'яти школах району залишилися тири. Чинownik розповів, що кожного року на базі районного військкомату організовуються стрільби. Однак такі заходи проводяться лише один раз на рік. Невистачає кваліфікованих учителів: колишні військові працюють педагогами лише у двох школах району. Уроки «Захисту України» переважно проводять учителі фізкультури і праці, які не служили в армії. На посади педагогів через низьку за-

робітну плату не хочуть іти колишні військові, які брали участь в російсько-українській війні. Ще одна проблема полягає в тому, що частина учнів після закінчення 9 класу продовжує навчання в закладах професійної освіти, тож у 10–11-х класах, де викладається предмет «Захист Вітчизни», залишається мало хлопців. Звісно, Л. Гриценко запевнив у проведенні національно-патріотичного виховання учнів, які повинні знати історію батьківщини і бути патріотами України [13]. Порушені І. Лиховид та Л. Громадською проблеми в організації та проведенні початкової загальновійськової підготовки залишалися актуальними ще тривалий час.

У наступні роки питання початкової військової підготовки зникло з поля зору мас-медіа, попри продовження війни з Росією й важливості зазначеного питання для обороноздатності держави. Зрештою не давали приводу до його актуалізації й державні органи влади. Однак у лютому 2018 р. на сайті «Освіта.UA» було опубліковано розмірковування учителя з Харківщини Володимира Мещерякова, який писав про занедбаність предмету «Захист Вітчизни», неоднозначне ставлення до нього в суспільстві, байдужість з боку органів управління освітою. Відтак педагог виокремив низку проблем, які впливають на такий стан справ. По-перше, «в освіті панує матриархат». На думку, В. Мещерякова, домінування жінок у закладах освіти природньо веде до певного пацифізму, негативного ставлення до вивчення воєнної справи. Попри те, що Україна воює з Росією, а тому в шкільному віці потрібно «прищеплювати» юнакам знання про «життєзберігаючі технології, готовність до дій в надзвичайних ситуаціях, основи надання домедичної допомоги», частина жінок-освітянок, на думку автора, цього не хочуть розуміти. По-друге, ліквідовано навчальну базу предмета: зі шкіл вилучено зброю і навіть саперні лопатки, які були на балансі військових комісаріатів, зруйновано смуги перешкод, припинено після 2011 р. проведення стрільб старшокласниками з бойової зброї. Відтак військкомати перестали допомагати закладам освіти у військово-патріотичному вихованні,

натомість надалі приймають звіти про довійськову підготовку молоді в школах. По-третє, пріоритетними у школі виявилися предмети, з яких проводять ЗНО. Натомість інші, зокрема і «Захист Вітчизни», отримали роль формальних дисциплін [21]. Крім того, В. Мещеряков вказав на надмірний вплив батьків на учнів, трансформацію демократизму у вседозволеність, незнання директорами шкіл і керівникам відділів освіти законодавства України і нормативних документів, які зобов'язують на належному рівні проводити освітній процес з усіх навчальних предметів.

У квітні 2018 р. учитель В. Мещеряков опублікував ще один допис, в якому нагадував, допризовна підготовка «нікуди не поділася», а спирається на ст. 21 Закону України «Про освіту». Цього разу він акцентував увагу на тому, що предмет «Захист Вітчизни» у школах здебільшого викладають нефахівці. Ним зазвичай «довантажують» вчителів, зокрема, фізкультури. Відтак для таких педагогів, які погано знають предмет, В. Мещеряков запропонував власноруч розроблену «шпаргалку» навчальної програми, яка включала вісім тем: Збройні Сили України на сучасному етапі; Статuti Збройних Сил України; Стройова підготовка; Вогнева підготовка; Тактична підготовка; Прикладна фізична підготовка; Основи цивільного захисту; Основи медичних знань і допомоги. До кожної теми він подав змістові програмні складові, а також вказівки на потребу знань різного типу. Наприклад, при викладанні теми «Тактична підготовка» потрібне розуміння математики, фізики, географії, правознавства, інформаційно-комунікаційних технологій [20]. Такими заувагами В. Мещеряков, по-суті, вказував на змістову всеохопність і складність предмета «Захист Вітчизни», який не слід асоціювати з фізкультурою в школі.

Українські ЗМІ знову звернули свою увагу на питання початкової військової підготовки школярів у 2020 р., коли МОН України вирішило змінити назву навчального предмета «Захист Вітчизни» на «Захист України». Медіа цитували міністерку освіти Ганну Новосад, яка говорила про відхід від радянсь-

ких традицій у назві предмета, а також обіцяла звернути увагу на зміст предмета та матеріально-технічне забезпечення для його проведення. При цьому ЗМІ нагадували читачам, що дисципліну «Захист України» обов'язково вивчають у 10–11-х класах не лише на уроках, але й під час «навчально-польових і навчально-тренувальних занять» [27; 29].

Напередодні повномасштабного вторгнення Росії в Україну, вітчизняні ЗМІ активніше писали про стан справ у ЗСУ, а також висвітлювали деякі аспекти організації початкової військової підготовки в школах [2; 4; 15; 16; 17; 22; 23]. Однак розгляд цих публікацій потребує окремої уваги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В. Стратегія військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України: реалії та орієнтовні позиції. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Вип. 5(2). С. 1–7. DOI: 10.37472/v.naes.2023.5202
2. Відеоуроки предмета «Захист України» дніпровські телеглядачі побачать уже наступного тижня. *АрміяInform*. 2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/04/28/videouroky-predmeta-zahyst-ukrayiny-dniprovski-teleglyadachi-pobachat-uzhe-nastupnogo-tyzhnya/>
3. Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями / за ред. І. Д. Бека, Р. В. Малиношевського. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 32 с.
4. Вінниченко І. Про вигоди воєнного туризму. *День*. 2020. № 27-28. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://day.kyiv.ua/article/poshta-dnya/pro-vyhody-voyennoho-turyzmu>
5. Галів М. Початкова військова підготовка учнів у Нижньогаївській середній школі (1950–1980-ті рр.). *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів /*

[Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 15–18.

6. Галів М., Гранд М. «Русский мир» проти України: коротка деконструкція новітньої російської геополітичної доктрини. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2024. Спецвипуск. С. 172–177. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.16

7. Галів М., Гранд М., Бойчин Р. Початок повномасштабної війни Росії проти України у висвітленні польського інформаційного порталу «Nowa Europa Wschodnia» (лютий-березень 2022 р.). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 72. Т. 1. С. 52–60. DOI: 10.24919/2308-4863/72-1-7

8. Галів М., Ільницький В. Характер сучасної російсько-української війни (2014–2023): вітчизняний історіографічний дискурс. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. 2023. Вип. 13/55. С. 47–73. DOI: 10.24919/2312-2595.13/55.283164

9. Галів М., Ільницький В., Карпенко О. Проблематика геноциду Росії щодо українців в українських засобах масової інформації (2022 – 2024). *Новітня доба*. 2024. Вип. 12. С. 75–96. DOI: 10.33402/nd.2024-12-75-96

10. Галів М., Карпенко О. Викрадення українських дітей російськими окупантами (2022–2024): за матеріалами вітчизняних мас-медіа. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2024. Спецвипуск. С. 62–76. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.5

11. Галів М., Свійонтик О. Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і ринок*. 2023. № 3 (211). С. 25–31. DOI: 10.24919/2308-4634.2023.277194

12. Галів М., Фролов М., Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86. Том 1. С. 29–40.

13. Громадська Л. На урок – у камуфляжі. *День*. 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/na-urok-u-kamuflyazhi>

14. Заплатинський В.М. Аналіз підготовки школярів та студентів з питань безпеки, здоров'я та цивільного захисту в Україні та зміни змісту в зв'язку із виникненням військових загроз. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Техніка»*. 2014. Вип. 2 (8). С. 32–42.

15. Кіндсфатер О. В Одесі відбувся семінар-практикум для викладачів предмета «Захист України». *АрміяInform*. 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/02/01/v-odesi-vidbuvsya-seminar-praktykum-dlya-vykkladachiv-predmeta-zahyst-ukrayiny/>

16. Колесник О. У Дніпрі з вчителями предмета «Захист України» провели спеціальний тренінг. *АрміяInform*. 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/08/27/u-dnipri-z-vchytelyamy-predmeta-zahyst-ukrayiny-provely-speczialnyj-trening/>

17. Лазарев В. До викладання предмета «Захист України» залучатимуть військовослужбовців, волонтерів та ветеранів. *АрміяInform*. 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/09/15/do-vykladannya-predmeta-zahyst-ukrayiny-zaluchatymut-vijskovosluzhbovcziv-volonteriv-ta-veteraniv/>

18. Лист МОН України № 1/12-6406 від 12.09.14 року «Щодо укомплектування кабінетів предмета «Захист Вітчизни» в школах навчальною зброєю, муляжами зброї та боеприпасів, засобами індивідуального захисту (протигази)». *Освіта.UA*. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/42802/

19. Лиховид І. У школи повертається допризовна підготовка. *День*. 2014. № 213. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/u-shkoly-povertayetsya-dopryzovna-pidhotovka>

20. Мещеряков В. Допризовна підготовка нікуди не діляся. *Освіта.UA*. 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://osvita.ua/blogs/60409/>

21. Мещеряков В. Про предмет «Захист Вітчизни». *Освіта.UA*. 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://osvita.ua/blogs/59419/>

22. На Волині відзначили найкращих учителів предмета «Захист України». *АрміяInform*. 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/10/25/navolyni-vidznachyly-najkrashhyh-uchyteliv-predmeta-zahyst-ukrayiny/>

23. Набув чинності Типовий перелік засобів навчання та обладнання для кабінетів предмета «Захист України». *АрміяInform*. 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/19/nabuv-chynnosti-typoviy-perelik-zasobiv-navchannya-ta-obladnannya-dlya-kabinetiv-predmeta-zahyst-ukrayiny/>

24. Розроблено нову програму «Захист Вітчизни». *Освіта.UA*. 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://osvita.ua/school/44124/>

25. Рябокінь Р.М., Рябокінь М.В. Форми та методи роботи військово-патріотичного виховання в НСОУ Пласт. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. Вип. 6. С. 232–243.

26. У школах ввели курс військової підготовки. *Освіта.UA*. 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://osvita.ua/school/42739/>

27. У школах вивчатимуть предмет «Захист України» замість «Захисту Вітчизни». *День*. 2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://day.kyiv.ua/news/271221-u-shkolakh-vyvchatymut-predmet-zakhyst-ukrayiny-zamist-zakhystu-vitchyzny>

28. У школах відновлять початкову військову підготовку – указ. *Українська правда*. 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2014/11/05/183312/>

29. Уряд перейменував шкільний предмет «Захист Вітчизни». *Освіта.UA*. 2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://osvita.ua/school/71242/>

30. Школи відновлять початкову військову підготовку.
Osvita.UA. 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу.
URL: <https://osvita.ua/school/43708/>

Ігор ДРОГОБИЦЬКИЙ
(Івано-Франківськ, Україна)

ФОРМУВАННЯ ІДЕЙНОГО ПІДГРУНТЯ ОБОРОННОЇ СВІДОМОСТІ НА ПРИКЛАДІ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО КРИЛА НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ ОПОРУ СЕРЕДИНИ ХХ СТ.

Знання історії свого народу, його державницької традиції є одним із ключових чинників формування і утвердження національної гідності та самобутності. В діючому вітчизняному законодавстві підкреслюється значення «героїки боротьби за незалежність України», що у свою чергу виступає базовим елементом постання та розвитку національної самобутності [2].

У контексті останнього слід відзначити вагомість належного вивчення і подальшої популяризації історії українського війська. Причиною для цього є необхідність позбавлення цього сегменту історичного наративу ідеологічних нашарувань, перекручень та кліше радянського часу.

Об'єктивність та системність досліджень у цій царині обумовлюється також потребою витворення та представлення концептів, які здатні конкурувати із тими, що функціонують у межах національних історичних просторів Європи загалом та наших найближчих сусідів (Словаччина, Польща, Угорщина, Румунія) зокрема.

Відзначимо, що вивчення вітчизняної історії загалом та історії українського війська зокрема, передбачає актуалізацію знання про минуле у реаліях тих викликів, що проживаються нацією у теперішності. Історію слід використовувати як опору для розвитку із спрямуванням у майбутнє.

Однією із яскравих площин національної минувшини часу Другої світової війни є поява та розвиток українського сегменту Руху Опору. Здебільшого останній пов'язується із проти-

стоянням нацистському окупаційному режимові. Проте, у вітчизняній дійсності спрямування визвольної боротьби передбачало протидію також і радянському тоталітарному режиму.

Чільну роль в окреслених процесах відіграло націоналістичне крило національного Руху Опору в представленні Організації Українських Націоналістів (ОУН). Незважаючи на трагічні події розколу і входження у час нацистсько-польського (1939 р.) та подальшого нацистсько-радянського (1941 р.) військового протистояння під виглядом протиборчих структур, що визнавали провід Андрія Мельника (ОУН (м)) та Степана Бандери (ОУН (б)), все ж визначальна мета руху залишалася незмінною. На шпальтах програмового видання Центрального Проводу ОУН (б) «Ідея і Чин» відзначалося, що «Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Самостійну Соборну Державу» (УССД) [3, 236].

Цим, на нашу думку, підкреслюється один із ключових елементів ідейного підґрунтя процесу формування оборонної свідомості підростаючого покоління. Йдеться про необхідність розуміння значення досягнення / відстоювання національної ідеї. Цим, у свою чергу, обумовлюється невідкладність формування у середовищі молоді усвідомленого сприйняття основних її складових. А серед останніх ключове місце посідає державний суверенітет.

Із опертям на історію націоналістичного крила національного Руху Опору, а, зокрема на ОУН (б), доречним буде наголосити на необхідності врахування при втіленні складових національної ідеї обставин, місця та часу. Необхідно відзначити намагання представників ОУН (б) діяти відповідно до тієї дійсності, що склалася станом на середину ХХ ст. В умовах масштабних бойових дій східного театру II-ї світової війни та жорстокого репресивно-окупаційного тиску зі сторони нацистської та радянської тоталітарних систем, представники ОУН (б) наголошували на значенні національних збройних сил (ЗС) у здобутті УССД.

Так, у першому пункті «Акту відновлення Української Державності» (30 червня 1941 р.) українців закликалося «не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Суверенна Українська Влада» – один із основних елементів державного організму, а у прикінцевій частині документу констатувалося, що за УССД боротиметься «Українська Національна Револьюційна Армія» (УНРА) [1, 159].

Думки про те, що «збройна сила українського народу – це основна передумова перемоги в його боротьбі за УССД» є характерними для програмових документів, що визначали напрями діяльності ОУН (б) у подальший час [3, 236, 237].

Водночас, особливості військово-політичної дійсності обумовили видозміну шляхів розбудови національних ЗС. Поступово у середовищі ЦП визріває усвідомлення доречності повстанського протистояння із ворогом. Зусиллями функціонерів ОУН (б) у межах Волині та Полісся (Північно-Західні Українські Землі (ПЗУЗ)) створюється Українська Повстанська Армія (УПА) (1942 р.). Це стало виявом врахування об'єктивних обставин при послідовності у реалізації основного напрямку діяльності.

Ще одною яскравою віхою мілітарної історії радикального націоналістичного крила національного Руху Опору окресленого етапу, що повинен враховуватися у конструюванні ідейних засад оборонної свідомості молоді у сьогоденні є чинник переймання досвіду та навчання. Одним із прикладів такого процесу є створення Української Народної Самооборони в Галичині (Західні Українські Землі (ЗУЗ)) (середина – друга половина 1943 р.). Відзначимо, що у цьому випадку досвід організації та діяльності УПА в межах ПЗУЗ призвів на акцентуванні в процесі розбудови УНС в межах ЗУЗ на вишколі особового та старшинського складу, матеріально-логістичному забезпеченні тощо.

Проте згадані вище військові формації, що постали і діяли під егідою ОУН (б) можна вважати етапами у процесі розбудови регулярної армії. В функціонуванні УПА та УНС до і після їхнього об'єднання (кінець 1943 р.) представники

ОУН (б) вбачали поступову підготовку створення національних ЗС. Бо ж, як стверджувалося, «організована збройна й політична сила українського народу – це єдина гарантія успіхів на зовнішньому відтинку нашої боротьби» [3, с. 237]. Цим підкреслюється послідовність і наполегливість у намаганні зреалізувати визначальну ціль у формі УССД.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акт відновлення Української Державності, ухвалений Установчими зборами західних українських земель у Львові. *Самостійна Україна*. Львів. 10 липня 1941. В кн.: *Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст. Документи і матеріали* / під ред. М. Вітенко, М. Кугутяк. В 2 т. Івано-Франківськ: КПФ «ЛІК», 2009. Т. 2. Кн. 1 (1939–1945). С. 159.

2. Закон України № 2834-ІХ «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

3. Постанови ІІІ-го Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в днях 21–25 серпня 1943 р. (Неповний текст). *Ідея і Чин*. Рік. ІІ (1943), № 5. В кн.: *Літопис УПА. Основна серія*. Торонто: Вид-во «Літопис УПА», 1995. Т. 24. Ідея і чин: Орган Проводу ОУН, 1942–1946. Передрук підпільного журналу / під ред. Ю. Маївського і Є. Штендери. С. 223–237.

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ
(Дрогобич, Україна)

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ КАДРІВ У ВІДДІЛАХ УПА ВО «ГОВЕРЛЯ»: ДО ПИТАННЯ ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ

Формуючи структури УПА керівництво українського визвольного руху приділяло активну увагу підготовці та подальшому вишколу кадрів.

Окремі аспекти досліджуваного питання вивчали Іван Білас [1], Анатолій Кентій [10; 11], Юрій Киричук [12], Анатолій Русначенко [19], Іван Патриляк [16], Петро Содоль [20; 21] та автори колективної монографії урядової робочої групи з питань вивчення діяльності ОУН і УПА та ін. [14]. Деякі питання пропагандистської діяльності вивчали Руслан Забілий [18], Василь Ільницький [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 22], Іван Патриляк [15; 17] та ін.

При цьому відповідні вишколи відбувалися за попередньо складеними програмами, які диференціювалися під різні категорії осіб. Зокрема, програми підстаршинських і старшинських шкіл відрізнялися. На відміну від вишколу у підстаршинських школах, до програми старшинських входила низка спеціальних курсів: інтендантура, розвідка, організація війська, інструктаж, військове книговодство та кореспонденція. При цьому до старшинської школи приймали осіб, які мали відповідний освітній рівень (закінчення шести класів гімназії старого типу, чотирьох класів нового, або ж вісім – школи). Вишкіл у старшинських школах складався з двох частин: навчання рядових стрільців (тривалістю 361 год.) і підготовка кандидатів на старшин (409 год.). Загальна тривалість курсів 770 год. До програми вишколу рядового бійця старшинської школи (361 год) входили: “Полева служба” (86 год), “Зброезнавство” (36 год), “Впоряд” (55 год), “Стрілецький вишкіл” (25 год), “Піонірка і мінерка” (34 год),

“Внутрішня Служба” (32 год), “Теренознавство” (16 год), “Політвиховання” (72 год), “Санітарна справа” (2 год). Натомість програма вишколу кандидатів на старшин УПА старшинської школи (409 год) включала курси: “Полева служба” (106 год), “Впоряд” (18 год), “Стрілецький вишкіл” (16 год), “Піонірка і мінерка” (22 год), “Внутрішня Служба” (23 год), “Політвиховання” (24 год), “Санітарна справа” (8 год), “Картознавство” (64 год), “Інструктаж (командування)” (48 год), “Організація війська” (30 год), “Інтендантура” (16 год), “Розвідка” (14 год), “Зв’язок” (14 год), “Військове книговодство, кореспонденція” (6 год) [18, 260–261, 265].

Програми вишколу рядового бійця (313 год) та кандидатів на підстаршин (241 год) УПА підстаршинської школи охоплювали такий самий набір предметів, щоправда, на них відводилася дещо менша кількість годин і викладалася дещо менша кількість предметів (у вишколі кандидатів на підстаршин були відсутні “Інструктаж (командування)”, “Інтендантура”, “Розвідка”, “Військове книговодство, кореспонденція”) [18, 270]. Використовувалися також і програми для підстаршинських шкіл за скороченим варіантом.

Навчання стрільців у відділах УПА ґрунтувалося на програмі, наведеній вище. Перед керівництвом УПА стояло завдання у короткі терміни вишколити стрільців. Так, рядовий стрілець мав засвоїти основні обов’язки, навчитися діяти у складі рою, чоти, сотні, виконувати команди, здобути навички стрільби, ознайомитися з різними видами зброї, основами мінерської справи та внутрішнім розпорядком військового підрозділу. Здобуті теоретичні навички стрільці мали відточувати та вдосконалювати у бойових акціях. Окремим пунктом роботи було політичне виховання стрільців. Методика проведення політвиховної роботи викладалася у спеціальних інструкціях, а також у праці “Політвиховник – різьбар душ повстанців” С. Фрасуляка [18, 284–286].

23 червня 1946 р. політвиховник ТВ 23 “Магура” провів перевишкіл політвиховників відділів і підвідділів. Були розглянуті такі теми: “Від соц. гасел до побудови імперії” та

“Сталінсько-більшовицький імперіялізм в світлі закордонної політики” (2 год.), “Міжнародне положення” (з радянської преси) (1 год.), “Рішучість українського повстанця” (1 год.) [13, 128].

Для ефективного навчання необхідно було мати і відповідну фахову літературу. Знову ж таки цю проблему розв’язувати за рахунок захоплених чи здобутих вишкільних видань у регулярних арміях супротивника, що дозволяло не лише навчатися військових справ, але й ознайомлюватися з тактикою супротивника, готувати контрзаходи. Саме тому у вказівках (в.о. начальника вишкільного відділу хорунжого “Щита”) окружним провідникам і командирам відтинків із ВО “Говерля” (8 липня 1945 р.) наголошувалося, що після кількаразового переходу через територію фронту серед іншого залишилася значна кількість військово-вишкільної літератури та цінних матеріалів. Однак, як відзначалося, чомусь ніде не проявили ініціативи зібрати цей цінний матеріал, якого так не вистачало. Для виправлення становища рекомендувалося: 1) до 30 вересня 1945 р. зібрати з цілого терену та з усіх відділів УПА всю військову літературу і карти (різними мовами: українською, польською, німецькою, іншими), у відділах залишити тільки підручники, потрібні для вишколу, та військові карти теренів, на яких відділ мав місце своєї постійної дислокації; 2) із зібраної літератури (до 15 жовтня 1945 р.) потрібно було укомплектувати бібліотеку і призначити для її ведення окрему відповідальну особу; 3) окремо до 15 жовтня 1945 р. потрібно було упорядкувати всі зібрані військові карти і створити при КВШ пункти військових карт [2, 148]. Тобто, у складних умовах використовувалися будь-які можливості для якісної підготовки власних військових кадрів.

У вишкільних програмах на політичні заняття відводилося найбільше навчальних годин. Істотне значення мали власні друковані видання ВО “Говерля”. За інструкціями, політвиховники постійно координували свою роботу та співпрацювали з референтом пропаганди ОУН на відповідному терені, підпорядковувалися йому по діловій

лінії. Політвиховники діяли, починаючи від чот і закінчуючи ГВШ (інколи навіть у роях, за умови самостійної діяльності таких підрозділів).

Отже, ведучи боротьбу за відновлення власної держави, першочерговим завданням для українських повстанців було забезпечення власних структур професійними кадрами. Розв'язувалося це питання шляхом організації власних вишкільних курсів, підготовкою та проведенням яких займалися досвідчені повстанці, що пройшли військову службу в арміях інших держав та здобули безпосередній бойовий досвід. Яскравим підтвердженням ефективної роботи вишкільних структур ВО “Говерля” стало майже десятирічне протистояння українського визвольного руху радянській репресивно-каральній системі.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. К.: Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.
2. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 62. Арк. 148.
3. Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945–1952 рр.). Дрогобич: Вимір, 2009. 368 с.
4. Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954). Дрогобич: Посвіт, 2016. 696 с.
5. Ільницький В. Основні завдання політвиховної роботи у ВО 4 “Говерля” (1944–1945). Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті. Діалог культур як чинник інтеграції / [редактори-упорядники: І. Зимомря, В. Ільницький, Д. Романюк, А. Сохал]. Варшава – Ужгород – Херсон: Посвіт, 2019. С. 19–22.
6. Ільницький В. Підбір і навчання кадрів у ВО 4 “Говерля”. Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-практичної конференції / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку – Ужгород – Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 39–42.

7. Ільницький В. Створення та діяльність у західних областях УРСР радянських парамілітарних формувань (1944–1954 pp.). З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. 2011. № 2 (37). С. 47–82.

8. Ільницький В. Функціонування старшинських і підстаршинських шкіл у ВО-4 “Говерля” (1943–1944). *Spheres of Culture*. –Lublin, 2016. –Volume XIII. Р. 384–391.

9. Ільницький В., Пантюк М. Діяльність старшинської школи УПА імені полк. Є. Коновальця на Коломийщині (із особистих зізнань Федора Стефановича-“Кропиви”). *Східноєвропейський історичний вісник* / [головний редактор В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2018. Вип. 6. С. 163–181.

10. Кентій А. Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 pp.). К.: Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.

11. Кентій А. Українська повстанська армія в 1944–1945 pp. К.: Інститут історії України НАН України, 1999. 220 с.

12. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.

13. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 18: Група УПА “Говерля”. Документи, звіти та офіційні публікації / [упоряд. Петро Содоль]. Торонто: Літопис УПА, 1990. Кн. 1. С. 128.

14. Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історичні нариси / [за ред. С. Кульчицького]. Київ: Інститут історії України НАН України, 2005. 496 с.

15. Патріляк І. “Щоденний хліб” курсантів УПА: житлове, матеріально-технічне, продовольче та медичне забезпечення старшинських та підстаршинських шкіл УПА (1943–1944). *Український визвольний рух*. 2004. Збірник 3: До 75-ліття Організації Українських Націоналістів. С. 246–259.

16. Патріляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 pp.). Львів: Часопис, 2012. 592 с.

17. Патриляк І. Старшинські й підстаршинські школи УПА в 1943 – 1944 рр. Визвольний шлях. 2004. Кн. 4 (673). травень. Річник 57. С. 92–106.

18. Ремесло повстанця. Збірник праць підполковника УПА Степана Фрасуляка-“Хмеля” / [ред. і упоряд. Р. Забілій]. Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2007. 424 с.

19. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках. К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2002. 519 с.

20. Содоль П. Українська Повстанча армія 1943–1949. Довідник другий. Нью-Йорк: [б.в.], 1995. 295 с.

21. Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943–[19]49. Довідник. Нью-Йорк: [б.в.], 1994. 199 с.

22. Ilnytskyi V., Kantor N. Reprisals of the Soviet administration against families of insurgents in Karpatskyi krai of the OUN (1945–1954). Східноєвропейський історичний вісник / [головний редактор В. Ільницький]. Дрогобич: Видавничий дім “Гельветика”, 2018. Вип. 7. С. 173–180.

**ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПРОПАГАНДИВНОЇ РОБОТИ
У КАРПАТСЬКОМУ КРАЇ ОУН (1945–1954)**

Карпатський край ОУН володів значним кадровим потенціалом, що відзначався і військово-організаційним, й ідеологічно-інтелектуальним та життєвим досвідом. Окремої уваги заслуговує перманентна організація різних вишколів з метою підготовки керівників проводів різних рівнів, введення до практики роботи системи переміщення кадрів та суміщення посад у проводах різних рівнів (за горизонталлю і вертикаллю) задля підсилення чи удосконалення їх роботи. Неабияке значення мала карність керівників різних рівнів округи, що сприяло поліпшенню морального клімату серед керівництва.

Окремі аспекти вивчалися в узагальнюючих працях Івана Біласа [1], Анатолія Кентія [7; 8], Юрія Киричука [9], Анатолія Русначенка [15], Івана Патриляка [13], Петра Содоля [16; 17] та колективній монографії урядової робочої групи з питань вивчення діяльності ОУН і УПА та ін. [12]. Деякі питання пропагандистської діяльності вивчали Василь Ільницький [3; 4; 20], Олександр Іщук [5; 6], Володимир Мороз [10; 11], Михайла Романюка [14], Олександра Стасюк [18] та ін.

Докладних даних про структуру референтур крайового проводу ОУН немає, проте існує інструкція Крайового осередку пропаганди (КОП) ч. 3/45 від 10 травня 1945 р. про організацію референтур пропаганди на рівні від округ до села [19, 43–44, 306]. Відповідно до неї передбачався розподіл функцій за напрямками: масової (усної) пропаганди, редакційно-видавничої, вишкільної, інформаційної, технічно-адміністративної. Наведена схема з деякими поправками діяла аж до припинення організованої боротьби ОУН, що підтверджує ціла низка джерел [10, 190]. Припускаємо, що

аналогічна схема побудови була й у крайовому осередку пропаганди. З часом через зменшення чисельності кадрів та обладнання структура референтури спрощувалася, а кількість працівників скорочувалася на рівні як крайового, так і нижчих проводів.

У підпіллі були розроблені чіткі вказівки для організації пропагандивної роботи (травень 1945 р.), згідно з якими окружний референт пропаганди відповідав перед крайовим референтом пропаганди чи перед його делегатом (який виконував свої обов'язки як повноправний заступник крайового референта пропаганди) і перед окружним провідником за проведення пропагандивної та вишкільної роботи в окрузі. Зокрема, спільно з окружним провідником, якому підпорядковувався організаційно, він організовував, перевіряв і удосконалював пропагандивну роботу; проводив вишколи референтів пропаганди, а за допомогою політвиховника ТВ налагоджував навчання політвиховників відділів УПА; двічі на місяць (1-го й 15-го) подавав детальні звіти про свою діяльність крайовому референтові пропаганди, його заступникові та окружному провідникові; співпрацював з політвиховником ТВ, допомагав йому вдосконалювати політвиховну роботу серед відділів УПА та вимагав від нього детального інформативного звіту про виконані завдання.

Окружний осередок пропаганди складався з двох заступників, редактора, інформатора-статиста, адміністратора. Заступники окружного референта пропаганди зобов'язувалися: разом із надрайонним референтом пропаганди організувати вишколи районних і масових пропагандистів; перевіряти та вдосконалювати пропагандивну і вишкільну роботу у призначеному для нього терені діяльності; проводити щонайменше двічі на місяць: вишкільні відправи з надрайонним і районним проводами, мітинги, збори чи наради, подавати точний звіт зі своєї діяльності окружному референтові пропаганди на підставі трудової картки, яку долучали до звіту. Редактор окружного осередку пропаганди за допомогою машиністки цикльостиліста або друкаря був зобов'язаний: видавати на

основі надісланого матеріалу з КОП двічі на місяць газету “Шлях Перемоги” (з розрахунку, щоб кожна станиця отримала щонайменше один примірник, як, до речі, і відділи УПА, боївки СБ, актив ОУН мали отримати потрібну кількість); передруковувати всі інші матеріали, які надходили з КОП; висилати до КОП кожного місяця три–п’ять дописів-репортажів. Для цього окружний редактор зобов’язував дописувати усіх пропагандистів і референтів пропаганди, а також залучати фахових репортерів-дописувачів.

Інформатора окружного осередку пропаганди зобов’язували за допомогою радиста та архіваря-бібліотекаря: постачати окружні осередки пропаганди (ООП) радянськими пропагандивними виданнями і пресою; збирати від провідника окружної СБ та від окружного політвиховника всю інформацію, яку слід було використовувати в пропаганді; доставляти ООП точні щоденні радіовісті; упорядковувати бібліотеку й архів.

Адміністратор окружного осередку пропаганди виконував чіткі обов’язки. Він розпоряджався папером та іншими технічними матеріалами, які використовувалися у пропаганді; забезпечував ООП технічними засобами; організовував для ООП місця постою, бункери, сховки для харчових запасів, охоронну боївку та зв’язок.

Надрайонний референт пропаганди відповідав перед окружним референтом пропаганди або його заступником і перед надрайонним провідником за належний хід пропагандивної і вишкільної роботи в надрайоні. Він мав організовувати пропагандивну і вишкільну роботу у тісній співпраці з окружним провідником (підпорядковувався йому організаційно), яку здійснював винятково за вказівками КОП і ООП. Таким чином, тереновий провідник не міг робити будь-яких персональних змін у пропагандивному апараті чи давати вказівки щодо форми проведення пропагандивної й вишкільної роботи без попереднього погодження з референтом пропаганди. Він перевіряв та вдосконалював пропагандивну роботу у надрайоні. Під керівництвом заступника окружного

референта пропаганди у травні 1945 р. організовував вишколи районних і масових пропагандистів за програмою КОП. Відбував щонайменше двічі на місяць вишкільні відправи з районними проводами за матеріалом, вміщеним у журналі “Пропагандист”, і щонайменше двічі на місяць проводив мітинги, збори чи наради. За допомогою адміністратора організовував криївки, сховки для харчових запасів, охоронну боївку, бібліотеку, архів, отримання радянських видань і преси та зв’язок. Зобов’язувався двічі на місяць (1-го й 15-го) детально звітувати про свою діяльність окружному референтові пропаганди, його заступнику та надрайонному провіднику згідно з трудовою карткою, яку долучали до звіту.

Районний референт пропаганди відповідав перед надрайонним референтом пропаганди або заступником окружного референта пропаганди, а також перед районним провідником за хід пропагандивної і вишкільної роботи в районі. Зобов’язувався організовувати пропагандивну й вишкільну роботу у тісній співпраці з районним провідником, якому підпорядковувався організаційно. Організовував і реалізовував пропагандивно-вишкільну роботу винятково за вказівками ділових зверхників. Це означає, що тереновий провідник не міг робити будь-яких персональних змін у пропагандивному апараті чи давати певні вказівки щодо способу проведення пропагандивної роботи у вишкільній роботі без попереднього порозуміння з референтом пропаганди. Він перевіряв і удосконалював у районі масову усну пропаганду, проводив основну вишкільну роботу серед активу ОУН за матеріалом, вміщеним у журналі КОП “Пропагандист”. Ця робота велася по куцах у формі одноденних вишкільних відправ щонайменше двічі на місяць. Організовував мітинги, збори, наради щонайменше чотири рази на місяць. За допомогою адміністратора організовував криївки, склади для харчових запасів, охоронні боївки, отримання радянських видань і преси, архівів, зв’язку із потрібними кур’єрами. Мав обов’язок двічі на місяць (1-го й 15-го) подавати точний звіт про діяльність надрайонному референту пропаганди й район-

ному провідникові згідно з трудовою карткою, яку долучав до звіту.

Масові пропагандисти двічі на місяць проводили у кожній станиці мітинг, збори чи наради і відповідали за масову усну пропаганду в 7–10 станицях. Для цього у кожному кущі, боївці СБ діяв один масовий пропагандист, який, крім принагідних мітингів, зборів чи нарад, проводив ще й вишкільну роботу. За свою діяльність він відповідав перед районним референтом пропаганди і своїм провідником. Масові пропагандисти зобов'язувалися подавати двічі на місяць детальний звіт референтові пропаганди районного проводу на основі трудової картки, яку долучали до звіту.

Окружний референт пропаганди видавав і перевіряв трудові картки своїх заступників і надрайонних референтів пропаганди, а надрайонний референт пропаганди видавав і перевіряв трудові картки районних референтів пропаганди і масових пропагандистів. У трудовій картці записувалися кожний мітинг, збори, нарада чи вишкільна відправа із чітко зазначеними датою, місцем, числом учасників, обговореною темою, а головне – з підписом теренових провідників чи провідників СБ, які у такий спосіб підтверджували правдивість усього написаного [19, 43–44].

Найважливіший обов'язок референтури пропаганди полягав у вишкільно-виховній роботі серед власних членів. ОУН, як і УПА, мала цілу систему роботи з кадрами, їхнього виховання, причому робота велася на всіх рівнях. Уся ця робота спрямовувалася на виховання особистості із твердими й глибокими внутрішніми переконаннями, яку не могла “зламати” пропаганда супротивника.

У 1945 р. проведені пропагандистами заходи (мітинги, збори, наради, вишкільні відправи та ін.) мали підтверджуватися трудовими картками (на Дрогобиччині вони здавалися двічі на місяць), які видавалися референтами співробітникам свого осередку та референтам нижчого рівня. У ній зазначалися дата, місце, тема, кількість учасників та форма заходу. Документ завірявся підписом відповідного теренового

провідника ОУН або референта служби безпеки. Наприклад, пропагандивна референтура на терені Калуського надрайону провела низку вишколів кадрів, однак чисельних даних про це Петро Федюшка-“Брюс” не мав. Натомість тільки у Долинському надрайоні впродовж березня–кінця 1945 р. проведено 153 політичні вишколи із кадрами, з них 19 з районними проводами (проводили працівники з округи і надрайону), 53 з кущовими проводами (проводили працівники з надрайону і району), 75 із станичними (проводив район), п’ять з тереновими боївками (проводив надрайон і район), один з курсантами-мінерщиками (проводили працівники з надрайону) [2, 217зв.].

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. К.: Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.
2. ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. С-9079. Т. 54. Арк. 217зв.
3. Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945–1952 рр.). Дрогобич: Вимір, 2009. 368 с.
4. Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954). Дрогобич: Посвіт, 2016. 696 с.
5. Ішук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федуна у 1944–1951 рр. К.: [б.в.], 2008. 66 с.
6. Ішук О., Ніколаєва Н. Ярослав Богдан-“Всеволод Рамзенко”. Торонто; Львів: Видавництво “Літопис УПА”, 2011. Кн. 14. 128 с. (Літопис УПА. Серія “Події і люди”).
7. Кентій А. Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 рр.). К.: Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.
8. Кентій А. Українська повстанська армія в 1944–1945 рр. Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 220 с.
9. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.

10. Мороз В. Структура референтури пропаганди ОУН на Дрогобиччині (1944–1950-і рр.). Дрогобицький краєзнавчий збірник. 2002. Спецвипуск. С. 188–198.

11. Мороз В. Технічні засоби пропаганди в діяльності ОУН. Український визвольний рух. 2004. Збірник 3: До 75-ліття Організації Українських Націоналістів. С. 205–234.

12. Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історичні нариси / [за ред. С. Кульчицького]. Київ: Інститут історії України НАН України, 2005. 496 с.

13. Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.). Львів: Часопис, 2012. 592 с.

14. Романюк М. Петро Федун-«Полтава» – провідний ідеолог ОУН та УПА. Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 2009. Кн. 6. 126 с.

15. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках. К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2002. 519 с.

16. Содоль П. Українська Повстанча армія 1943–1949. Довідник другий. Нью-Йорк: [б.в.], 1995. 295 с.

17. Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943–[19]49. Довідник. Нью-Йорк: [б.в.], 1994. 199 с.

18. Стасюк О. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941 – 1953 рр.). Львів: Центр досліджень визвольного руху; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2006. 384 с.

19. ЦДАВО України. Ф. 3836. Оп. 1. Спр. 67.

20. Ilnytskyi V., Kantor N. Reprisals of the Soviet administration against families of insurgents in Karpatskyi krai of the OUN (1945–1954). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Вип. 7. С. 173–180.

*Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ,
Микола ГАЛІВ
(Дрогобич, Україна)*

**ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
В КИТАЙСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (ТАЙВАНЬ)
У 1950–1990-х рр.**

В умовах повномасштабної російсько-української війни постає завдання удосконалення механізмів проведення початкової загальновійськової підготовки в Україні, що потребує звернення до історичного досвіду іноземних країн, які зуміли налагодити ефективні системи роботи з молоддю у цьому напрямі. Серед цих країн одне з провідних місць займає Китайська Республіка (Тайвань).

Завдання, зміст, форми і методи початкової військової підготовки дітей і підлітків досліджували К. Е. Маккой [17], Дж. Лю [16], О. Нафталі [20], Дж. Вестхаймер [23], Т. Соаяна [21], Ч. Ван [22], К. Журба [11] та інші [19]. Українські вчені О. Остапенко та М. Тимчик [14], М. Зубалій [12], К. Гуз та Н. Кононец [10], М.Ковба [13] проаналізували питання військово-патріотичного виховання старшокласників в умовах ідейно-світоглядної конфронтації та збройної боротьби між Росією і Україною. Допризовну військову підготовку юнаків до служби в ЗСУ у 1991 – 2001 рр. проаналізував В. Глушук [9]. Фахівці-педагоги у 2022 р. узагальнили методичні рекомендації щодо військово-патріотичного виховання учнів [15]. Низку питань військово-патріотичного виховання української молоді у контексті розбудови національної безпеки України висвітлили М. Галів, В. Ільницький, О. Свйонтик та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

Китайська Республіка, починаючи з 1950-х рр., налагодила систему початкової військової підготовки у середніх школах, коледжах та університетах. Військова підготовка учнів та

студентів була запроваджена у 1951 р. з метою забезпечити захист нації від комуністичної загрози. Міністерство освіти і Міністерство національної оборони розробили спільний «План реалізації військової підготовки учнів середніх і вищих шкіл на Тайвані». Тоді ж Міністерство національної оборони визначило перших 18 офіцерів для виконання обов'язків військових інструкторів у закладах освіти. Вже у вересні 1951 р. вісім загальноосвітніх шкіл Тайваню пілотували програму військової підготовки. У квітні 1952 р. Міністерство освіти оприлюднило «Основу програми військової психофізичної підготовки для учнів середніх і вищих шкіл». У вересні того ж року почали готувати першу групу офіцерів запасу до виконання функцій військових інструкторів шкільної молоді. Військова підготовка була запроваджена у всіх середніх (базових) і старших школах Тайваню у липні 1953 р. На коледжі і університети вона поширилася у 1954 р. Ще деякий час початкова військова підготовка перебувала у віданні Міністерства національної оборони, але в 1960 р. остаточно була передана під управління Міністерству освіти [25]. На думку Дженіфер Лю, обов'язкова військова підготовка стала потужною силою в тайванських школах протягом 1950-х рр., запобігаючи студентським протестам проти уряду та успішно мобілізуючи чоловічу та жіночу молодь у дедалі мілітаризованішій державі Гоміньдану [16, 204].

Курс «Військова підготовка» включав чотири основні напрями: 1) психологічна (духовно-моральна і патріотична) підготовка та виховання дисциплінованості; 2) фізична підготовка; 3) військова підготовка (ведення бою, військова справа); 4) інтелектуальна підготовка (вивчення тактики, топографії, гігієни тощо). Хлопці і дівчата у гендерно розділених школах навчалися за однією програмою, однак для дівчат було передбачено ще додаткові заняття з медсестринства, гігієни, серцево-легеневої реанімації. Заняття відбувалися в аудиторіях та на відкритих майданчиках. Крім того, учні-старшокласники обов'язково залучалися для проходження інтенсивних вишкільних програм у літніх і зимових таборах,

де проводилися стрільби зі справжньої зброї під наглядом військових інструкторів. За матеріалами середньої школи АНан в м. Тайбей, учні вивчали не лише «Мистецтво війни» Сунь-Цзи, але і військову теорію Чжуге Ляна [24].

Фундаментальним для системи початкової військової підготовки школярів і студентів на Тайвані став інститут військових інструкторів. Ці посади займали армійські офіцери, які перебували на дійсній службі у званні від лейтенанта до полковника, носили військову форму, але працювали у старших класах середніх шкіл та коледжах Китайської Республіки. До основних обов'язків військових інструкторів належали: а) забезпечення безпеки в шкільному кампусі; б) проведення практичної військової підготовки учнів і студентів; в) викладання теоретичних аспектів національної (військової і цивільної) оборони; г) надання консультацій і допомоги учням та студентів; ґ) сприяння адміністраціям закладів у реалізації організаційних аспектів життя школи; д) організація учнівських (студентських) груп цивільної оборони при закладах освіти; е) контролювати використання зброї, арсенали якої (передусім гвинтівки Т65К2 і Т91) знаходилися у кожній школі й використовувалися для навчально-тренувальних цілей [27].

Наприкінці 1980-х рр. в Китайській Республіці змінилася суспільно-політична ситуація. Офіційно завершився режим військового стану, розпочалася демократизація країни, проявом чого стало проведення перших вільних виборів у 1991 р. За цих умов система військової підготовки, яка охоплювала усіх здобувачів освіти на Тайвані, була визнана надмірно мілітаризованою і такою, що відповідає завданням авторитарного режиму. У 1995 і 1998 р. Конституційний Суд Китайської Республіки визнав неконституційною обов'язковість курсу військової підготовки у вищих школах. З приходом до влади представників Демократичної партії на Тайвані було ліквідовано політичний нагляд за закладами освіти, які здійснювали «другі відділи кадрів» – осередки тайванських служб безпеки. Відтак було переглянуто завдання військових ін-

структорів і змінено програму курсу «Військова підготовка» [18; 25; 26].

ЛІТЕРАТУРА

1. Галів М. Початкова військова підготовка учнів у Нижньогаївській середній школі (1950–1980-ті рр.). *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів*. Конін–Ужгород–Перемишль–Херсон: Посвіт, 2023. С. 15–18.

2. Галів М., Гранд М. «Русский мир» проти України: коротка деконструкція новітньої російської геополітичної доктрини. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2024. Спецвипуск. С. 172–177.

3. Галів М., Гранд М., Бойчин Р. Початок повномасштабної війни Росії проти України у висвітленні польського інформаційного порталу «Nowa Europa Wschodnia» (лютий–березень 2022 р.). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 72. Т. 1. С. 52–60.

4. Галів М., Ільницький В. Характер сучасної російсько-української війни (2014–2023): вітчизняний історіографічний дискурс. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. 2023. Вип. 13/55. С. 47–73.

5. Галів М., Ільницький В., Карпенко О. Проблематика геноциду Росії щодо українців в українських засобах масової інформації (2022 – 2024). *Новітня доба*. 2024. Вип. 12. С. 75–96. DOI: 10.33402/nd.2024-12-75-96

6. Галів М., Карпенко О. Викрадення українських дітей російськими окупантами (2022–2024): за матеріалами вітчизняних мас-медіа. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2024. Спецвипуск. С. 62–76.

7. Галів М., Свйонтик О. Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і ринок*. 2023. № 3 (211). С. 25–31.

8. Галів М., Фролов М., Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ

ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86. Том 1. С. 29–40.

9. Глушук В. Допризовна підготовка юнаків до служби в Збройних Силах України в 1991–2001 рр.: автореф. дис. к. іст. н. Київ, 2011. 20 с.

10. Гуз К., Кононец Н. Військово-патріотична підготовка старшокласників у сучасному освітньому просторі. *Імідж сучасного педагога*. 2021. Вип. 1. С. 77–81.

11. Журба К. Зарубіжний досвід підготовки школярів до захисту своєї країни. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 3. С. 107–111.

12. Зубалій М. Форми військово-патріотичного виховання допризовної молоді. Київ, 2010. 272 с.

13. Ковба М. Методи і форми військово-патріотичного виховання старшокласників (перша чверть ХХІ ст.). *Педагогічний альманах*. 2024. Вип. 55. С. 278–284.

14. Остапенко О., Тимчик М. Військово-патріотичне виховання старшокласників в умовах ідейно-світоглядної конфронтації. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2021. Вип. 25. С. 62–73.

15. Тимчик М. (ред.). Методика військово-патріотичного виховання учнів у закладах загальної середньої освіти: методичні рекомендації. Київ, 2022. 91 с.

16. Liu J. Anticipating Invasion: Military Training in Taiwan's High Schools, 1953–1960. *Twentieth-Century China*. 2012. Issue 37(3). P. 204–228.

17. McCoy K. E. Trained to Torture? The Human Rights Effects of Military Training at the School of the Americas. *Latin American Perspectives*. 2005. Issue 32. P. 47–64.

18. Military should leave campuses. *Taipei Times*. 2004. <https://www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2004/07/27/2003180664>

19. Min Chuan Huang, Chao Yen Wu, Jang Ruey Tzeng. Sophistication of Taiwan High School Military Training and Education System of Teacher Education Research. *Advanced Materials*

Research. 2011. Issue 393–395. P. 288–291. DOI: <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/AMR.393-395.288>

20. Naftali O. ‘Don’t Get Soft’: Youth Military Training in China. In *Mobilising China’s One-Child Generation: Education, Nationalism and Youth Militarisation in the PRC* (pp. 91–116). Edinburgh University Press, 2024.

21. Soyama T. School Excursions and Militarism: Continuities in Touristic *Shūgaku Ryokō* from the Meiji Period to the Postwar. *Japan Review*. 2019. Issue 33. P. 29–56.

22. Wang Z. From Victor to Victim: the Patriotic Education Campaign. In *Never Forget National Humiliation: Historical Memory in Chinese Politics and Foreign Relations* (pp. 95–118). Columbia University Press, 2012.

23. Westheimer J. Politics and Patriotism in Education. *The Phi Delta Kappan*. 2006. Вип. 87. С. 608–620.

24. Military training course. *Сайт школи АНАН м. Тайбей*. URL:

https://ananedu.com/military/intro.html?utm_source=chatgpt.co

25. The Evolution of Military Training in China. *Ministry of Education of the Republic of China*. 2012. URL: https://web.archive.org/web/20121228214659/http://www.edu.tw/MILITARY/content.aspx?site_content_sn=7762

26. Instructors will be completely withdrawn from campus. Zhong Jiabin: Help them to become “quasi-teachers” and teach national defense. *Liberty Times Net*. 2020. URL: <https://news.ltn.com.tw/news/politics/breakingnews/3353323>

27. Procedures for appeals regarding the transfer, assignment, transfer and further training of military training instructors in senior secondary schools]. *Ministry of Education*. 2014. URL: <https://edu.law.moe.gov.tw/LawContent.aspx?id=GL001239>

Тетяна КАЛІНІЧЕНКО
(Харків, Україна)

ВИРАЖЕННЯ ІМПЛІЦИТНОГО СМISЛУ І ЙОГО СПЕЦИФІКА В ЛІНГВІСТИЦІ

Багато досліджень присвячено вивченню імпліцитності / експліцитності в вираженні смислу [2; 3; 4; 5]. Бацевич говорить про сутність імплікації та про імплікатури дискурсу. Згідно автору, саме від адресанта та адресата залежить ефективність комунікативного акту [1]. Адресант вирішує чи буде мовленнєвий акт (МА) конотативним чи перформативним, непрямим чи прямим. Адресат інтерпретує МА належним чином як конотативний чи перформативний, непрямий чи прямий. Потім він реагує реплікою або вчинком.

Можливо навести як приклад наступний непрямий МА: *Ти не зміг би прокомпостувати квиток?* Це запитання містить прохання адресанта прокомпостувати квиток. Адресат зрозуміє це повідомлення та прокомпостує квиток, якщо в нього є достатній рівень комунікативної компетенції, тобто, якщо він – носій цієї мови та культури. У відповідь можна почути *Так, можу* без відповідної дії. У цьому випадку мова йде про неправильну інтерпретацію, коли орієнтуються лише на структуру пропозиції. Коли інтерпретація є правильною, орієнтацію спрямовано на конвенції спілкування, де домінуючими є імплікатури дискурсу, а не логічні імплікації конвенції мови. Адресат робить висновок щодо правильного смислу, спираючись на комунікативну компетенцію, а не на мовну.

Тобто Бацевич пише, що виходячи з цього, імплікація – це є логічна операція, яка пов'язує два в одне складне висловлювання та, зазвичай, відповідає сполучнику «якщо... то...» в мові [1, 179].

Антицедент – це є перший член виразу, *консеквент* – це його другий член. Мова йде про висновок, який робить адресат з іллокутивного смислу у прямому МА.

Можна зрозуміти, що існують випадки непрямого вживання МА, де імплікації про які йде мова вище не діють. Адресат має підтримку у вигляді якихось інших закономірностей іллокутивного змісту МА. За думкою Грайс, це є імплікатури мовленнєвого спілкування або імплікатури дискурсу [6]. Імплікатури мовленнєвого спілкування – це є прагматичні компоненти змісту повідомлень, дискурсів, мовленнєвих жанрів, які розуміються адресатом з контексту спілкування завдяки знанню конвенцій спілкування, комунікативних принципів, максим та постулатів [1, 179]. Імплікатури дискурсу породжуються із загальних умов успішності комунікації. Вони не виникають зі структури мовного коду.

Часто адресат може інтерпретувати більшість МА на основі імплікатур дискурсу. Наведемо як приклад висловлювання *Люди є люди* та *Музика є музика* які є тавтологічними. Виходячи з принципу кооперативного спілкування, адресат сприймає ці висловлення як інформативні, а не як тавтологічні. Можливо вивести з них імплікатури *люди не завжди поводять себе за правилами* та *музика робить життя гармонійним*. Мова йде про непрямої МА, який є мовленнєвою дією адресанта, смисл якої виводиться, спираючись на імплікатури дискурсу.

Можна надати приклади непрямих МА:

- *Ти не зміг би підвезти мене до аеропорту?* - комунікативний смисл *підвези мене до аеропорту*;

- *Ви не вимкнете світло?* - комунікативний смисл *вимкніть світло*.

Комунікативний смисл непрямих МА виводиться із засобів мовленнєвого коду, які вжиті у конкретній конситуації, з конкретними мовцями та тематикою спілкування, а не зі значення пропозиції.

Поняття імплікатур дискурсу дозволяє лінгвістам зробити більш простим представлення семантичної структури оди-

ниць спілкування та вивести із семантичного опису прагматичні елементи, які пов'язані з імплікатурами та іншими складовими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ: ВЦ «Академія». 2004. 344 с.
2. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі: монографія. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2007. 332 с.
3. Калініченко Т. М. Методи і прийоми експлікації як один із способів вирішення перекладацьких проблем. *Сучасні філологічні і методичні студії: проблематика і перспективи*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 квітня 2024 р.). Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2024. С. 198–200.
4. Калініченко Т. М. Огляд перекладознавчої літератури і питання експлікації у контексті перекладу. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том 10: Науковий діалог у категоріях миру та війни* [колективна міжнар. монографія] / [Наук. ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін: Академія прикладних наук у Коніні, 2023. С. 72–81.
5. Калініченко Т. М. Трансформації у перекладах як засоби експліцитного вираження смислу. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*: матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Конін, 10 жовтня 2024 р.). / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін: Академія прикладних наук у Коніні, 2024. С. 43–45.
6. Grice H. P. *Studies in the Way of Words* Cambridge. MA: Harvard University Press. 1991. 394 p.

Галина КЛЬОБ
(Дрогобич, Україна)

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАХІДНО- УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ (ЗУНР): ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД

Період існування Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), хоч і був коротким (листопад 1918 – липень 1919), став яскравим прикладом боротьби українського народу за національне самовизначення, незалежність та культурну самобутність. Однією з важливих складових державотворчої політики ЗУНР стало патріотичне виховання громадян, зокрема молоді. Умови політичної нестабільності, зовнішньої агресії та необхідність формування національної армії поставили перед новою владою завдання виховати в населення почуття любові до Батьківщини, готовності її захищати, шанування історії та національних цінностей.

Патріотичне виховання у ЗУНР ґрунтувалося на ідеях українського національного відродження, що виникли ще в XIX столітті. Основу ідеології становила ідея єдності всіх українських земель, утвердження української мови, культури, традицій, а також виховання активної громадянської позиції.

Керівництво ЗУНР добре усвідомлювало, що без єдиної національної ідеї та згуртованого суспільства неможливо збудувати сильну державу. Тому всі державні інституції – від школи до армії – були задіяні в процесі формування національної свідомості. Патріотизм сприймався не лише як почуття, а як обов'язок кожного свідомого громадянина новоствореної держави [2, 509].

Освітня система ЗУНР зазнала значних змін одразу після проголошення незалежності. Одним із перших рішень уряду було запровадження української мови як основної в навчальних закладах. Це мало не лише практичне значення, але й

глибоке символічне – українська мова ставала мовою держави, культури та освіти. Державний секретаріат просвіти і віросповідань 24 лютого 1919 р. видав «Розпорядок» про викладання української мови у державних середніх школах. В цьому документі наголошувалося, що «дирекції всіх державних середніх шкіл з неукраїнською викладною мовою в місцевостях, де досі нема державних шкіл даного типу з українською викладною мовою, мають найдалше до дня 15 марта 1919 р. завести у своїх заведеннях українську викладну мову» [1, 4]. У школах почали викладати предмети з історії України, географії українських земель, літератури, що сприяло формуванню національної ідентичності. Підручники готувалися з урахуванням національного контексту, а вчителі проходили спеціальні курси, аби адаптуватися до нових програм [4, 124].

Крім формальної освіти, важливу роль відігравали позашкільні організації, зокрема молодіжні рухи, які мали патріотичну спрямованість. Особливе місце посідали «Пласт» і «Січові стрільці» – організації, що формували молодь у дусі честі, дисципліни, служіння народові.

Інструментом національної єдності стала також культура. Митці, письменники, композитори створювали твори, що прославляли героїзм, жертвність, любов до Батьківщини. Пісні про січових стрільців, вірші про героїв визвольних змагань, театральні постановки на теми історії України стали популярними серед населення [4, 147].

Зрозуміло, що важливу роль у поширенні патріотичних ідей відігравала преса. Газети, журнали, брошури висвітлювали діяльність уряду, армії, просвітницьких організацій, публікували статті з історії України, матеріали про визначних діячів національного руху. Особливо популярною була символіка – тризуб, синьо-жовтий прапор, портрети Тараса Шевченка, Івана Франка, Богдана Хмельницького [3; 8; 10]. Завдяки пресі і культурі ідеї національного відродження проникали в найвіддаленіші куточки Галичини, Буковини, Закарпаття, де населення активно долучалося до побудови державності.

У добу ЗУНР активно діяли «Просвіта», кооперативи, сільськогосподарські товариства, які не лише організовували навчання та самоосвіту, але й проводили патріотичні заходи: віче, вечори пам'яті, читальні. У селах організовували бібліотеки, проводили курси української мови для дорослих [9, 179].

Значна увага приділялася вихованню молоді. Дитячі та молодіжні гуртки працювали в рамках шкіл та громадських осередків, організовували походи, спортивні змагання, читання віршів, що надихали на служіння Батьківщині.

Українська Галицька Армія (УГА), що була збройною силою ЗУНР, стала не лише військовим, а й виховним інститутом. Солдати УГА проходили не лише бойову підготовку, а й слухали лекції про історію України, значення національного визволення, важливість оборони державності. Багато офіцерів виступали перед вояками з патріотичними промовами, організовували вечори української пісні та читання патріотичної поезії [2, 512]. У війську активно поширювалися видання патріотичного змісту, газети, листівки. Символіка армії – українські прапори, герби, традиційна вишивка на уніформі – також підсилювала національну свідомість.

Значну роль у моральному вихованні воїнів відігравала церква. Богослужіння, присяги, благословення на боротьбу – усе це мало глибокий патріотичний зміст. Українська греко-католицька церква підтримувала змагання за незалежність і виховувала вірян у дусі любові до рідної землі.

Патріотичне виховання в ЗУНР було продуманою і системною політикою, яка охоплювала всі сфери життя – освіту, армію, культуру, релігію, засоби масової інформації. Воно відіграло ключову роль у формуванні національної свідомості, єдності українського народу, готовності до самопожертви заради ідеї незалежності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вісник державних законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республіки. Станіслав, 1919. 24 лют. Вип. 2.

2. Гай-Нижник П. П., Солдатенко В. Ф. Державотворчий процес у Західноукраїнській Народній Республіці. Історія державної служби в Україні. У 5 т. Київ: Ніка-Центр, 2009. Т. 1. С. 509–543.

3. Діло. 1918. 19 листопада.

4. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: документи і матеріали: у 5 т. 8 кн. Т. 2: Державотворчі й адміністративно-організаційні процеси / уклад.: О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2001.

5. Литвин М.Р. Історія ЗУНР. Львів: Ін-т українознавства НАНУ, Олір, 1995.

6. Нове життя. 1919. 3 січня.

7. Павлишин О. Організація цивільної влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад–грудень 1918 року). Україна модерна. Львів, 1999. Ч. 2–3.

8. Республіка. 1919. 6 квітня.

Роман КОРСАК
(Ужгород, Україна)

РОЛЬ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ У ФОРМУВАННІ ЦІННОСТЕЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Сфера готельно-ресторанного бізнесу в сучасних умовах набуває не тільки економічного, але й важливого соціально-культурного значення. Її вплив поширюється на формування громадянської свідомості, патріотизму та національної ідентичності, особливо серед молоді, яка здобуває освіту у цій галузі. Через щоденне обслуговування гостей, демонстрацію українських традицій, кухні, звичаїв та мовного середовища заклади стають майданчиками культурної трансляції. Майбутні працівники індустрії гостинності через практику, стажування, участь у тематичних заходах набувають не тільки професійних навичок, але й глибшого усвідомлення своєї приналежності до української нації, її історії та культури [4, 252–254; 9, 230–232; 16, 451–452].

У процесі професійної підготовки важливу роль відіграє те, що здобувачі не просто вивчають зарубіжні підходи, але й занурюються у внутрішню традицію. Кожен регіон України має унікальні кулінарні особливості, елементи декору, мовні акценти, які можна інтегрувати у готельно-ресторанне середовище. Заклади, які свідомо використовують етно-стиль в оформленні, включають у меню традиційні страви, транслюють народну музику, впливають на формування національної самосвідомості у персоналу. При цьому важливо, щоб молодь сприймала ці елементи не просто як маркетинговий прийом, а як культурні символи [18, 201–205; 20, 255–258].

Окреме значення має участь готельно-ресторанного бізнесу у патріотичних та соціальних ініціативах. Під час війни

багато закладів стали центрами підтримки – забезпечували харчуванням військових, волонтерів, переселенців. Такі приклади впливають на ціннісний світогляд молоді, залученої до цього процесу. Соціальна відповідальність, що проявляється керівництвом та персоналом, має сильний виховний ефект. Вона демонструє, що готельно-ресторанна справа – це не тільки про прибуток, але й служіння суспільству та країні [5, 231–234; 6, 180–183; 7, 403–405].

Професійна освіта у сфері гостинності також має містити дисципліни, пов'язані з історією України, культурологією, краєзнавством. Вивчаючи особливості української культури, регіональні традиції, архітектурні пам'ятки, студенти здобувають знання, які потім можуть передавати своїм гостям. Таким чином, вони стають не просто обслуговуючим персоналом, але культурними посередниками та носіями національних цінностей [13, 191–195; 17, 38–44; 19, 426–431].

Велику роль відіграють заходи, присвячені державним святам, що проводяться у ресторанах та готелях. Оздоблення залів до «Дня Незалежності», тематичні вечори, гастрономічні фестивалі, присвячені українській кухні, сприяють створенню національної атмосфери як для клієнтів, так і для персоналу. Молоді співробітники, беручи участь в організації подібних заходів, навчаються пишатися своєю культурою та усвідомлюють її привабливість навіть для іноземних гостей [15, 217–223; 10, 241–246].

Керівники та менеджери закладів можуть відігравати роль наставників у процесі формування патріотичної свідомості молоді. Їхній особистий приклад, стиль спілкування, повага до державних символів, використання української мови створюють середовище, в якому національна ідентичність сприймається як норма. Це мотивує учнів переймати такі стандарти та впроваджувати їх у свою професійну діяльність [2, 216–220; 17, 38–44; 14, 118–123].

Інтеграція міжнародного досвіду та цифрових технологій у роботу готельно-ресторанних закладів також може бути спрямована на підтримку національного наративу. Мульти-

медійні презентації про історію краю, QR-коди з інформацією про традиційні страви, інтерактивні тури культурними об'єктами дозволяють зробити патріотичне виховання сучасним та привабливим для молоді [1, 221–225; 3, 164–167; 8, 174–177].

Важливо наголосити, що формування патріотизму та національної ідентичності не повинно бути формальним чи нав'язаним процесом. Воно має органічно вписуватись у повсякденну діяльність закладу. Якщо гостинність подається через призму поваги до свого народу, своєї землі, історії – вона має виховний та трансформаційний вплив [11, 239–242; 12, 82–86].

Таким чином, готельно-ресторанний бізнес може відігравати значну роль у процесі національного виховання молоді. Завдяки участі у професійному середовищі, насиченому українським змістом, учні набувають не тільки прикладних умінь, але й формують ціннісні орієнтири, які мають велике значення для майбутнього країни [21, 78–84].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т., Корсак Р. Роль VR та AR – технологій для розвитку воєнно-патріотичного туризму та готельно-ресторанного бізнесу. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 221–225.

2. Гуштан Т., Корсак Р. Роль державних ініціатив на відновлення готельно-ресторанної та туристичної сфери в повоєнний період. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 216–220.

3. Гуштан Т., Корсак Р., Ільницький В. Інтерактивні методи навчання в готельно-ресторанній сфері. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української*

війни. Том І. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 164–167.

4. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

5. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том ІІ. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.

6. Корсак Р., Ільницький В. Маркетингові стратегії для «мілітарі» готельно-ресторанних комплексів: ефективні підходи та інструменти. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни*. Том І. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 180–183.

7. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

8. Ільницький В., Корсак Р. Стратегії підвищення конкурентоспроможності готелів та ресторанів на міжнародному ринку. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни*. Том І. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 174–177.

9. Ільницький В., Корсак Р., Годя І. Міжнародна співпраця України та ЄС у сфері туризму та гостинності. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том 12: Виклики та можливості науки та освіти у контексті сучасних трендів. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 230–232.

10. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції (24–25 квітня 2024 р.)*. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

11. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта: використання європейського досвіду у навчальних програмах України. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 239–242.

12. Корсак Р. В. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 2. С. 82–86.

13. Корсак Р. Роль патріотичного виховання персоналу у сфері гостинності та туризму. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том III. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 191–195.

14. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 3. С. 118–123.

15. Корсак Р, Гуштан Т. Економічна роль управління культурними відмінностями у міжнародній готельній індустрії. *Причорноморські економічні студії*. Науковий журнал. Вип. 89. С. 217–223.

16. Корсак Р.В., Гуштан Т.В. Крос-культурний менеджмент у готельно-ресторанному бізнесі. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі* [Електронний ресурс]: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 5 листопада 2024 р. / Державний біотехнологічний ун-т. Електронні текстові дані. Харків, 2024. С. 451–452.

17. Корсак Р., Гуштан Т. Теоретико-методологічні аспекти підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа». *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 72. Том 2. С. 38–44.

18. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. Вип. 86. 2024. С. 201–205.

19. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 74. С. 426–431.

20. Сакаль Т., Корсак Р. Проблеми підготовки спеціалістів у готельно-ресторанному секторі України. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завершення в контексті національної безпеки*. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 255–258.

21. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No. 2. Pp. 78–84.

Роман КОРСАК
(Ужгород, Україна)

СИНЕРГІЯ ГОСТИННОСТІ ТА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ: МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ У ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Сучасні трансформаційні процеси в українському суспільстві, спричинені геополітичними та військовими викликами, загострили необхідність перегляду підходів до підготовки фахівців у різних сферах, зокрема й у туристичній галузі. Туризм давно перестав бути виключно сферою обслуговування та розваги – сьогодні він постає як важливий соціально-культурний та економічний феномен, здатний формувати національну ідентичність, патріотичну свідомість та стійку систему цінностей [16, 78–84].

Саме у цьому контексті особливої актуальності набуває ідея синергії гостинності та військово-патріотичного виховання як важливого компонента підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі [3, 252–254; 6, 403–405; 8, 230–232].

Гостинність та туризм, будучи відкритими та орієнтованими на міжкультурну взаємодію, одночасно вимагають від професіоналів глибокого усвідомлення національних цінностей, поваги до історичної спадщини та здатності транслювати це осмислення через свою діяльність. Військово-патріотичне виховання у свою чергу формує такі якості, як громадянська зрілість, відданість Батьківщині, готовність до захисту інтересів держави та суспільства. Включення даного компонента в освітній процес дозволяє не тільки поглибити знання про національну історію та військові подвиги, але й зміцнити моральну стійкість майбутніх фахівців, підвищити рівень особистої відповідальності та дисципліни [11, 191–195; 12, 271–283; 13, 451–452].

Інтеграція патріотичного виховання у підготовку кадрів сфери туризму може відбуватися через безліч форм освітньої та позанавчальної активності. До освітнього процесу можуть бути включені інтерактивні лекції та семінари за участю військових експертів, ветеранів, істориків; проведення музейних уроків, участь у військово-історичних реконструкціях та національних патріотичних проектах. Також перспективним напрямком є створення студентських мультимедійних ініціатив – відеоблогів, подкастів, цифрових карток з тем військової історії, адаптованих для туристичної аудиторії [2, 164–167; 9, 241–246; 14, 38–44].

Особливого значення має вивчення зарубіжного досвіду, де така інтеграція вже давно довела свою ефективність. В Ізраїлі, наприклад, більшість студентів вступають до університетів після проходження служби в армії, що формує високий рівень особистої відповідальності, організованості та відданості державі. Туристичні маршрути в Ізраїлі активно включають об'єкти, пов'язані з військовою історією, та використовуються як інструмент виховання національної самосвідомості. У США також реалізуються масштабні програми патріотичного туризму: державна підтримка дозволяє створювати маршрути, орієнтовані на популяризацію національної історії через відвідування меморіалів, музеїв, місць битв. Ці програми тісно пов'язані з освітніми установами та сприяють зміцненню громадянської ідентичності молоді. Польща активно розвиває «маршрути пам'яті», спрямовані на ознайомлення молоді із трагічними та героїчними сторінками національного минулого. Туристичні компанії співпрацюють з освітніми структурами, реалізуючи проекти, спрямовані на формування лідерства та патріотичної свідомості [10, 239–242; 7, 174–177; 15, 201–205].

Аналіз як вітчизняного, і зарубіжного досвіду демонструє, що синергія гостинності та військово-патріотичного виховання має великий потенціал у системі підготовки кадрів. Вона дозволяє як формувати професійні компетенції, так й виховувати особистостей з активною громадянською позицією, здат-

них бути не просто представниками індустрії туризму, але й культурними амбасадорами своєї країни. В умовах зовнішніх загроз, криз та соціальної нестабільності такі фахівці особливо затребувані, оскільки вони несуть у собі не тільки знання та навички, але й внутрішню стійкість, відданість суспільству, готовність бути частиною позитивних змін [4, 231–234; 5, 180–183; 12, 217–223].

Таким чином, інтеграція військово-патріотичного компонента до освітньої системи підготовки фахівців туристичної галузі – це не просто тимчасова тенденція, а усвідомлена необхідність, яка відповідає сучасним викликам. Вона сприяє зміцненню національного духу, формуванню нового покоління професіоналів, для яких патріотизм та професіоналізм є взаємодоповнювальними категоріями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т., Корсак Р. Роль державних ініціатив на відновлення готельно-ресторанної та туристичної сфери в повоєнний період. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 216–220.
2. Гуштан Т., Корсак Р., Ільницький В. Інтерактивні методи навчання в готельно-ресторанній сфері. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни*. Том I. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 164–167.
3. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів I-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

4. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.

5. Корсак Р., Ільницький В. Маркетингові стратегії для «мілітарі» готельно-ресторанних комплексів: ефективні підходи та інструменти. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни*. Том I. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 180–183.

6. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

7. Ільницький В., Корсак Р. Стратегії підвищення конкурентоспроможності готелів та ресторанів на міжнародному ринку. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни*. Том I. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 174–177.

8. Ільницький В., Корсак Р., Годя І. Міжнародна співпраця України та ЄС у сфері туризму та гостинності. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том 12: Виклики та можливості науки та освіти у контексті сучасних трендів. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 230–232.

9. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції (24–25 квітня 2024 р.)*. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

10. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта: використання європейського досвіду у навчальних програмах України. *Нау-*

ка і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 239–242.

11. Корсак Р. Роль патріотичного виховання персоналу у сфері гостинності та туризму. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том III. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 191–195.

12. Корсак Р., Гуштан Т. Економічна роль управління культурними відмінностями у міжнародній готельній індустрії. Причорноморські економічні студії. Науковий журнал. Вип. 89. С. 217–223.

13. Корсак Р.В., Гуштан Т.В. Крос-культурний менеджмент у готельно-ресторанному бізнесі. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі* [Електронний ресурс]: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 5 листопада 2024 р. / Державний біотехнологічний ун-т. Електронні текстові дані. Харків, 2024. С. 451–452.

14. Корсак Р., Гуштан Т. Теоретико-методологічні аспекти підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа». *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 72. Том 2. С. 38–44.

15. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. Випуск 86. 2024. С. 201–205.

16. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No. 2. Pp. 78–84.

*Роман КОРСАК,
Тетяна ГУШТАН
(Ужгород, Україна)*

ГОСТИННІСТЬ І ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

В умовах сучасної України, яка стикається зі збройною агресією, особливого значення набуває військово-патріотичне виховання молоді. Гостинність та туризм надають унікальні можливості для занурення у культурну спадщину, осмислення історичного досвіду та взаємодії з живими свідченнями минулого [12, 191–195; 14, 217–223; 15, 451–452].

Відвідування пам'ятних місць, участь у тематичних заходах, проживання в етнічних садибах або участь у реконструкціях історичних подій стають потужним інструментом, здатним пробудити в молоді почуття приналежності до своєї країни та її історії. Туристична діяльність в умовах сучасної України набуває не тільки економічного, але й значного виховного значення, формуючи нове покоління громадян, які усвідомлюють цінність свободи, ідентичності та власного культурного коду [1, 216–220; 3, 252–254; 6, 403–405].

Туризм здатний викликати в молоді глибокі емоційні переживання, які набагато більше впливають на свідомість, ніж теоретичні уроки історії. Відвідування місць бойової слави, меморіалів загиблим воїнам, музеїв сучасної війни – це не просто екскурсії, а справжні подорожі до минулого, в яких молоді люди стикаються з реальністю героїзму, страждань та боротьби. Такий особистісний досвід формує стійке почуття поваги до подвигів предків та розуміння цінності державної незалежності [8, 230–232; 12, 191–195; 4, 231–234].

Готельно-ресторанний бізнес також активно включається до патріотичних ініціатив. Багато закладів організовують бла-

годійні вечори, збирають кошти на потреби армії, підтримують волонтерські організації, надають безкоштовне розміщення для військових чи самих бійців. Молодь, залучена до цих процесів, як гості, співробітники чи волонтери, навчається соціальної відповідальності та бачить, що патріотизм проявляється не тільки на полі бою, але й у щоденних вчинках [9, 241–246; 10, 239–242].

Крім того, активні туристичні заходи – велопробіги, походи, експедиції – стають чудовим інструментом для формування лідерських якостей, витривалості та вміння працювати у команді. Якщо такі заходи супроводжуються історико-культурним контекстом – відвідуванням пам'ятних місць, розповідями про героїв, інтерактивними завданнями – вони перетворюються на потужний ресурс для комплексного виховання. Молодь не просто пізнає свою країну, але й навчається долати труднощі, виявляти ініціативу та піклуватися про інших [2, 164–167; 16, 38–44; 17, 201–205].

Багато готелів та ресторанів проводять патріотичні заходи, адаптовані під молоду аудиторію: кінопокази, арт-вечори, зустрічі з ветеранами, лекції про історію української армії. Така діяльність у неформальній обстановці сприяє відкритим діалогам, обміну думками та формуванню власної громадянської позиції. Це особливо важливо в умовах, коли молодь часто черпає інформацію із соцмереж, де переважає поверхове сприйняття складних тем [5, 180–183; 18, 426–431].

Досвід розвинених країн підтверджує ефективність використання туризму як інструменту патріотичного виховання. У США та Європі активно розвиваються програми історичної спадщини, в рамках яких школярі відвідують меморіали, військові бази, музеї, де відбуваються тематичні заняття та зустрічі з ветеранами. У Польщі популярні шкільні поїздки до місць бойових дій, таборів повстанців та колишніх концтаборів, які супроводжуються лекціями та освітніми іграми [11, 82–86; 13, 118–123; 7, 174–177].

Таким чином гостинність та туризм можуть стати не просто сферами обслуговування та відпочинку, але й важливими пла-

тформами для виховання патріотизму у молоді. Через відвідування історичних місць, участь у культурних та меморіальних заходах, занурення у національні традиції та особистий досвід взаємодії з минулим формується свідомість громадянина, готового до захисту своєї країни. Міжнародний досвід доводить: туризм здатний як розвивати економіку, так і зміцнювати національну ідентичність. Україні важливо продовжувати розвивати патріотичний туризм як стратегічний напрямок у формуванні сталого та зрілого покоління [19, 78–84].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т., Корсак Р. Роль державних ініціатив на відновлення готельно-ресторанної та туристичної сфери в повоєнний період. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 216–220.
2. Гуштан Т., Корсак Р., Ільницький В. Інтерактивні методи навчання в готельно-ресторанній сфері. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни*. Том I. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 164–167.
3. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів I-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.
4. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.

5. Корсак Р., Ільницький В. Маркетингові стратегії для «мілітарі» готельно-ресторанних комплексів: ефективні підходи та інструменти. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни*. Том І. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 180–183.

6. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

7. Ільницький В., Корсак Р. Стратегії підвищення конкурентоспроможності готелів та ресторанів на міжнародному ринку. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни*. Том І. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 174–177.

8. Ільницький В., Корсак Р., Годя І. Міжнародна співпраця України та ЄС у сфері туризму та гостинності. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том 12: Виклики та можливості науки та освіти у контексті сучасних трендів. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 230–232.

9. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: матеріали II Міжнародної наукової конференції (24–25 квітня 2024 р.)*. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

10. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта: використання європейського досвіду у навчальних програмах України. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том II. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 239–242.

11. Корсак Р. В. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 2. С. 82–86.

12. Корсак Р. Роль патріотичного виховання персоналу у сфері гостинності та туризму. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том III. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 191–195.

13. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 3. С. 118–123.

14. Корсак Р, Гуштан Т. Економічна роль управління культурними відмінностями у міжнародній готельній індустрії. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. Вип. 89. С. 217–223.

15. Корсак Р.В., Гуштан Т.В. Крос-культурний менеджмент у готельно-ресторанному бізнесі. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 5 листопада 2024 р. / Державний біотехнологічний ун-т. Електронні текстові дані*. Харків, 2024. С. 451–452.

16. Корсак Р., Гуштан Т. Теоретико-методологічні аспекти підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа». *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 72. Том 2. С. 38–44.

17. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. Вип. 86. 2024. С. 201–205.

18. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 74. С. 426–431.

19. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context

of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No. 2. Pp. 78–84.

ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ПОЛЬСЬКОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Початок активного російсько-українського військового протистояння у 2014 р. сколихнув проблему безпеки у країнах Балтії та Центрально-східної Європи. У освітніх програмах цих держав почали з'являтися різноманітні проєкти з підготовки до військового захисту [2]. Так у Польщі у 2017 році Міністерством оборони було ініційовано програму «Certyfikowane Wojskowe Klasy Mundurowe» («Сертифіковані військові уніформовані класи») для спеціальної парамілітарної підготовки учнів закладів загальної середньої освіти [6].

Метою цього проєкту, очолюваного спеціальним бюро, стало створення та розвиток, на основі адміністративних районів місцевої військової адміністрації, шкільної мережі для уніфікованої військової підготовки школярів. Навчання у таких спеціалізованих класах тривалістю два роки, передбачає теоретичну та військово-польову підготовку (військовий табір на полігоні). Загалом це 185 год. підготовки у рамках предмету «Військова освіта». Теоретична підготовка проводиться у одному семестрі передвипускного та у двох семестрах випускного класу. Вони проводяться в школі та охоплюють питання, пов'язані з обороною, військовою історією, стройовою підготовкою, нормативними актами та іншими військовими предметами. Практичні заняття проводяться у співпраці з військовими частинами та включають заняття на стрільбищі, тренувальні табори, тактику, виживання та надання першої медичної допомоги [3].

Заняття проводяться за підтримки військових частин та установ-патронів. Відтак фінансування програми з боку Міністерства оборони Польщі є непрямим – через підтримку військових інструкторів та забезпечення матеріальної бази

військової підготовки. Також Міністерства оборони забезпечує підтримку додаткової системи пільг для учнів, співфінансуючи придбання форми і спорядження (цільові субсидії для шкіл). Після закінчення програми видається спеціальна довідка, що підтверджує її виконання, а у атестаті фіксується предмет «Військова підготовка» (обсяг годин та підсумкова оцінка).

Впродовж перших трьох років діяльності бюро кількість спеціалізованих шкільних класів подвоїлась (з 58 до 128). Станом на 2020 рік кількість учнів, задіяних у програмі сягнула майже 7 тис. [1, 110] Учасники програми отримали право на низку пільг, у числі яких: скорочена підготовка служби для добровольців (котра завершується складанням присяги та звільненням у запас); преференції під час набору до Військ територіальної оборони та інших видів військової служби; вступ на військові навчання на пільгових умовах – додаткові рейтингові бали під час кваліфікаційних співбесід; постійні консультації (вже під час реалізації проекту) представників командувань військового набору щодо вступу на військову службу та вказівки на можливості проходження служби, що відповідають потребам Збройних Сил та можливостям і бажанням кандидата.

У 2020 р. паралельно з програмою «Certyfikowane Wojskowe Klasy Mundurowe» («Сертифіковані військові уніформовані класи») стартувала програма «Oddziały Przygotowania Wojskowego» («Підрозділи військової підго-товк»), яка зрештою замінила програму CWKM [4]. Ця програма була запроваджена у школах 2020-2021 навчальному році у відповідності до поправок до Закону про освіту, впроваджених 1 січня 2020 р. Вони містили положення про військові класи, що отримали назву «військові навчальні підрозділи». Відтак військові класи стали включені до системи освіти, а Міністерство національної оборони отримало вплив на організацію та формат занять з військової освіти (включаючи розмір класів, мінімальну кількість теоретичних та практичних занять), а також на умови проведення прак-

тичних занять. Особливістю цієї програми став акцент на практичній підготовці і співпраці з військовими частинами. Зокрема навчання на цій програмі завершується 50-годинним тренувальним табором, який проводиться на початку останнього року навчального року.

Отже, відповіддю на суспільні очікування та загострення безпекових проблем у Європі стало запровадження у окремих школах Республіки Польща у 2017 р. класів військової підготовки, що були трансформовані у 2020 р. у підрозділи військової підготовки і легалізовані через систему правок до Закону про освіту. Можливість створення військових навчальних підрозділів у школах, як системне рішення, сприяло поширенню оборонної освіти, як є основною метою Міністерства національної оборони держави. Основним результатом запроваджених змін стало збільшення кадрового резерву Збройних Сил та Сил територіальної оборони Польщі за рахунок добровольців, збільшення кількості солдатів у Збройних Силах, а в довгостроковій перспективі має сприяти зміцненню оборонної освіти серед населення та обороноздатності держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журба К. (2022). Зарубіжний досвід підготовки школярів до захисту своєї країни. *Нова педагогічна думка*. 3 (111). С. 107–111.
2. Юзич Ю. (2021). Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? URL: <https://rpr.org.ua/news/viyskove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/> (дата звернення: 09.07.2025).
3. Certyfikowane Wojskowe Klasy Mundurowe <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/pilotazowy-program-dla-klas-mundurowych>
4. Glińska P. (2019). Klasy wojskowe po nowemu. *Polska Zbrojna*. URL: <https://pzevo.azurewebsites.net/home/articleshow/29081?t=Klasy-wojskowe-po-nowemu&fbclid=IwAR22uBn5w1NSDnLuhYxJAOfqSBJFqxqrG>

mF5YTP0KGAwzIsEySgsOCtatFw (дата звернення: 09.07.2025)

5. Glińska P. (2020). Uczniowie z certyfikatami. URL: <https://pzevo.azurewebsites.net/home/articleshow/31088?t=Uczniowie-z-certyfikatami#:~:text=Pilota%C5%BCowy%20program%20%E2%80%9ECertyfikowane%20Wojskowe%20Klasy%20Mundurowe%E2%80%9D%20resort,uczniowie%20realizuj%C4%85%2C%20licz%C4%85cy%20185%20godzin%2C%20program%20edukacji> (дата звернення: 09.07.2025)

6. Wojskowe Centrum Rekrutacji. <https://wcrwarszawa-praga.wp.mil.pl/pozostae-2017-01-16-v/projekty-mon/klasy-wojskowe/#:~:text=Co%20dalej%20z%20Certyfikowanymi%20Wojskowymi,Mundurowe%2C%20kt%C3%B3re%20stopniowo%20b%C4%99d%C4%85%20wygaszane>.

Оксана МЕДВІДЬ
(Дрогобич, Україна)

ВИКЛАДАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ ПОЛЬЩІ

У сучасному політичному середовищі, де суспільства стикаються з викликами дезінформації, популізму та політичної маніпуляції, громадянська освіта набуває ключового значення у підтримці демократичного суспільства. Польща, як країна з давньою традицією боротьби за незалежність і недавніми змінами в освітній політиці, презентує цікавий приклад інтеграції громадянської освіти у середню школу. Ця праця розглядає структуру його викладання, методику, зміни у навчальних стандартах, нерівності у реалізації та перспективи розвитку.

Згідно з основною освітньою програмою (Core Curriculum) Міністерства освіти Польщі, громадянська освіта включена до обов'язкових навчальних етапів. У середній школі (gimnazjum, потім ліцей або технічна школа) курс «wiedza o społeczeństwie» (дослівно – «знання про суспільство») викладається як окремий предмет протягом двох років по одній годині на тиждень, з можливістю додаткового графіку – до 8 годин на тиждень як профільний курс [5, 2]. Наприклад, у старших класах початкової школи (14 років) курс вводиться на рівні 2 годин на тиждень; у середній школі – базовий курс 1 год/тиждень; в профільних школах – додатковий курс (6–8 годин) [1, 92].

Курс спрямований на досягнення трьох компонентів: знання щодо держави, інститутів, прав і обов'язків; навички: критичне мислення, участь у дебатах, самоврядуванні; цінності: демократія, толерантність, громадянська відповідність.

Закон 2017 року закріпив значення виховної функції школи: виховання у напрямку національних цінностей, місць пам'яті, державних символів – стало обов'язковим [1, 90].

Основний навчальний курс реалізовується через лекції, дискусії, аналіз кейсів. У старших класах часто використовують моделювання парламенту, дебати у стилі «Оксфорд», взаємодію із місцевою владою. Як правило, вчителі використовують групові дослідження з суспільних тем, спрямовані на практичне застосування знань [3, 1]. У 2024 р. у польських середніх школах було скорочено приблизно 20 % навчального змісту, щоб звільнити час для глибшого аналізу та навичок – включно з громадянською освітою, яка може стати пріоритетом як практична дисципліна [4, 9].

В 2025 році в Польщі реформується фізичне виховання для підготовки до цивільного захисту та надзвичайних ситуацій: співпраця Міністра освіти й Міноборони вводить військово-підготовчі елементи. Це зміна, викликана війною в Україні та зростанням готовності до крайніх ситуацій у суспільстві [4,11]. Реформа 2025 передбачає розширення годин курсу громадянської освіти, практичну взаємодію з місцевою владою, дебати, проектну діяльність. З метою забезпечення демократії у школі передбачається обов'язкове створення шкільних рад, розширення їх реальних прав (бюджет, політика школи), навчання лідерства учням [4,11].

Громадянська освіта в польському молодіжному середовищі реалізується також через діяльність Центру громадянської освіти (NGOs), шкільне самоврядування і ради, позашкільні заходи (волонтерські ініціативи, відвідування державних установ, співпраця з місцевою владою) [3, 2]. Слід зауважити, що попри нормативно визначені органи (учнівське самоврядування, шкільна рада), їхня роль обмежена. Лише близько 4 % шкіл реально включили їх у життя, що обмежує практичну демократію [3, 4]. Відсутність більшості шкільних рад та обмеження демократичного впливу призводить до того, що школа лише формально впроваджує самоврядування. Це знижує внутрішню мотивацію учнів до участі у громадському житті.

Таким чином можна стверджувати, що Польща демонструє методологічно продуману, комплексну модель грома-

дянської освіти в середній школі. Законодавчі рамки, курс «wiedza o społeczeństwie», інституції самоврядування і NGO-партнери утворюють основу міцної системи громадянського виховання.

Однак попереду стоїть ряд викликів: надмірна теорія без практики, нерівність у доступі, обмежені функції шкільної демократії, а також нова тенденція національно-оборонного компоненту, що потребує ретельного впровадження. Цей комплекс заходів може зробити польський досвід прикладом для інших країн, які шукають ефективні моделі громадянської освіти у середній школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Atroszko, B. System kształcenia nauczycieli jako bariera zmian w edukacji: analiza wypowiedzi nauczycieli. *INSTED: Interdisciplinary Studies in Education & Society*. 25(2(94)). S. 89–113. URL: <https://doi.org/10.34862/tce/2023/11/07/ea-0a>
2. Komisja Europejska. Dyrekcja Generalna ds. Badań Naukowych i Innowacji. *Europejski Ranking Innowacyjności 2024*. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/18a8ee91-5052-47da-9138-7ff7f484029b_en?filename=ec_rtd_eis-2024-main-report.pdf
3. Gadomska, J. Edukacja dla zrównoważonego rozwoju w szkołach ćwiczeń. *Aktualne wyzwania w nauczaniu przedmiotowym na II i III etapie edukacyjnym*. ORE, Warszawa. URL: <https://www.ore.edu.pl/2023/07/edukacja-dla-zrownowazonego-rozwoju-w-szkolach-cwiczen-aktualne-wyzwania-w-nauczaniu-przedmiotowym-na-ii-i-iii-etapie-edukacyjnym/>
4. Makaruk, K., Drabarek, K., Popyk, A., Wójcik, Sz. Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023. *Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę*. URL: <https://fdds.pl/co-robimy/raporty-z-badan/2023/diagnoza-przemocy-wobec-dzieci-w-polsce.html>
5. Wasilewska, O. Młodzi w demokracji. *Wyniki Międzynarodowego Badania Kompetencji Obywatelskich ICCS*

2022. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych. URL:
https://iccs.ibe.edu.pl/wp-content/uploads/2023/12/ICCS-2022_raport.pdf

Володимир МОРОЗЕНКО
(Чернівці, Україна)

ПОЗИЦІЯ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЩОДО СТВОРЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ (БЕРЕЗЕНЬ-ЛИСТОПАД 1917)

Перспективним напрямом наукових досліджень стосовно подій Української революції початку ХХ століття є мілітарна історія. Сучасна українська історична наука має чимало дослідницьких напрацювань у вивченні військового аспекту революційних подій в Україні 1917 – 1921 рр. Однак деякі теми все ще потребують додаткового вивчення. Однією з таких, на наш погляд, є висвітлення позиції знаних представників Української Центральної Ради стосовно формування Збройних Сил упродовж березня-листопада 1917 року.

Слід сказати, що питання про українську армію виникло відразу зі створенням Центральної Ради і початком її боротьби за владу. Однак, як не дивно, ставлення до армії у її лідерів було досить неоднозначним. Дуже яскраво свідчать про це мемуари В. Винниченка, котрий, визнаючи необхідність збройної сили як такої, намагається максимально трактувати її відповідно до своїх політичних переконань. Так, описуючи стан армії на початок 1917 р., він вказував на її надмірну розхитаність та деморалізованість. На його думку, лише національна приналежність, що походила з бажання захисту «власної хати», могла стати тим моральним принципом, що підніме дисципліну та боєздатність армії. Особливо це стосувалося, на його думку, солдат-українців, адже у випадку прориву фронту німці займуть саме українські землі. Таким чином, ми бачимо, що саме питання формування національної армії за відсутності української державності розглядалося В. Винниченком досить однозначно. Головне – сформувані військові підрозділи за національним принципом і рівень боє-

здатності зросте сам собою. Звідси всі заходи російської влади по збереженню дисципліни у військах, як то красномовні виступи О.Керенського та зміна командувачів на фронтах виглядали смішно [1, 74].

Та, судячи з усього, керівництво Центральної Ради вважало, що українізація війська цілком вписується в загальний процес його демократизації, демократичних перетворень всього політичного життя в країні, а шовіністичні виступи хоч і заслуговують жалю, проте не стануть офіційною позицією російського центрального уряду. Виходячи з цього (з прагнення не завдати шкоди єдності демократичного фронту) делікатне питання про власні збройні сили вони намагалися дещо затушувати [2, 44].

Дуже докладно описує у своїх спогадах початки процесу українізації армії вже згадуваний нами В. Винниченко. Зокрема він вказує, що це явище невід'ємно було пов'язано з соціальними змінами і відбувалося на рівні свідомості окремих солдат-українців. Російським правлячим колам, на його думку, це було не зрозуміти. Особливо прагнення до національних військових організацій в українців посилилися після того, як було дозволено організовувати свої підрозділи полякам. Українці в черговий раз відчували себе ображеними російським шовінізмом, котрий відмовляв їм навіть тоді, коли посилення національного духу мало діяти на користь державі, адже воно посилювало боездатність армії.

За таких умов немає нічого дивного в тому, що процес створення української армії більшість тогочасних політиків просто оминули увагою у мемуарах. За винятком П. Скоропадського, який здійснив реальні кроки по створенню національного війська, інші політики «похвалитися» своїми досягненнями просто не могли через відсутність реальних можливостей до дій як таких. Адже навіть процеси українізації, про які так багато писали мемуаристи, залишилися без достатнього контролю. Український Військовий Генеральний комітет, а пізніше і Генеральний секретаріат військових справ не провели навіть реєстрації українізованих підрозділів армії, не гово-

рячи вже про можливість їх використання для власних цілей [1, 76–77].

Однак падіння Тимчасового уряду та прихід більшовиків до влади у Петрограді в листопаді 1917 р. змінило ситуацію докорінно. Більшовицький переворот примусив Українську Центральну Раду взяти на себе цілком інші роль і вже без жодного огляду взяти керівництво національним військовим рухом у свої руки та надолужувати згаяний час у творенні власних Збройних Сил [3, 109].

Так, один з впливових лідерів Центральної Ради С. Петлюра, котрий відкрито заперечував необхідність регулярної армії, за допомогою сотника О.Удовиченка сформував Гайдамацький кіш Слобідської України, що складався з двох куренів і нараховував 300 солдатів. Саме цей підрозділ у січні 1918 р. дозволив Центральній Раді придушити повстання робітників на заводі «Арсенал» і, таким чином, продовжити її політичне життя. У листопаді 1917 р. було остаточно сформовано також найбільш боєздатний підрозділ армії УНР – Курінь Січових стрільців, сформований з військовополонених українців-галичан. Подолавши початковий період революційної анархії, Українські Січові Стрільці, очолювані старшинами Є. Коновальцем, А. Мельником, Р. Сушком, перетворилися на першорядну бойову одиницю, що захищала Центральну Раду навіть під час Гетьманського перевороту 29 квітня 1918 року [1, 78].

Таким чином, політичні діячі Української Центральної Ради впродовж березня-листопада 1917 р. пройшли процес докорінної трансформації власних позицій щодо формування національної армії – від відмови розбудовувати українські військові формування, спричиненої соціалістичними ідеалами лідерів Центральної Ради та небажанням конфліктувати з Тимчасовим урядом, до вибору чіткого курсу на побудову національної армії для захисту української державності від повномасштабного збройного наступу більшовиків, що розпочався наприкінці 1917 року.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пархоменко В. Військова політика Української Центральної Ради: очима її сучасників. *Сумський історико-архівний журнал*. 2011. № 12–13. С. 74–79.
2. Солдатенко В. Становлення української державності і проблема збройних сил (березень 1917 р. – квітень 1918 р.). *Український історичний журнал*. 1992. №. 5. С. 38–51.
3. Голубко В. Армія Української Народної Республіки. 1917 – 1918: утворення та боротьба за державу. Львів: Кавалерія, 1997. 275 с.

*Валентина НОВОСАД
(Львів, Україна)*

ІНФОРМАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ДОСВІД ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ РОСІЇ В УКРАЇНІ ДО 2022 РОКУ

Умови гібридної війни, розв’язаної російською федерацією проти України, вимагають перегляду підходів до формування національної безпеки, зокрема у сфері військово-патріотичної освіти. Інформаційна безпека стала ключовим елементом державної політики, а інформаційна стійкість – важливою складовою підготовки громадян до протидії сучасним інформаційним загрозам, що становлять ключовий елемент національної безпеки.

Інформаційна вразливість українського суспільства має глибокі історичні витoki, пов’язані з колоніальною політикою російської імперії та СРСР. Системна русифікація, маргіналізація української мови та культури, а також репресії щодо інтелігенції сприяли ослабленню національної ідентичності та формуванню комплексу меншовартості [4]. Це створило сприятливі умови для поширення деструктивних інформаційних наративів, які підривають довіру до державних інституцій і послаблюють інформаційний суверенітет. Відтак пріоритетним завданням військово-патріотичної освіти є формування критичного мислення, підвищення рівня медіаграмотності та зміцнення національної ідентичності [6].

У контексті сучасної гібридної війни російська федерація активно застосовує широкий спектр інформаційних впливів – від поширення маніпулятивних наративів до здійснення кібероперацій, спрямованих на спотворення суспільного сприйняття, послаблення довіри до інституцій і ускладнення реалі-

зації інформаційної політики. Відповідно, розвиток національної системи інформаційної безпеки є одним із ключових пріоритетів, що передбачає вдосконалення механізмів реагування на інформаційні загрози, посилення кіберзахисту та підвищення медіаграмотності громадян [6]. Значущим компонентом цього процесу є впровадження інтегрованої моделі військово-патріотичної освіти, спрямованої на формування критичного мислення, протидію маніпуляціям і захист інформаційного суверенітету держави. Урахування соціально-психологічних механізмів інформаційного впливу та розробка ефективних комунікаційних стратегій нейтралізації інформаційної агресії становлять необхідну умову забезпечення національної безпеки в умовах гібридної війни [3, 4].

Від початку гібридної війни 2014 року в Україні було розгорнуто низку заходів із протидії інформаційній агресії росії. Основними напрямками стали моніторинг та блокування проросійських медіа, посилення кібербезпеки державних інформаційних систем, а також активізація інформаційних кампаній, спрямованих на підтримку національної ідентичності [2]. Значну увагу приділяли підвищенню медіаграмотності населення та розвитку власного медіаконтенту як інструментів боротьби з дезінформацією [5]. Удосконалення законодавчої бази забезпечувало більш оперативну реакцію на інформаційні загрози та посилення відповідальності за розповсюдження маніпулятивного контенту. Водночас існували проблеми координації між державними та недержавними інституціями, недостатній рівень підготовки громадян до інформаційних викликів і слабка інтеграція соціально-психологічних методів у інформаційну політику. Накопичений досвід став важливою основою для подальшого розвитку комплексної системи інформаційної безпеки в умовах триваючої гібридної війни.

Ураховуючи досвід протидії інформаційним загрозам росії в Україні до 2022 року, інформаційна стійкість виступає ключовим елементом військово-патріотичної освіти в умовах гібридної війни. Історична інформаційна вразливість, посилена

російською медіаекспансією, створила сприятливі умови для поширення деструктивних наративів. Тому формування критичного мислення, підвищення медіаграмотності та зміцнення національної ідентичності в рамках початкової загально-військової підготовки є необхідними складовими захисту інформаційного суверенітету України. Ці заходи, інтегровані в систему військово-патріотичної освіти, сприятимуть підвищенню інформаційної безпеки та посиленню національної обороноздатності в умовах сучасної гібридної агресії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анатомія російсько-українського конфлікту (2014–2022 рр.) в епоху гібридних війн. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5937>
2. Барна, О. С. Інформаційний простір України як чинник суспільної консолідації в умовах гібридної війни. [Електронний ресурс]: *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2019. Вип. 86.
3. Буричка, Р. «Споживання інформації» у сучасному українському місті під час війни: інформаційний «розрив» між Сходом та Заходом [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://surl.li/wavyyi>
4. Галіпчак, В. Інформаційна війна як складова гібридної війни в умовах російської агресії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/50/49>
5. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки: навч. посіб. [за заг. ред. В. Жадька, ред.-упоряд. О. Харитоненко, Ю. Полтавець]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 356 с.
6. Пономаров, О., Пивоварчук, С., Козубцова, Л., Козубцов, І., Бондаренко, Т., Терещенко, Т. Гібридна побудова системи кібербезпеки: адміністративно-правові засади військово-цивільного співробітництва. Режим доступу. URL: <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/443/358>

Володимир ОЛЕШКЕВИЧ
(Чернівці, Україна)

ОТАМАНЩИНА ЯК ЧИННИК ВІЙСЬКОВОЇ ПОРАЗКИ БІЛОГВАРДІЙСЬКИХ ВІЙСЬК В УКРАЇНІ 1919 РОКУ

Однією з найбільш цікавих, але водночас дискусійною сторінкою в перипетіях Української революції 1917–1921 рр. є отаманщина. Як зазначає український історик Ю. Митрофаненко, отаманщина як оригінальна форма суспільного руху періоду Директорії 1918 – 1919 рр. посідає чільне місце серед недостатньо вивчених проблем революції в Україні 1917–1921 рр. Це явище суттєво вплинуло на засади внутрішньої та військової політики УНР 1919 року тощо [1, 6]. Тому у цій науковій публікації ми спробуємо проаналізувати як отаманщина, селянсько-повстанський рух став одним з суттєвих чинників військової поразки білогвардійської армії на українських землях у 1919 році.

Зазначимо, що в середині травня 1919 р. Добровольча армія здобула Бахмут, Юзівку і Маріуполь. Розбиті й деморалізовані червоні війська втрачали боєздатність. «Прорив між 13-ю і 2-ю Українською арміями поширюється від Межової до Слов'янська і сягає до вісімдесяти верст. На цьому проміжку у нас немає жодних військ, і в даний момент в нашому розпорядженні і не може бути кількості військ, достатньої для щільного закриття вісімдесятиверстного прориву», – доповідав 31 травня командувач 2-ї Української радянської армії А. Скачко. До середини червня 1919 р. білогвардійці зайняли Слов'яносербськ, Слов'янськ, Ізюм, Куп'янськ, Бердянськ, Чаплине, Пологи, Верхній Токмак. Остаточо закріпивши за собою Донецький басейн і Крим, Добровольча армія почала просуватися вглиб Лівобережної України. Розгромивши на Катеринославщині 14-ту більшовицьку армію, білі 24 червня захопили Харків, а 30 червня – Катеринослав.

Водночас армії Денікіна здобули Царицин і остаточно заволоділи Доном. Змучене кривавими комуністичними порядками населення з піднесенням вітало білогвардійські війська. Звістки про поразки більшовицького режиму знайшли співчуття й на окупованих червоними теренах України. Поповнюючись добровольцями і мобілізованими, білогвардійці продовжували свій переможний наступ. Сформовані з селян більшовицькі військові частини не виявляли надмірного бажання битися за комуністичний режим. Влітку 1919 р. в лавах більшовицьких військ стрімко поширювалося дезертирство, почастишали випадки переходу окремих червоноармійських частин на бік повстанців, армії УНР чи білогвардійців. Ослаблені й деморалізовані, більшовицькі війська виявилися не в змозі чинити опір білим і нерідко відступали при найменшому ж натискові [2, 293–295].

Однак після прориву махновськими загонами білогвардійського фронту на південній Київщині наприкінці вересня 1919 р. повстанцям вдалося здійснити успішний рейд на Катеринославщину. Протягом кількох тижнів повстанська армія захопила значні простори Південної України, захопивши Олександрівськ, Маріуполь, Бердянськ, Мелітополь. Повстанці навіть погрожували захопленням ставки генерала А. Денікіна у Таганрозі. На придушення махновського повстання було кинуте значні військові сили. Окрім махновського руху на Катеринославщині, серйозною проблемою для денікінської адміністрації залишалося розгортання повстансько-селянського руху у східних районах Херсонщини. Місцевість поблизу Херсона і Миколаєва, де існували так звані Висунська і Баштанська «повстанські республіки», цілковито вийшла з-під контролю білих [3, 24–25].

Такий військовий успіх білогвардійський військ тривав до осені 1919 року. У жовтні 1919 р. більшовицьким арміям вдалося зупинити наступ білогвардійських військ генерала А. Денікіна на Москву. Боездатність Добровольчої армії виявилася підірваною внаслідок безперевних виснажливих боїв і вже невдовзі білогвардійці були змушені перейти до оборо-

ни, а згодом до відступу. Саме повстансько-партизанський рух став головним чинником дестабілізації запілля білогвардійських армій в Україні. За відсутності в білих повноцінного адміністративного апарату повстанці, кількість яких з кожним днем збільшувалась, безперешкодно опанували українську провінцію. Найбільш масштабним і організованим повстансько-партизанський рух виявився в Південній Україні, де оперувала ціла селянська армія під проводом Н. Махна. Махновські повстанці цілковито дезорганізували білогвардійські комунікації в Південній Україні, знищили значні запаси військового майна й навіть загрожували ставці генерала А. Денікіна. В інших регіонах України повстанські загони також завдали величезної шкоди білогвардійському запіллю. З донесень комуністичного підпілля, яке діяло в Україні, більшовицьке керівництво було поінформоване про масштаби повстансько-партизанського руху в країні. У жовтні 1919 р. окремі радянські часописи охоче друкували повідомлення про військові успіхи партизанів Лівобережної України і повстанської армії Н. Махна. Щоправда, повстанський рух не згасав і на зайнятих більшовиками теренах інших українських регіонів [4, 166–167].

Як бачимо, український повстансько-селянський рух був однією з причин військової поразки білогвардійського руху на території України у 1919 році. Бойові дії української отаманщини в тилу денікінських військ, у першу чергу, селянської армії Н. Махна, відволікали значні мілітарні і організаційні зусилля від головних цілей наступальної операції білих генералів у 1919 році. Адже мета військової кампанії 1919 р., за задумом лідерів Білого руху, не тільки завоювання українських земель, але й остаточна перемога над більшовиками та завершення громадянської війни. Проте скористатися поразкою білогвардійців на українських землях лідери УНР так і не зуміли.

ЛІТЕРАТУРА

1. Митрофаненко Ю. Українська отаманщина 1918–1919 років. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2016. 240 с.
2. Ковальчук М. Повстансько-партизанський рух та операції білогвардійських військ в Україні у першій половині 1919 року. *Український археографічний щорічник*. 2010. Вип. 15. С. 285–297.
3. Ковальчук М. Боротьба повстанської армії Нестора Махна проти білогвардійських військ генерала Антона Денікіна в листопаді-грудні 1919 р. *Мандрівець*. 2010. № 4. С. 24–32.
4. Ковальчук М. Комуністичний режим та українське повстанство наприкінці 1919 – на початку 1920 рр. *Сіверянський літопис*. 2010. № 2–3. С. 166–173.

В'ячеслав ОНИЩАК
(Дрогобич, Україна)

ПОЧАТКОВА ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.): НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Деякі історичні аспекти формування системи довійськової підготовки школярів розкрито у працях Д. Адаменка [1], М. Галіва [2].

Початкова загальновійськова підготовка (ПЗВП) в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів, які визначають порядок її проведення, зміст та організаційні аспекти. До 2024 р. використовувався термін «допризовна підготовка». У статті 8 Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» (№ 2232-ХІІ від 25.03.1992) зазначалося, що із допризовниками і призовниками проводиться робота, пов'язана з підготовкою їх до військової служби, яка включає допризовну підготовку юнаків, підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей, підготовку до вступу у військово-навчальні заклади, військову підготовку студентів вищих навчальних закладів за програмою офіцерів запасу, фізичну підготовку, лікувально-оздоровчу роботу, підвищення рівня загальноосвітньої підготовки, вивчення державної мови, патріотичне виховання [3].

Водночас у статті 9 зазначеного Закону розкривався зміст поняття «допризовна підготовка», яка включала військову, прикладну фізичну, медико-санітарну, психологічну підготовку та підготовку з цивільної оборони і проводиться викладачами допризовної підготовки в навчально-виховних закладах: школах, гімназіях, ліцєях, інших видах загальноосвітніх закладів, починаючи з перед випускного класу, а також у професійних навчально-виховних закладах та вищих навчальних закладах: технікумах, коледжах, училищах в період

здобуття загальної середньої освіти за програмами, затверджуваними Міністерством освіти України за погодженням з Міністерством оборони України. Юнаки, які не пройшли допризовну підготовку у вказаних навчальних закладах, не атестовані або дістали незадовільну оцінку з цього предмета, після їх закінчення перед призовом на строкову військову службу під керівництвом місцевої державної адміністрації та органів місцевого самоврядування повинні були проходити допризовну підготовку в оборонно-спортивних оздоровчих таборах з відривом від виробництва, а у воєнний час – на підприємствах, в установах і організаціях шляхом навчально-польових зборів. Викладачі допризовної підготовки входять до штату зазначених навчально-виховних та вищих навчальних закладів [3].

Наступним кроком стало регулювання допризовної підготовки шляхом затвердження Кабінетом Міністрів України (постанова № 1770 від 30 листопада 2000 р.) «Положення про допризовну підготовку», яке визначало порядок її організації та проведення в навчальних закладах різних рівнів акредитації. У документі зазначалося, що допризовна підготовка є складовою частиною підготовки юнаків допризовного і призовного віку до військової служби. Наголошувалося, що у ході допризовної підготовки молодь набуває військових знань і практичних навичок в обсязі, необхідному для успішного засвоєння програми бойової підготовки. Згідно з Положенням, допризовна підготовка включалася до визначеної державою складової освіти вищих навчальних закладів I і II рівня акредитації, професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів та проводилася за затвердженими відповідно до законодавства програмами, погодженими з Міноборони [7]. Положення визначало обов'язки територіальних центрів комплектування, органів управління освітою, керівництва навчальними закладами.

Для прикладу, керівник навчального закладу повинен був:

- а) забезпечити виконання програми допризовної підготовки і створення безпечних умов навчання;
- б) виділити приміщення

і майданчики для проведення практичних занять з допризовної підготовки; в) видавати накази про початок і закінчення навчання з допризовної підготовки, призначення командирів взводів та відділень, проведення занять з стрільби з малокаліберної гвинтівки; г) організувати облік, зберігання, ремонт та списання озброєння, боєприпасів і військового майна відповідно до встановленого порядку, не менш як один раз на три місяці особисто перевіряє стан цієї роботи; д) контролювати проведення занять викладачем допризовної підготовки, виносити на обговорення педагогічних рад не менш як один раз на рік питання щодо стану допризовної підготовки [7].

Значну увагу в зазначеному документі було приділено викладачам допризовної підготовки. Вони повинні були входити до штату навчальних закладів і є відповідати за підготовку юнаків допризовного віку, облік, зберігання, технічний стан та видачу озброєння, боєприпасів і військового майна, додержання встановлених правил і запобіжних заходів під час проведення занять. На посади викладачів слід було призначати офіцерів запасу або у відставці, які мали вищу освіту, були спроможні за віком і станом здоров'я якісно проводити заняття, а також випускників вищих педагогічних навчальних закладів за спеціальністю «викладач допризовної підготовки і фізичного виховання». У разі коли не було можливості укомплектовувати ці посади офіцерами, викладачами можна було призначати добре підготовлених та досвідчених прапорщиків (мічманів), сержантів (старшин), солдатів (матросів) запасу з вищою освітою [7].

У Положенні наголошувалося, що підготовка викладачів допризовної підготовки і фізичного виховання проводиться на факультетах фізичного виховання та кафедрах військової підготовки вищих педагогічних навчальних закладів. На навчання слід було приймати чоловіків віком до 25 років, які пройшли строкову військову службу або військову службу за контрактом і відповідали вимогам підготовки офіцерів запасу. Добір кандидатів мали провадити військові частини з числа військовослужбовців строкової служби, які підлягали звіль-

ненню в запас, а також територіальні центри комплектування та соціальної підтримки разом з органами управління освітою – з числа військовозобов’язаних, звільнених у запас після закінчення встановленого строку військової служби [7]. Відзначимо, що на практиці ці вимоги не завжди виконувалися.

У вересні 2000 р. було наказом Міністерства праці та соціальної політики України затверджено Правила безпеки під час проведення занять з допризовної підготовки. Документ був важливим і необхідним з огляду на те, що, враховуючи особливості курсу допризовної підготовки, у першу чергу його практичну спрямованість, на заняттях використовувалася навчальна зброя, техніка, боєприпаси, технічні засоби навчання. Відтак, згідно з «Правилами безпеки...», навчання з використанням вогнепальної зброї повинні були проводити лише викладачі допризовної підготовки, які мали дозвіл органу внутрішніх справ відповідно до «Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів» (затверджено наказом МВС України від 21.08.98 N 622, зі змінами) [5].

Відповідно до «Інструкції...» вогнепальну зброю і бойові припаси для навчальних цілей закладам освіти видавали Міністерство оборони України, військовий округ (оперативне командування), військкомати і комітети ТСОУ за наявності дозволу органів внутрішніх справ згідно з нормами, установленними Міністерством оборони України за погодженням з МВС України. На заняттях зі зброєю необхідно було перевіряти її справність, переконатись у відсутності гострих задирок, заклинь та інших причин травматизму учнів (студентів). Для викладачів допризовної підготовки обов’язковою була військова форма під час проведення занять. Безпека учнів під час проведення занять з допризовної підготовки уза-

лежнювалася від дотримання вимог статутів Збройних Сил України, а також ще радянського наказу Головка сухопутних військ щодо «Курсу стрільб із стрілецької зброї, бойових машин та танків сухопутних військ» (1983) [5].

Указом Президента України 25 жовтня 2002 р. було затверджено «Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді», яка визначала стратегічні напрями розвитку цієї сфери. Головними завданнями допризовної підготовки оголошувалися: ознайомлення молоді з основними положеннями Конституції України про захист Вітчизни, законів України «Про оборону України», «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», іншими нормативно-правовими актами з питань оборони, військового будівництва та проходження військової служби; усвідомлення молоддю свого обов'язку в разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності України; набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань, їх характерні особливості; засвоєння основ військової справи, цивільної оборони і медико-санітарної підготовки; здійснення психологічної підготовки до військової служби [8].

Допризовна підготовка, згідно з «Концепцією допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді», мала здійснюватися за такими напрямками: 1) вивчення історії українського війська; 2) ознайомлення із законодавством з військових питань; 3) ознайомлення із структурою і завданнями Збройних Сил України та інших військових формувань; 4) вивчення основ Цивільної оборони України; 5) набуття практичних навичок з основ військової справи, у тому числі з вогневої, тактичної, прикладної фізичної та медико-санітарної підготовки; 6) психологічна підготовка [8].

В умовах російсько-української війни, яка почалася у лютому 2014 р., змінилися підходи Української держави до загальновійськової підготовки дітей та молоді. 22 травня 2024 р. було прийнято Закон України, яким внесено зміни до деяких законів України щодо удосконалення системи підготовки

громадян України до військової служби. Зокрема, встановлено, що ПЗВП реалізується на третьому рівні повної загальної середньої освіти та проводиться в закладах освіти шляхом викладання предмета «Захист України» [4]. Постановою Кабінету Міністрів України 5 грудня 2024 р. затверджено «Порядок проведення початкової загальновійськової підготовки, який визначає процедуру її проведення, організаційні аспекти та відповідальні органи» [6].

Початкова загальновійськова підготовка є важливою складовою системи національної безпеки та оборони України. Вона спрямована на формування у громадян первинних військових знань та навичок, необхідних для захисту Вітчизни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаменко Д. Допризовна підготовка в Австро-Угорщині: середня школа. *Австрія-Венгрія*. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://ah.org.ua/pre-conscription-training-in-austria-hungary-secondary-school>

2. Галів М. Початкова військова підготовка учнів у Нижньогайвській середній школі (1950–1980-ті рр.). *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 15–18.

3. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» (№ 2232-XII від 25.03.1992). [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/153218__594514

4. Закон України № 3724-IX від 22.05.2024 «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи підготовки громадян України до військової служби». [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3724-20#Text>

5. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України № 213 від 21.08.2000 «Про затвердження Правил безпеки під час проведення занять з допризовної підготовки в загаль-

ноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах і вищих навчальних закладах першого та другого рівнів акредитації». [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0823-00#Text>

6. Постанова Кабінету Міністрів України № 1393 від 05.12.2024 «Про затвердження Порядку проведення початкової загальновійськової підготовки». [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2024-%D0%BF#Text>

7. Постанова Кабінету Міністрів України № 1770 від 30 листопада 2000 р. «Про затвердження положень про допризовну підготовку і про підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей». [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1770-2000-%D0%BF#Text>

8. Указ Президента України № 948/2002 від 25.10.2002 «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді». [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948/2002#Text>

Тетяна ПАНТЮК
(Дрогобич, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Сучасні суспільні обставини, у яких живе Україна, визначаються особливою складністю і драматизмом. Це, безумовно, детерміновано важкою російсько-українською війною, у якій ми знову виборюємо своє право мати власну державу, свободу, демократію. У таких обставинах перед суспільним загалом і, зокрема, освітою постає питання патріотичного виховання усіх громадян: дітей, молоді, дорослих. Маємо визначитися:

- ✓ чи питання змісту патріотичного виховання є категорію статичною, чи змінною;
- ✓ якими мають бути стратегічні цілі виховання в умовах війни;
- ✓ чи реалізовані були цілі цієї сфери у мирний час;
- ✓ якими методами та формами слід оперувати сьогодні;
- ✓ чи достатньо нам теоретичного і прикладного потенціалу, щоб здійснити завдання патріотизму;
- ✓ хто і яким чином має бути залучений до реалізації завдань патріотичного виховання тощо.

Зрозуміло, що питань сьогодні поставлено чимало, а віддалений характер результатів виховного процесу вимагає пошуку нових, результативних та дієвих підходів у цій царині.

Етимологія слова «патріотизм» вказує на батьківщину (*patria*). Зasadничо патріот – це людина, яка здатна присвятити себе захисту своєї країни. Така людина здатна ретельно і відповідально виконувати свої обов'язки, пов'язані з життям у громаді; вона працює над удосконаленням власного почуття національності та патріотизму у його прикладному сенсі; по-

дає гідний приклад життя і праці іншим; відстоює інтереси своєї Батьківщини всіма можливими способами тощо.

Принагідно зауважимо, що сучасні суспільні обставини переконують у тому, що патріотизм – одна із найскладніших для формування якостей людини. Легко бути патріотом у мирний час: гордитися своєю Батьківщиною, шанувати державні символи, святкувати державні і національні свята, використовувати у щоденному житті національну символіку чи атрибутику тощо. Військовий час визначив інші цінності, цілі, завдання й поведінку людини-патріота.

Війна поставила питання патріотизму жорстко і категорично: чи готовий ти зробити все, що у твоїх силах для захисту Вітчизни? Кожен відповів на це питання таким чином, яким у нього сформоване реальне, практичне, дієве, а не декларативне почуття патріотизму. Сьогодні зрозуміло, що у цій сфері виховні інституції свої завдання виконали не повно.

Якщо ми хочемо говорити про патріотизм сьогодні, то не можемо робити це у відриві від історії. Маємо пам'ятати, що патріотизм пов'язаний зі складним і драматичним історичним досвідом українців, які протягом усього свого існування ведуть боротьбу з сусідами, які претендують на наші території, цінності, культуру, історичну спадщину. Любов до Батьківщини була і залишається найвищою цінністю для кожного, хто вважає себе українцем, чи громадянином України.

В умовах сьогодення почуття поваги та відданості Батьківщині не втратило своєї актуальності й набуває нового значення у нашому житті. Водночас термін «сучасний» свідчить про те, що певні традиційні категорії та способи культивування патріотизму, сформовані під час тривалої історичної боротьби за незалежність, сьогодні мають бути доповнені новою перспективою та способами життя і діяльності кожного.

Необхідно культивувати любов до Батьківщини і національних традицій, культури пам'яті не лише під час святкування пам'ятних дат, а щодня. Участь дітей та молоді повинна бути не споглядальною, а дієвою, активною, свідомою,

результативною. Слід пропагувати і реалізувати такі форми роботи, де діти та молодь можуть:

- відчувати свою значимість;
- побачити результати власної діяльності;
- відчувати вплив своєї справи на суспільний загаль, громаду;
- вчитися робити добрі справи для інших;
- ставити інтереси Батьківщини вище своїх тощо.

Свідомий і осмислений вибір посилює мотивацію, спонукає до аналізу і конкретних справ, формує патріотичні почуття та свідомість. Саме усвідомленість і залученість розвиває і формує активний патріотизм у щоденному житті людини.

Серед форм роботи з дітьми та молоддю слід культивувати ті, які сприяють участі та діяльності, а не слуханню, чи спогляданню. До них слід віднести:

- ✓ участь у волонтерській діяльності;
- ✓ допомога тим, хто потребує підтримки (старі, хворі, самотні, потребуючі опіки люди);
- ✓ залученість до проєктів (військових, суспільних, природоохоронних, мистецьких тощо);
- ✓ участь в організаціях, які бережуть і пропагують національну чи місцеву пам'ять;
- ✓ залученість до мистецької діяльності (фестивалі, концерти, акції, зокрема патріотичного характеру);
- ✓ збереження історичних пам'яток;
- ✓ благодійна діяльність тощо.

Діяльність усіх виховних інституцій суспільства має спрямовуватися на розвиток національної свідомості, історичної пам'яті, плекання національної ідеї з тим, щоб зберегти Україну, як вільну і соборну державу.

Сьогодні патріот – це, передовсім, людина, яка відчуває любов і повагу до своєї Батьківщини та демонструє її своєю поведінкою й практичною діяльністю. Власне поняття патріотизму завжди було незмінним і це не що інше, як любов до Батьківщини, проте підходи до формування і прийняття пат-

ріотизму як особистісної позиції людини слід розвивати і змінювати. Обставини сьогодення вимагають активності і діяльності, бо ідеться про збереження Батьківщини та її громадян. Такими є невідкладні завдання освіти у цій царині.

Руслана ПОПП
(Дрогобич, Україна)

ТАБОРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ АВСТРАЛІЇ

В умовах повномасштабної війни Росії проти України питання військово-патріотичного виховання набуло особливої ваги. Українська діаспора в Австралії, яка завжди активно підтримувала національно-визвольні ідеї, має вагомий вплив на формування патріотичної свідомості української молоді. Їх вивчення є актуальними для вироблення сучасної стратегії військово-патріотичного вишколу молодого покоління українців в Україні і у всьому світі.

Основними молодіжними організаціями української діаспори в на п'ятому континенті є «Пласт» та «Спілка української молоді» (СУМ). Пласт в Австралії почав формуватися в 1948 р., його Перший Крайовий Пластовий З'їзд відбувся в 1951 р. в Сідней [13, 562]. Організаційні початки СУМ припадають на 1950 р. її Перший Крайовий з'їзд відбувся в Мельбурні у травні 1951 р. [1, 434–435]. На початку 90-х років ХХ ст. Пласт і СУМ в Австралії нараховували 2000 членів та членок [1, 20]. Роман Стефанів, зазначав, що на українську діаспору в Австралії впливає асиміляція, і що сьогодні активних учасників цих організацій є набагато менше [10]. Організації мають осередки в таких містах, як Мельбурн, Сідней, Аделаїда, Брісбен, Канберра, Джілонг та Перт, вони є членами Спілки українських організацій Австралії (СУОА) [1, 20].

Молодіжні організації української діаспори в Австралії мають у своїй діяльності багаторічний досвід поєднання спортивного загартовування зі змістовним патріотичним вихованням, що формує національно свідоме та відповідальне покоління українців за кордоном. Важливою формою спортивно-патріотичного виховання стали організовані ними табори. За-

вдяки яким для молоді на п'ятому континенті створювалося українське середовище, прищипалася любов та розуміння до українства. З 1948 р. по 1958 р. Пластові станиці Австралії організували в 21 табір [5]. Перші табори СУМ відбулися в 1959 – 1960 рр.: «Білогорща» в Сідней, «Батурин» в Мельбурні [1, 436]. У 80-х роках ХХ ст. були проведені перші спільні табори СУМу і Пласту. У таборі «Молода Україна» організованому у 1985 – 1986 роках, під гаслом «Захочеш – здобудеш», взяли участь понад 700 сумівців і пластунів [3, 187]. Є дані про понад 1000 учасників [10; 2]. Його організатором став осередок імені гетьмана Івана Мазепи в Мельбурні. В 1990 р. відбувся Ювілейний табір СУМу в околицях Чідлов, поблизу міста Перт, біля озера Лешенолті, який зтеж ібрав велику кількість української молоді з різних куточків країни [1, 437].

Українські молодіжні організації в Австралії для постійного проведення таборів придбали власні оселі і спеціально їх обладали. На початку 1990-х років їх було шість [1, 20]. Пласт Вікторії продовжує проводити щорічні літні табори на пластовій оселі «Сокіл», розташованій в горах Отвей [6]. Крім кухонних споруд, їдальні, колиби для новацтва, басейнів, на цій оселі побудовано капличку в гуцульському стилі [8, 3]. У грудні 1963 р. першу оселю придбав СУМ назвавши її «Карпати». З 1965 – 1991 роки там було організовано 16 місцевих, і чотири крайових табори [2]. В грудні 2023 р. в цій оселі відбувся табір під назвою «Слава Україні». Голова осередку СУМ в Мельбурні друг Марко Герчанівський на його відкритті наголошував: «Пам'ятаємо молодого коменданта першого табору на оселі Карпати сл. п. друга Франка Веприка, та сьогодні передаємо провідництво табору до третьої генерації провідників під проводом друга Адріяна Семчишина» [9].

У 2022 р. Пласт Австралії запросив до участі в організації новоприбулих біженців з України, підтримуючи їх інтеграцію в громаду. Організація допомагала з придбанням таборового приладдя та забезпечувала умови для участі дітей у пластових заходах, зберігаючи для них зв'язок з українською культурою навіть за межами Батьківщини [7]. Як зазначає Таня Біланен-

ко, «табори є мало не основною й найтривалішою рисою австралійського пластового життя» [11, 6].

Табори проводяться за участю молоді різного віку, часто з усієї Австралії, а іноді – і з інших країн. Літні табори традиційно є найбільші за кількістю учасників і тривають до двох тижнів. Програма таборів українських молодіжних організацій в Австралії поєднує активний відпочинок із виховною, культурною та патріотичною складовими. Учасники беруть участь у спортивних іграх та змаганнях, що сприяє фізичному загартуванню та формуванню командного духу. Вечорами відбуваються сходини біля ватри, де молодь співає українських пісень, обговорює важливі теми, слухає оповіді та бере участь у спільних забавах. Важливим елементом програми є виховні гутірки та лекції, присвячені національно-патріотичній тематиці, історії України, ролі героїв та духовним цінностям. Особлива увага приділяється культурно-мистецьким подіям: організовуються концерти, танцювальні й пісенні виступи. У рамках таборів також проводяться майстер-класи з українського народного мистецтва, зокрема, з писанкарства, витинанок, вишивки та інших традиційних ремесел. Невід’ємною частиною таборового життя є мандрівки, які сприяють пізнанню природи Австралії та розвитку навичок виживання. Через такі практики молодь вчиться орієнтуватися на місцевості, працювати в команді, долати труднощі та довіряти одне одному. Загалом, табори сприяють гармонійному розвитку особистості, вихованню відповідальності, патріотизму, лідерства та зміцненню української ідентичності. Учасники пластового табору 2016–2017 роках «Річка культури», згадують: «що програма для кожної вікової групи різнилася, але включала багато фізичних вправ та спортивних заходів: походи, плавання, веслування на каное, різноманітні ігри і забавки, а також діти долучалися до вивчення через гру культури та традицій України та Пласту: вишивка, виготовлення пташок з тіста, пластунські ранкові та вечірні вишколи» [4]. Клич «Історію творимо ми» об’єднав учасників Крайового табору СУМ в Австралії, який розпочався в кінці гру-

дня 2024 р. Цей масштабний виховний захід був присвячений 100-річчю створення Спілки Української Молоді та 75-річчю заснування організації на теренах Австралії. Божественну Літургію очолив єпископ Микола кардинал Бичок у співслужінні духовенства Мельбурнської єпархії УГКЦ [12]. Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) в Австралії відіграє важливу роль у таборовій діяльності молодіжних організацій. Вона забезпечує духовну опіку, священники УГКЦ часто були почесними гостями або духівниками таборів. Вони відправляють Божественні Літургії, проводять сповідь і духовні науки, організовують тематичні бесіди, що сприяє формуванню християнських та національних цінностей серед молоді.

Отже, таборова діяльність молодіжних організацій в Австралії є ефективною формою спортивно-патріотичного вишколу української молоді. Вона сприяє формуванню національної ідентичності, фізичної витривалості і громадянської свідомості молодих українців за кордоном.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альманах українського часопису «Вільна Думка» та Фондації Українознавчих Студій в Австралії. Сідней: «Вільна думка» та Фондація Українознавчих Студій Австралії, 1994. 936 с.

2. Голодомор 1932-33 років – Підсовецька Україна. Окупована більшовиками Полтавщина. Глинське – Тетяна Черевань та її родина – Україна-Австралія. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: https://poltava.to/project/7573/?utm_source=chatgpt.com

3. Енциклопедія Української Діаспори. Т. 4: Австралія-Азія-Африка. Нью-Йорк; Чикаго; Мельбурн; Київ: [ІНТЕЛ]: Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці Фондація Приятелів Енциклопедії Українознавства, 1995. 248 с.

4. З 27 грудня до 2 січня в Австралії відбувся літній пластовий табір «Річка Культури». [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://plast.org/official/z-27-hrudnya-do-2->

sichnya-v-avstraliji-vidbuvsya-litnij-plastovyj-tabir-richka-kultury/?ut

5. Мирон Федусевич: Декада Пластового Руху в Австралії. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://100krokviv.info/2017/07/myron-fedusevych-dekada-plastovoho-ruhu>

6. Пласт в Австралії. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://plast.org.au/uk/about/plast-in-australia/>

7. Пластуни Австралії збирають гуманітарну та медичну допомогу для України. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://plast.org/world/plastuny-avstralii-zbyraiut-humanitarnu-ta-medychnu-dopomohu->

8. Початки Пласту в Австралії. *З бібліотеки Юнака*. 5. 1996.

9. Розпочала таборування Спілка української молоді в Австралії. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3807675-rozpocala-taboruvanna-spilka-ukrainskoi-molodi-v-avstralii.html>

10. Стефан Романів: «Війна повернула до українства багато людей». [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/stefan-romaniv-viina-povernula-do-ukrayinstva-bagato-liudei/>

11. Таборування в Австралії. *З бібліотеки Юнака*. 5. 1996.

12. У Австралії розпочався «Табір 100-ліття» СУМ. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: https://cym.org/world-executive/u-avstralii-rozpochavsia-tabir-100-littia-sum/?utm_source=chatgpt.com.

13. Українці в Австралії: Матеріали до історії поселення українців в Австралії. Мельбурн: Союз Українських Організацій Австралії: Наукове Товариство ім. Шевченка в Австралії. Бібліотека українознавства, 1966. 862 с.

Олександра ПРОЦЬ
(Дрогобич, Україна)

НОРМАТИВНІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»

У науковій літературі поняття «національна безпека» тлумачиться по-різному. У широкому розумінні національна безпека України визначається як «спосіб самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави» [3, 25]. Частина науковців розглядають національну безпеку України як процес, а систему забезпечення національної безпеки – як забезпечення цього процесу [1, 15]. Енциклопедична література визначає національну безпеку як «здатність країни зберігати цілісність, суверенітет, політичні, економічні, соціальні та інші основи суспільного життя й виступати як самостійний суб'єкт міжнародних відносин» [8, 489].

Наведені та інші визначення підтверджують багатоманітність підходів до розуміння поняття національної безпеки у сучасній доктрині. Однак, на нашу думку, основоположне значення має нормативне визначення національної безпеки, у зв'язку з чим вважаємо за доцільне його аналіз в історичній ретроспективі.

На нормативному рівні окремі аспекти національної безпеки вперше були закріплені Декларацією про державний суверенітет України, де зазначалося: «Українська РСР здійснює захист і охорону національної державності українського народу» [4] і заборонялися будь-які насильницькі посягання на національну державність України з боку політичних партій, громадських організацій, інших угруповань чи окремих осіб. Конституційну основу національна безпека України отримала 1996 року з прийняттям Основного Закону. За словами Ю. О. Загуменної, «низку положень Конституції України мо-

жна віднести до основ національної безпеки. Перш за все це статті 3, 16, 17, 18 Основного Закону, які є одними із визначальних засад конституційного ладу. Крім того, категорія «національна безпека» згадується у дев'яти статтях Конституції [5, 82]. Хоч у Конституції України не розкрито змісту вказаного поняття, національну безпеку можна назвати одним із основних інститутів конституційного права, що охоплює широку сферу суспільних відносин у державі, а забезпечення національної безпеки належить до провідних функцій самої Конституції.

Схвалена 1997 року Концепція (основи державної політики) національної безпеки України визначила національну безпеку як «стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз» [7], закріпила систему принципів забезпечення національної безпеки та основні напрями державної політики національної безпеки у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній та інших сферах суспільних відносин. Указана Концепція втратила чинність із прийняттям 2003 року Закону України «Про основи національної безпеки України» [10]. Порівняно з попереднім, законодавче визначення національної безпеки значно ширше (складається із 120 слів), однак, на думку науковців, «воно охоплює лише окремі сфери діяльності, тоді як перелік загроз національній безпеці, від яких держава має захищати себе, суспільство і кожного громадянина, забезпечуючи тим самим сталий розвиток, не є постійним» [13, 86]. Крім того, окремі положення закону мали декларативний характер і не узгоджувалися з іншими нормативно-правовими актами у сфері національної безпеки, а з початком російської військової агресії виявилася ще й невідповідність багатьох норм особливим загрозам національній безпеці.

Щоправда, новий Закон України «Про національну безпеку України» був прийнятий лише 2018 р. Він містить доволі лаконічну дефініцію поняття «національна безпека України»: це «захищеність державного суверенітету, територіальної ціліс-

ності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [9]. При цьому перелік реальних і потенційних загроз національним інтересам України у різних сферах визначає окремий документ – Стратегія національної безпеки України [12]. Законом чітко сформульовано зміст фундаментальних національних інтересів України, структуровано систему сектору безпеки та оборони, визначено види і напрямки планування у сферах національної безпеки і оборони, а також передбачено демократичний цивільний контроль у цих сферах.

Проте і цей закон не позбавлений недоліків, зокрема, згадані вище фундаментальні національні інтереси України за своїм змістом є, скоріше, фундаментальними національними цінностями, що формують основу національних інтересів. Законом розмежовані поняття «воєнна безпека» і «національна безпека», однак багато вітчизняних дослідників відзначають смислове зближення вказаних понять в умовах воєнного стану. За таких умов численні реальні та потенційні загрози для національної безпеки «трансформуються в єдиний комплекс, де загрози воєнного характеру набувають відчутного і першочергового значення» [2, 296–297]. Інакше кажучи, загрози порушення національної безпеки в умовах воєнного стану є найбільш серйозними.

Як уже зазначалося, законодавча дефініція національної безпеки акцентує на «захищеності», що являє собою статичну, бажану модель організації державного і суспільного життя. Однак на практиці національна безпека – це динамічний і нестабільний стан, що залежить від багатьох чинників внутрішнього і зовнішнього характеру. Зокрема, в умовах особливих правових режимів, до яких належить і воєнний стан, постає необхідність застосування особливих правових засобів захисту національної безпеки. Аналіз спеціального закону [11] дає змогу виокремити два види таких засобів, взаємопов'язаних між собою: 1) розширення владних повноважень органів державної влади і 2) тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини й громадянина, прав і

законних інтересів юридичних осіб. На нашу думку, метою цих заходів є гарантування національної безпеки в умовах повномасштабної російсько-української війни. У зв'язку з цим слушною видається думка науковців про «необхідність науково-правового осмислення системного зв'язку категорій національної безпеки та воєнного стану» [6, 129], понад те, вважаємо, що відповідних змін потребує і національне законодавство.

Водночас відзначимо, що війна активізувала громадянське суспільство щодо захисту національної безпеки України: цивільні особи отримали право на використання зброї для відсічі або стримування ворожої агресії, посилилася участь у захисті держави територіальної оборони, розвивається потужний волонтерський рух тощо. Вважаємо, що для ефективного використання потенціалу громадянського суспільства у сфері національної безпеки так само необхідне вдосконалення відповідних нормативно-правових актів, зокрема, Закону України «Про національну безпеку України», Стратегії національної безпеки України та Воєнної доктрини України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блистів Т. І., Колесник В. Т., Пригунов П. Я., Карпова К. В. Концептуальні підходи до визначення методологічної функції законодавчого забезпечення національної безпеки України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 4. С. 13–26.
2. Богуцький П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. 410 с.
3. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці. Київ: НІСД, 2016. 528 с.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>

5. Загуменна Ю. О. Конституційні засади національної безпеки України. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 17 трав. 2019 р.). Харків: ХНУВС, 2019. С. 82–83.

6. Загуменна Ю. О., Сокурєнко В. В. Національна безпека України в умовах воєнного стану: теоретико-правовий аналіз. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. № 2. С. 114–138. DOI: 10.31359/1993-0909-2024-31-2-114.

7. Концепція (основи державної політики) національної безпеки: схвалена постановою Верховної Ради України від 16.01.1997 р. № 3/97-ВР. [Електронний ресурс]. Режим доступу.

URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/184875__642945.

8. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

9. Про національну безпеку: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

10. Про основи національної безпеки: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>.

11. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

12. Стратегія національної безпеки України: затверджена указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

13. Янчук А. В., Пригунов П. Я., Колесник В. Т. Формування основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 20. С. 84–88.

Назар САВИЦЬКИЙ
(Дрогобич, Україна)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У цивілізаційних викликах сучасного культурно-історичного розвитку України, в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції, російсько-української війни (з 2014 року) актуальною є проблема початкової загальновійськової підготовки як чинника національної безпеки, теоретичного та практичного джерела історичного українського досвіду і провідних країн світу.

Початкова загальновійськова підготовка у закладі освіти має на меті, як визначено у Постанові КМУ «Порядок проведення початкової загальновійськової підготовки», «формування у здобувачів освіти первинних загальновійськових знань і спеціальних компетентностей стосовно оборонної свідомості, ознайомлення громадян з місцем і роллю громадянина у зв'язку з усвідомленням свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» [2]. Упровадження початкової загальновійськової підготовки здійснюється через предмет «Захист України», який є обов'язковим у старшій школі, включає навчання з тактичної медицини, основ поведінки зі зброєю, цивільного захисту та військової стратегії. Мета навчальної дисципліни конкретизує початкову загальновійськову підготовку і полягає у формуванні у здобувачів освіти життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту України та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також оборонної свідомості, готовності до національного спротиву, розумінні суспільної значущості військової служби, мотивації до набуття необхідних компетентностей у сфері безпеки і оборони [1]. Програма предмету «Захист України» є оновленою – видале-

но застарілі теми, такі як стройова підготовка, водночас, додано тему про сучасні військові технології, інформаційну безпеку та кіберзахист. Зміна змісту та методології підвищує ефективність військової підготовки молоді та адаптує навчальний процес до сучасних цивілізаційних викликів. Модульна система викладання структурує навчання на окремі 10 модулів, кожен з яких охоплює важливі аспекти технології військової підготовки (зокрема БПЛА), включаючи тактичну медицину, поводження зі зброєю та цивільний захист, радіозв'язок та особливості інформаційної війни, усуваючи обмеження для дівчат у військовій освіті. Здійснені нововведення об'єднують допризовну та загальновійськову підготовку, долають методологічні та змістові суперечності між ними.

Методологічні засади впровадження початкової загальновійськової підготовки передбачають використання особистісно орієнтованого підходу, а також системного, компетентнісного підходів, принципів дитиноцентризму, соціального партнерства, взаємодії, взаємоповаги, діалогу, розподілення лідерських повноважень тощо.

Використовуючи настанови системного підходу в процесі початкової загальновійськової підготовки, виявляємо спільні системні властивості, принципи побудови та структуру, взаємозв'язок часткового і цілого у характеристиках та інтеграції окремих елементів національно-патріотичного виховання, компонентом якого є початкова загальновійськова підготовка.

Оновлена методологія предмету «Захист України» вводить в освітню практику низку інноваційних форм і методів, зокрема:

- ✓ залучення ветеранів війни та громадських організацій, що сприяє передачі реального бойового досвіду;

- ✓ проведення практичних тренінгів в урочний, позаурочний час та у спеціально обладнаних центрах, де відпрацьовують навички домедичної допомоги, радіозв'язку та використання безпілотників;

✓ організацію роботи літніх таборів, де підлітки вчаться виживанню у польових умовах, орієнтуванню на місцевості та основам військової дисципліни;

✓ гендерну рівність у навчанні, коли усі учні, незалежно від статі, проходять однакову програму, що включає тактичну підготовку та самооборону.

У методологічному, дидактичному забезпеченні початкової загальновійськової підготовки підлітків в умовах закладу освіти необхідно врахувати психологічні аспекти формування емоційної стійкості, дисципліни, самостійності, відповідальності за власні дії та їх наслідки, саногенного мислення, мотивації, адаптації до навчального процесу та перспективи виконання військового обов'язку, розвиток здатностей командної роботи.

Ефективним в освітньому процесі початкової загальновійськової підготовки є використання методики симуляційних сценаріїв – моделювання кризових ситуацій (наприклад, евакуації або надання першої допомоги), що допомагає підліткам психологічно адаптуватися до стресових умов, приймати оптимальні рішення, формувати лідерські якості і, водночас, працювати в команді.

Очікуваним результатом початкової загальновійськової підготовки, методологічною основою якої є настанови особистісно орієнтованого, компетентнісного та системного підходів, є вдосконалення початкової військової підготовки в інтегративному зв'язку інших компонентів національно-патріотичного виховання української молоді як основи підготовки до захисту України, національного спротиву, розбудови демократичної, незалежної держави у європейській та євроатлантичній співдружності. Досягнення очікуваних результатів забезпечує, зокрема, володіння соціальними та громадянськими, здоров'язберігаючими компетентностями як життєво важливими здатностями особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Навчальна програма «Захист України. Рівень Стандарту» для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.09.2023 № 1121-23) «Погоджено в Міністерстві оборони України» (Лист від 28.08.2023 № 220/10183) 2023 рік. Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2023/13.09.2023/Navchalna.programa-2023.zakhyst.Ukrayiny-10-11-standart.pdf>
2. Порядок проведення початкової загальновійськової підготовки (Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 05 грудня 2024 року № 1393). Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2024-%D0%BF#Text>

*Олександра СВЙОНТИК,
Микола ГАЛІВ
(Дрогобич, Україна)*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ І ПРОБЛЕМА КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Реалізація національно-патріотичного виховання повинна спиратися на принцип природовідповідності (про який, до речі не згадано в зазначених концепціях), який передбачає, зокрема врахування вікових особливостей вихованців. Як відомо становлення національної ідентичності людини за нормальних умов завершується переважно у старшому підлітковому та юнацькому віці. У зв'язку з цим, українські педагоги (зокрема О. Вишневський) вели мову про три етапи становлення національного самоусвідомлення: етап етнічно-територіального самоусвідомлення; етап національно-політичного самоусвідомлення та етап державницько-патріотичного самоусвідомлення [2, 292–295]. Власне третій етап припадає в основному на старший шкільний вік дитини. Тож важливого значення набуває зміст національно-патріотичного виховання старшокласників, передовсім у системі освіти України.

Як відомо, якість і результативність освіти вимірюється набуттям відповідних ключових компетентностей здобувачем освіти. Ідея перебудови освітнього процесу в Україні на засадах компетентнісного підходу поширилися в нашій країні два десятиліття тому під вплив реформ освіти в країнах Європейського Союзу та США. У 2003 р. було видано науково-методичний посібник «Життєва компетентність особистості» [12]. Відтак з'явилися численні праці науковців, які виступали за необхідність перебудови освітнього процесу в Україні з урахуванням показників ключових компетентностей. У 2010 р. побачили світ «Методичні рекомендації з реалізації компетентнісного підходу у змісті освіти та навчально-

виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів» [16]. Зрештою компетентнісний підхід увійшов до державних стандартів освіти України, а також до Концепції «Нова українська школа».

У листопаді 2011 р. було затверджено Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти (постанова КМУ від 23.11.2011 № 1392). Для розуміння його змісту важливим є тезаурус, який виявляє трактування укладачами цього документу декількох важливих категорій. Так, під поняттям «ключова компетенція» мається на увазі певний рівень знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосувати у сфері діяльності людини. Відтак «ключова компетентність» – це спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів [11]. Тож в онові компетенції людини лежать не лише знання, уміння, навички, але й, що важливо, ставлення до чогось.

Власне поняття «ставлення» передбачає наявність певної системи цінностей, на основі яких людина формує своє ставлення до навколишнього середовища і до себе. До слова, О. Вишневецький навіть визначав поняття «виховання» як процес формування досвіду (моделі) поведінки людини у духовній та соціальній сферах, а також у її стосунках з природою. Вихованість передбачає наявність у людини механізму орієнтації і саморегуляції, в основі якого лежать прийняті нею цінності, ставлення до всього, з чим вона стикається [2, 18]. Тож національно-патріотичне виховання, по суті, є процесом формування ставлення до нації і держави на основі відповідних цінностей. Основні цінності національно-патріотичного виховання викладені в концепціях 2015 і 2022 рр., однак вони далеко не повні. Наголосимо також на тому, що у зазначених документах названі такі цінності як повага до прав людини, верховенство права, рівність усіх перед законом, які належать до групи громадянських цінностей

і складають зміст громадянського/цивільного виховання («civic education»).

Натомість у Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти немає жодного слова про національно-патріотичне виховання, як і про патріотизм узагалі. Про захист України в документі згадано лише при висвітленні мети освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура». Розвиток в учнів національної свідомості прописаний у змісті і завданнях освітньої галузі «Мова і література». Зокрема зазначається, що завданням цієї освітньої галузі є «утвердження за допомогою засобів мови і літератури національних і загальнолюдських цінностей». Однак такого завдання немає серед цілей освітньої галузі «Суспільствознавство», яка визначає історичний компонент освіти [11]. Можна, звісно, припустити, що поняття національної свідомості і патріотизму не були популярними у часи керівництва освітньою сферою України сумнозвісного Д. Табачника. Однак в умовах російсько-української війни слід було внести зміни до стандарту, акцентувавши увагу на саме на національних цінностях, патріотизмі, потребі закладення основ для формування компетенцій захисника України.

Щоправда, у Державному стандарті 2011 р. подається визначення «громадянська компетентність», під якою розуміється здатність учня активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства [11]. Наголошуємо, що таке формулювання цієї ключової компетентності відповідає змістові громадянського (цивільного), але не національно-патріотичного виховання. Воно виправдане лише у тих авторів, які або цілковито асоціюють громадянське і національне виховання (що помітно в Концепції громадянського виховання учнів у системі загальної середньої освіти, розробленій І. Осадчим [17]), або ж розглядають громадянське виховання як складову, а відтак підпорядковану частину національного виховання. Зрештою, навіть якщо прийняти і першу, і другу позицію, то передбачене Державним стандартом 2011 р. формування

«громадянської компетентності» забезпечить реалізацію лише частини завдань національно-патріотичного виховання. Згадане у формулюванні загальнокультурної компетентності завдання забезпечити здатність учня «оцінювати досягнення національної культури» також не націлюють на повноцінну реалізацію цілей національно-патріотичного виховання старшокласників.

Услід за Державним стандартом була схвалена Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти III ступеня (2018 р.) [1818], в якій визначено навчальні дисципліни старшої школи. Вона націлювала на ціннісний компонент навчальних програм окремих навчальних дисциплін. Так, серед завдань навчальної програми «Історія: Україна і світ» для 10–11 класів (2022) зазначено наступні цілі: розуміння національного інтересу, необхідності захисту суверенітету, територіальної цілісності в умовах реальних військово-політичних, інформаційних та інших викликів; формування національної політичної й правової культури, громадянської самосвідомості, виховання пошани до державної символіки України в гармонійному поєднанні з національними та загальнолюдськими цінностями. Засадами змістового наповнення цього навчального предмету проголошено, зокрема, україноцентризм, націєтворення, громадянську спрямованість [15, 7–8]. У програмі «Захист України» (2022) визначено таку мету навчального предмета: формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту України, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання як складову частину національно-патріотичного виховання [14, 2]. Таке визначення вказує, що розробники програми взяли до уваги Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. було затверджено новий Державний стандарт базової середньої освіти [12]. Серед його цілей задекларовано формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму,

поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови. Досягнення цієї мити покладалося передусім через реалізацію громадянської та історичної освітньої галузі, метою якої оголошував «розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції» [12].

Компетентнісний потенціал громадянської та історичної освітньої галузі полягав у спрямованості на формування низки ключових компетентностей, зокрема вільного володіння державною мовою, громадянської і соціальної компетентностей. Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, громадянська компетентність передбачали наявність таких умінь: моделювати свою поведінку як активного і відповідального члена громадянського суспільства, який знає основи права, добре обізнаний із змістом прав людини та вміє їх захищати у правовий спосіб; формувати та обстоювати свою громадянську позицію щодо локальних та глобальних питань; утримуватися від можливостей зловживати своїми правами; виявляти відповідальність, уникати негативних стереотипів та узагальнень, а також мови ворожнечі в обговоренні суспільних проблем і різних соціальних груп; брати участь у розв'язанні проблем різних спільнот, зважаючи на інтереси їх представників; конструктивно співпрацювати з іншими особами, ініціювати або брати участь у реалізації проєктів, громадських заходів; критично оцінювати ідейні платформи та діяльність політичних партій, суспільних рухів, організацій та розуміти їх роль у розвитку демократичного суспільства. Водночас йшлося про формування ряду ставлень: усвідомлення себе відповідальним громадянином України, розуміння своїх прав і обов'язків як громадянина України та готовність їх виконувати; самоповага та повага до прав та

гідності інших осіб; громадянська поведінка, що ґрунтується на почутті власної гідності та внутрішньої свободи, розвинутій правосвідомості та обстоюванні демократичних цінностей; плекання нетерпимості до корупції в усіх її проявах, розуміння неприпустимості толерування нерівності та недоброчесності; готовність відмовитися від нечесних практик під час розв'язання проблем; визнання цінності іншої особи та повага до її приватності; толерантність і готовність до взаємовигідного розв'язання соціально-політичних суперечностей [12].

Як бачимо, у жодному з цих положень не згадувалося про патріотизм і обов'язок захисту України. Тож навіть в умовах тривання російської-української війни у Державному стандарті базової середньої освіти чітко не визнавався перелік умінь і ставлень, які б відповідали ідеалу патріота і захисника України. В умовах повномасштабної війни, яка набула для українців не лише цивілізаційного, антиімперіалістичного, але й екзистенційного характеру [див.: 1; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10], гостро постає необхідність внести зміни до Державного стандарту базової середньої освіти, де чітко визначити національно-патріотичну складову і спрямованість на формування таких громадянських і соціальних компетентностей, які б формували в учнів відповідальне ставлення до своїх обов'язків щодо Української Держави. Назріла потреба розробити і затвердити Державний стандарт профільної середньої освіти, в якому визначити необхідні ключові компетентності для учнів старших класів середньої школи, зокрема й ті, які б стосувалися початкової загальновійськової підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Патріотичне і громадянське виховання у власних межах. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717745/1.pdf>
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Вид. 2-е, допр. і доп. Дрогобич: Коло, 2006, 608 с.
3. Галів М. Початкова військова підготовка учнів у Нижньогаївській середній школі (1950–1980-ті рр.). *Розвиток су-*

часної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 15–18.

4. Галів М., Гранд М. «Русский мир» проти України: коротка деконструкція новітньої російської геополітичної доктрини. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2024. Спецвипуск. С. 172–177. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.16

5. Галів М., Гранд М., Бойчин Р. Початок повномасштабної війни Росії проти України у висвітленні польського інформаційного порталу «Nowa Europa Wschodnia» (лютий-березень 2022 р.). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 72. Т. 1. С. 52–60. DOI: 10.24919/2308-4863/72-1-7

6. Галів М., Ільницький В. Характер сучасної російсько-української війни (2014–2023): вітчизняний історіографічний дискурс. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. 2023. Вип. 13/55. С. 47–73. DOI: 10.24919/2312-2595.13/55.283164

7. Галів М., Ільницький В., Карпенко О. Проблематика геноциду Росії щодо українців в українських засобах масової інформації (2022 – 2024). *Новітня доба*. 2024. Вип. 12. С. 75–96. DOI: 10.33402/nd.2024-12-75-96

8. Галів М., Карпенко О. Викрадення українських дітей російськими окупантами (2022–2024): за матеріалами вітчизняних мас-медіа. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2024. Спецвипуск. С. 62–76. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.5

9. Галів М., Свійонтик О. Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і ринок*. 2023. № 3 (211). С. 25–31. DOI: 10.24919/2308-4634.2023.277194

10. Галів М., Фролов М., Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець XX – початок XXI ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86. Том 1. С. 29–40.

11. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти. *Верховна Рада України*. 2011. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>

12. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти. *Освіта.UA*. 2020. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/#google_vignette

13. Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник / За ред. Л. Сохань, І. Єрмакова, Г. Несен. Київ: Богдана, 2003. 520 с.

14. Захист України. 10–11 класи. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти (2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zakhyst.Ukrayiny-10-11-standart.pdf>

15. Історія: Україна і світ. 10–11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ: HREC PRESS, 2022. 64 с.

16. Методичні рекомендації з реалізації компетентнісного підходу у змісті освіти та навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів. Аналітичний звіт за результатами дослідження. Київ, 2010. 128 с.

17. Осадчий І. Концепція громадянського виховання учнів у системі загальної середньої освіти (Авторський проєкт). URL: <https://kristti.com.ua/kontseptsiya-gromadyanskogo-vyhovannya-uchniv-u-systemi-zagalnoyi-serednoyi-osvity-ukrayiny-i-g-osadchyj/>

18. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти III ступеня. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/typovi-programu-2-11/Typova.osv.prohr.ZZSO-III.stupenya.pdf>

Юрій СТЕЦИК
(Дрогобич, Україна)

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ У ТРАДИЦІЙНОМУ БРИТАНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТІ

У сучасній освітній системі Великої Британії патріотична та військова підготовка підростаючої молоді не є обов'язковим освітнім компонентом усталених навчальних планів різних типів освітніх установ (як державних, так і приватних). Натомість учнівська молодь може долучатися, за власним вибором і бажанням, до участі у різнотипових військово-патріотичних заходів та клубів. Ці позаурочні та позакласні заходи формують і розвивають як патріотичні цінності, так і розширюють побутові уявлення молоді про військове формування Великої Британії. Військово-патріотична підготовка не є основним компонентом типової освітньої програми для початкових і середніх навчальних закладів. Натомість може стати факультативним (вибірковим) компонентом у позаурочних і позашкільних форм навчання.

Серед позашкільних форм військово-патріотичного виховання можемо виокремити залучення учнівської молоді до діяльності військово-патріотичних клубів, які пов'язані з збройними силами Великої Британії. Також можливе залучення молоді до спеціальних навчальних програм, що спрямовані на отримання практичного досвіду у військовій підготовці.

Звичайно, що освітні заклади під час вивчення предметів історико-культурологічного блоку вивчають теми, які педагогічні працівники можуть використати для формування та розвитку патріотичного виховання і основне почуття гордості за Велику Британію.

Також на теренах Великої Британії впродовж століть сформувалася розгалужена мережа волонтерських організацій до

діяльності яких активно долучається учнівська молодь. У цих організаціях молодь набуває навичок відповідальності та отримує можливість проявити свої почуття патріотизму в конкретних практичних, життєвих ситуаціях. У більшості випадків, спільними зусиллями, навчальні заклади та різноманітні громадські об'єднання беруть участь в організації святкових заходів з нагоди вшанування пам'яті Національних Героїв, які пожертвували своїм життям у війні за Батьківщину. Такі святкові заходи можуть бути присвячені відзначенню ключових історичних подій, які радикально вплинули на подальших суспільно-політичний розвиток Великої Британії.

Військове керівництво Великобританії звертає вагому увагу на проведення військово-патріотичного виховання учнівської молоді. Відзначимо, що в межах держави набув поширення принцип – тримати армію під наглядом населення. Міністерство оборони ініціює цілий ряд навчальних програм для молоді, які спрямовані на популяризацію професії військового та рекрутацію кандидатів у військовослужбовці. При школах створюються Сили кадетів до яких належить молодь від 12 до 22 років. До процесу навчання залучено співробітників міністерства оборони. Основна мета навчальних факультативних (вибіркових) курсів – заохотити випускників навчальних закладів до здобуття військової освіти. У багатьох приватних школах створення кадетських класів – це своєрідна історична традиція, яка була започаткована понад сто років тому і передбачає формування поваги як до військової служби, так і держави загалом. Відвідуваність у кадетських класах є добровільною. У кожній школі встановлюється свій власний розклад занять із військової підготовки. Ці заняття проводяться як правило після основних уроків і переважно по 2–3 години щотижня. Вчителями із військової підготовки призначаються досвідчені бойові офіцери. Навчальні програми передбачають ознайомлення молоді не тільки із основами військової справи, але й вивчення військової історії, державного та соціального устрою. Відповідно ці програми фінансуються британським урядом. При Міністерстві Оборони Британії утворено спеціа-

льний Департамент із питань тилового забезпечення кадетів на який покладено обов'язок із матеріально-технічного забезпечення навчальних курсів: надання військової форми, спорудження. Навчання при школах відбувається у військових одностроях.

Підсумовуючи, відзначимо, що військово-патріотичне виховання у Великобританії базується на збереженні історичних традицій: повазі до військовослужбовця та монарха. Досить ефективно вирішено питання про рекрутацію молоді до військових формувань. Сучасна армія Об'єднаного Королівства перебуває у постійному зв'язку із освітніми установами та громадськими інституціями. Британський уряд розробляє та проводить цілу низку заходів спрямованих на піднесення національної свідомості посеред громадян держави. Варто залучити набутий британцями досвід у військово-патріотичному вихованні молоді для українського уряду, коли наша держава провадить боротьбу із російським агресором.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гурій М. Громадянське виховання старшокласників у Великій Британії (автореферат дис. ... канд. пед. наук). Дрогобич, 2008. 20 с.
2. Кравченко Т., Семида О. Особливості виховання патріотизму в сучасній системі освіти Великої Британії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. №4 (88). С. 164–176.
3. Мандрагеля В. Перспективи розвитку системи професійної військової освіти. *Філософія освіти*. 2008. №1-2 (7). С. 161–171.
4. Нещадим М. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: монографія. К.: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2003. 852 с.
5. Ротань М. Військово-патріотичне виховання захисників Вітчизни: проблеми та шляхи їх вирішення. *Збірн. наук. праць Наук.-дослід. інституту українознавства*. К.: Фоліант, 2005. Т.VI. С. 107–115.

6. Фінін Г. Громадянське та воєнно-патріотичне виховання в системі освіти Великої Британії. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2012. № 1. С. 64–71.

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ЧАСОПISУ «ВІСТІ КОМБАТАНТА» НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

Надзвичайно багатий зміст часопису «Вісті Комбатанта» може слугувати допоміжним матеріалом на уроках історії України у 10 і 11 класах закладів загальної середньої освіти. Учителі історії можуть користуватися часописом «Вістями Комбатанта» як посібником матеріалом до історії Українського національної революції 1917 – 1921 рр., українського визвольного руху 1940 – 1950-х рр., а також як збірником джерельних матеріалів (передовсім спогадів), які ілюструють одні з найважливіших сторінок історії України першої половини ХХ ст. Відзначимо, що методика використання часописів та історичних джерел в освітньому процесі на уроках історії розкрита у працях С. Білої [1], М. Галіва [4; 5; 6; 7; 8], В. Мисана [16], Г. Яковенко [25].

У 10-у класі при вивченні тем «Українська національно-демократична революція», «Боротьба за українську незалежність» учителі можуть скористатися статтями Василь Верига про Лютневу революцію 1917 р. [3] та про Листопадовий Чин 1918 р. [2], публікацією Якова Зозулі про всеукраїнські військових з'їди [10]. Для характеристики збройної боротьби Армії УНР проти численних ворогів української державності рекомендуємо педагогам опрацювати статті Матвія Стахівця [22], Івана Козака [12], Михайла Кураха [13].

Серед джерельних матеріалів до історії Української революції 1917 – 1921 рр. та боротьби за українську державність у той час, які доцільно частково опрацьовувати на уроках історії, рекомендуємо використати меморії В. Сім'янців про бої відділів Армії УНР проти більшовицьких військ біля

м. Буршин поблизу ріки Дністер [20], про його участь у Першому Зимовому поході [21]. Доцільно показати героїчні бої «Сірої» дивізії (сірожупанників) проти більшовиків під Овручем у 1919 р., які описав Василь Прохода [19]. Колишній полковник Армії УНР Гриць Маслівець поділився спогадами про Юрія Тютюнника [15], з яким був знайомий з другої половини 1919 р. Саме його він називає справжнім командиром Першого Зимового походу. Самого Ю. Тютюнника він описав як мовчазну, холодну, сміливу людину, яка швидко приймала рішення і вимагала точного та швидкого виконання наказів. Своє замкнутістю і мовчазністю він не викликав прихильності, але самою своєю присутністю викликав незламну довіру й упевненість у вояків [15, 40].

Розповідаючи про історичні обставини виникнення ЗУНР, учителі історії можуть використати спогади Лева Ганкевича щодо складення присяги членами першого уряду на чолі з Костем Левицьким [9]. Присягу було складено 10 листопада 1918 р. у будинку колишнього австрійського намісництва в присутності відділу УСС та членів Української Національної Ради. Присягу приймав 76-річний український політик Юліан Романчук. Автор спогадів назвав усіх присутніх під час цього акту членів уряду. При цьому зауважив, що державним секретарем освіти мав бути Степан Смаль-Стоцький, а присягу приймав заступник держсекретаря Олександр Барвінський. Відзначив й відсутність Льонгіна Цегельського, якого на той час не було у Львові. «...Такі хвилини, як заприсяження уряду рідної української держави після віків неволі не є епізодами минулого: вони є заповідями для актуальних змагань, щоб знову таку ціль досягнути в майбутньому. Вони є джерелом нашої віри і нашого натхнення» [9, 12], – зазначив Л. Ганкевич.

При вивченні теми «Західноукраїнські землі у міжвоєнний період» доцільно використати спогади Богдана Підгайного про Романа Шухевича. У спогадах розповідається про навчання Р. Шухевича у Музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові, зустрічі з членом УВО Петром Сайкевичем, відвіду-

вання церковних богослужінь, заняття спортом, участь в Пласті. Згадано про вступ до УВО: «Ми присягнули на вірність українському народові, на безоглядний послух команді УВО, і що будемо боротися за свою державу, і або здобудемо її, або згинемо в боротьбі за неї» [17, 35]. Коротко загадано атестат на шкільного куратора Собінського, в якому брав участь Р. Шухевич, а також спеціальний вишкіл для членів УВО на Закарпатті. Там Р. Шухевич і Б. Підгайний написали детальний звіт про свій замах на Собінського, який згодом потрапив разом з архівом Сеника до рук польських спецслужб [17, 37].

Значно більше матеріалів моя кваліфікаційна робота містить для розкриття теми «Україна в роки Другої світової війни». Насамперед вона допоможе ґрунтовніше розкрити проблему трактування українського колабораціонізму особливо у складному для розуміння учнів питанні створення і діяльності дивізії «Галичина». Тут рекомендуємо використати статтю генерала П. Шандрук про історію 1-ї Української Дивізії Української національної армії (УД УНА) [23]. Підкресливши прагнення українців боротися проти більшовизму, П. Шандрук навів приклади існування в складі німецьких військ різних національних формувань, зокрема польської Свентокшиської бригади. Він цілковито заперечив участь будь-яких частин дивізії у придушенні Варшавського повстання. Автор статті описав формування УНА, включення дивізії «Галичина» до її складу, створення або включення до складу УНА інших частин, складення ними присяги на вірність українському народу і Українській Державі.

Водночас рекомендуємо вчителями історії скористатися зі статті «Проблема Дивізії», написану І. Кедриним [11]. Йшлося про проблему правильності чи помилковості тези «треба брати зброю завжди від будь-кого». Однак він дивився на це питання не лише з погляду наявної критики дивізійників, які воювали в лавах гітлерівської армії, але й з погляду національної доцільності, оскільки у бою під Бродами дивізія втратила близько 7 тис. вояків. Тож він ставив питання: «чи за саму ідею збройної боротьби проти большевицького окупанта

України обов'язково треба було дати 7000 квіту молоді під Бродами, без найменших шансів іншої користі для України, як тільки запис тієї страхітливої події і цифри в історичну хронічку, скріплення кров'ю 7000 дивізійників традиції збройної боротьби за Україну» [11, 16]. Відповідаючи на це питання, публіцист стверджував, що дивізія «була за духом, за ідеологією і навіть за персональним складом поборницька українська військова формація» [11, 17]. І. Кедрин спростовував обвинувачення дивізійників у співпраці з німцями, у боротьбі за чужі інтереси, у боротьбі проти братів-українців, які були і в радянській армії. На це автор наводив приклад УСС, які під час Першої світової війни воювали в австрійських мундирах проти російської армії, в лавах якої теж були українці. Крім того, він наголосив, що в умовах перебування рідного краю під чужим і ворожим правлінням, яке позбавляє дану країну основних прав, рідне військом може постати тільки на території тієї держави, котра в силу міжнародної кон'юнктури стає союзником проти спільного ворога. Як приклад він наводить поляків, які утворили легіон в армії Наполеона і билися в Іспанії – не за справу тодішньої Франції, а за свою польську справу, хоч і отримали всього лише «Варшавське князівство». Так само чехи під час Першої світової війни утворили легіон в Росії проти Австро-Угорщини, фіни – легіон на боці Німеччини, поляки – легіон під командуванням Й. Пілсудського на боці Австро-Угорщини і легіон під командуванням Й. Галлера на боці Франції [11, 18]. Загалом І. Кедрин характеризував українських старшин і вояків дивізії «Галичина» як «високоідейний український патріотичний елемент» і наголошував, що ця військова формація була продовженням боротьби, які вели попередні українські армії (УСС, УГА, Армія УНР, УПА) за державну незалежність України [11, 18].

Низка публікацій у часописі «Вісті Комбатанта» стосувалася УПА й може бути використана вчителями на уроках історії. Радимо, зокрема, опрацювати статтю Л. Шанковського «УПА: Підсумки та висновки» [24]. Історик відзначив, що

радянські дослідники відкидали думку про діяльність УПА як боротьбу проти соціального та національного визволення, а трактують її як прояв класової боротьби українських куркулів, забарвленої антиросійським націоналістичним шовінізмом. Натомість Л. Шанковський обґрунтовував думку, про те, що росіяни в Україну принесли і соціальне, і національне поневолення, тож українська визвольна боротьба справді має соціальний і національний – антиросійський характер [24, 15]. Надалі він доводить, що ця боротьба мала підтримку українського народу, відповідала його споконвічним прагненням. «...І кожна чесна людина мусить визнати, що ведення такої боротьби в умовах післявоєнної мирної стабілізації і колосальної переваги ворожих сил вимагала високої ідейності, національної свідомості й жертвенної посвяти від борців» [24, 17–18], – наголошував Л. Шанковський.

Для ілюстрації переможних боїв УПА з радянськими окупантами доцільно опрацювати статтю Ю. Лопатинського та Л. Шанковського про переможний бій сотні «Галайда І» проти бригади внутрішніх військ НКВД на Жовківщині [14]. Дослідники назвали структури УПА в межах Львівської області (Воєнна округа «Буг»), а Ю. Лопатинський згадав про своє перебування на українських землях, де брав участь у спільній нараді з командувачем УПА «Тарасом Чупринкою». Надалі описано склад сотні «Галайда І» під командування сотенного на псевдо «Перемога», названо чисельність і озброєння цього підрозділу. Відтак автори описали переможний для українських повстанців бій, який відбувся 22 березня 1945 р. біля с. Верини (ліс Зібольшина), наголосивши, що з радянського боку були значні втрати – близько 480 загиблих [14, 11–14]. У висновках автори наголошують, що, попри чисельну перевагу ворога, повстанці перемогли з огляду на їх військовий, ідейний вишкіл і патріотизм. Однак відзначають і те, що бригада НКВД не мала на озброєнні мінометів, інакше завдала б відчутних втрат упівцям, але радянське командування, вочевидь, не очікувало натрапити на сотню УПА [14, 15–16].

При характеристиці польської операції «Вісла», учителям історії рекомендуємо використати статтю професора Мак-Мастерського університету Петра Потічного [18]. На думку П. Потічного, акція «Вісла» готувалася польським урядом тривалий час, а вбивство українськими повстанцями генерала К. Сверчевського стало лише приводом (а не причиною) до її початку наприкінці квітня 1947 р. Вчений вказує на роль СРСР в цій операції, участь радянських офіцерів, які були прикріплені до штабів польських військових частин, задіяних в операції. Він також зауважив, що боротьба польських військ з відділами УПА, загальною чисельність до 2 тис. вояків, не перешкодила виселенню населення. Надалі дослідник охарактеризував методи і технологію проведення операції «Вісла», вказав на важке становище переселених українців на західних польських землях. На завершення П. Потічний намагався з'ясувати кількість виселеного українського населення й припустив, що їх було 250 тис.

Назагал констатуємо, що матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використанні на уроках історії України у 10 і 11 класах при вивченні тем «Українська революція», «Боротьба за українська незалежність», «Західноукраїнські землі у міжвоєнний період», «Україна у Другій світовій війні». Насамперед йдеться про використання знакових публікацій українських діаспорних дослідників і публіцистів: Василя Вериги, Лева Шанковського, Івана Кедрина-Рудницького, Петра Потічного. Водночас змістовий компоненті уроків можна збагатити, використавши спогади учасників визвольної боротьби як історичних джерел, опрацювання яких сприятиме розвитку критичного мислення учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла С. Я. Методи навчання історії в школі: Навчально-методичний посібник. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009. 492 с.
2. Верига В. Листопадовий зрив. *Вісті Комбатанта*. 1991. Ч. 5-6. С. 37–44.

3. Верига В. Лютнева революція 1917 р. *Вісті Комбатанта*. 1977. Ч. 2. С. 11–19.

4. Галів М. Методичні аспекти використання матеріалів газети «Голос Підкарпаття» (1942–1944) на уроках історії України. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни*. Том І. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 124–128.

5. Галів М. Між серпомолотом і свастикою: освіта на Дрогобиччині у 1939–1944 рр. Дрогобич: ПП “Коло”, 2010. 337 с.

6. Галів М., Знак А. Можливості використання біографії о. Климентія Шептицького (1869–1951) на уроках історії України: методичні аспекти. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 12. С. 605–617. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12\(30\)-605-617](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12(30)-605-617)

7. Галів М., Карбан Р. Можливості використання матеріалів часопису «Літопис Бойківщини» на уроках історії в закладах загальної середньої освіти: методичні аспекти. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том XVIII: *Методологічні інновації в дослідженнях і викладанні: від теорії до практики*. Конін – Ужгород – Перемишль–Миколаїв: Посвіт, 2025. С. 22–26.

8. Галів М., Скотна Н. Педагогічна освіта в Дрогобичі (кінець XVIII – перша половина XX ст.): до передісторії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. *Молодь і ринок*. 2020. № 2 (181). С. 6–17.

9. Ганкевич Л. Заприсяження першого Уряду ЗУНР у Львові (у 43-ті роковини Листопадового зриву). *Вісті Комбатанта*. 1961. Ч. 4. С. 9–12.

10. Зозуля Я. Всеукраїнські військові зїзди в 1917 р. *Вісті Комбатанта*. 1967. Ч. 4. С. 29–34.

11. Кедрин І. Проблема Дивізії. *Вісті Комбатанта*. 1968. Ч. 5-6. С. 15–19.

12. Козак І. Перший Зимовий Похід. *Вісті Комбатанта*. 1963. Ч. 1(9). С. 6–8.

13. Курах М. Січово-стрілецькі формації в українських арміях (Інформаційний нарис). *Вісті Комбатанта*. 1962. Ч. 3-4(7-8). С. 21–32.
14. Лопатинський Ю., Шановський Л. Сотня проти бригади (Бій сотні УПА «Галайда І» проти бригади ВВ НКВД в Жовківщині). *Вісті Комбатанта*. 1961. Ч. 1-2. С. 9–17.
15. Маслівець Г. Правда про Тютюнника. *Вісті Комбатанта*. 1972. Ч. 4. С. 36–40.
16. Мисан В. Вивчення писемних джерел на уроках з історії України. *Історія в школах України*. 1997. № 2. С. 31–32.
17. Підгайний Р. Спогади про юні літа Романа Шухевича. *Вісті Комбатанта*. 1975. Ч. 2. С. 31–38.
18. Потічний П. Акція «Вісла». Переселення українців Польщі в 1947 р. *Вісті Комбатанта*. 1988. Ч. 1. С. 27–39.
19. Прохода В. Сірі або Сірожупанники. *Вісті Комбатанта*. 1967. Ч. 4. С. 35–43; 1968. Ч. 3. С. 37–41.
20. Сім'янців В. Бурштин. *Вісті Комбатанта*. 1962. Ч. 3-4(7-8). С. 50–56.
21. Сім'янців В. В Зимовому Поході. *Вісті Комбатанта*. 1965. Ч. 1. С. 22–23.
22. Стахів М. Стан духа й дисципліни в Армії УНР в січні 1919 р. *Вісті Комбатанта*. 1962. Ч. 2(6). С. 14–20.
23. Шандрук П. Історична правда про 1 УД УНА. *Вісті Комбатанта*. 1965. Ч. 1. С. 5–21.
24. Шанковський Л. УПА: Підсумки та висновки. *Вісті Комбатанта*. 1962. Ч. 3-4(7-8). С. 13–21.
25. Яковенко Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

Роман ТЕРЕЩЕНКО
(Львів, Україна)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ: НОВЕ БАЧЕННЯ

Різноманітні аспекти політики пам'яті в умовах російсько-української війни характеризували дослідники О. Гриценко [4], М. Галів [1; 2; 10; 11], В. Ільницький, Р. Царик [5; 6; 7; 8], О. Свйонтик і Р. Терещенко [9] та ін.

На нашу думку, дотеперішні періодизаційні конструкції щодо історії політики пам'яті в Україні потребують уточнення і корекції. Тож має сенс шукати альтернативний підхід до періодизації. Хоча часовими рамками дослідження є період до 2022 року, до прикладу, політика Володимира Зеленського, починаючи з повномасштабного вторгнення, суттєво змінилась і прив'язка до конкретних Президентів стала складнішою. Тому запропоновані наступні етапи політики пам'яті в Україні:

✓ 1991–2004 р. – пошук балансу між національним становленням і радянськими реліктами. Ухвалення Конституції 1996 року закріпило принцип культурного плюралізму, що обумовило конкуренцію між різними моделями пам'яті. Відсутність чіткої стратегії призводила до суперечностей у трактуванні ключових подій, зокрема діяльності ОУН і УПА.

✓ 2005–2010 рр. – активізація меморіальної політики. Визнання Голодомору актом геноциду 2006 року та створення УІНП стали важливими віхами для подолання колективної амнезії. Проте регіональні розбіжності у сприйнятті минулого залишалися значними, що проявлялося у протистоянні щодо оцінки ролі Степана Бандери.

✓ 2010–2013 рр. – регрес у політиці пам'яті, спроби компромісів і повернення до радянських наративів.

✓ 2014–2022 рр. – радикальна трансформація під впливом Революції Гідності та російської агресії. Декомунізаційні закони 2015 року ініціювали масштабне переосмислення радянської спадщини, а війна на Сході актуалізувала тему опору як основи національної ідентичності. Цей період також позначився інтенсивним використанням цифрових технологій для документування воєнних злочинів.

На останньому з цих етапів відбувається конструювання політики пам'яті про російсько-українську війну. Паралельно відбувається інтеграція українського меморіального дискурсу в європейський контекст.

На порозі повномасштабних випробувань 2022 р. Україна підійшла із уже сформованим базисом національної пам'яті, що став важливим ресурсом стійкості. Історична пам'ять перетворилася на чинник національної безпеки, який згуртовує суспільство перед зовнішніми загрозами [12]. Втім, процес її формування не можна вважати завершеним: зберігаються певні регіональні та світоглядні відмінності, тривають дискусії довкола окремих постатей і подій. Попереду – інтеграція досвіду новітньої війни та подвигів сьогодення в історичний канон, осмислення складних сторінок минулого у діалозі як всередині країни, так і з сусідами (подолання «війн пам'яті» з Польщею, діалог з кримськотатарським народом щодо їх трагедій тощо). Але вже очевидно, що національна пам'ять в Україні поступово стала цілісною, ототожнилася з наративом про віковічне прагнення волі та власної державності. Як державна категорія, вона набуває дедалі більшого значення: «національна пам'ять виступає державотворчою категорією» [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Галів М., Бурдяк Р. Путін і Гітлер: порівняльні конструкції в українському медійному дискурсі (2014–2025). *Axis Europae*. 2025. Вип. 6. С. 108–130. DOI: 10.69550/3041-1467.6.326256

2. Галів М., Михаць Р., Бойчук А. Політика пам'яті щодо радянських репресій у Дрогобичі (1991–2020 рр.): за матеріалами періодичних видань. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2021. Вип. 8/50. С. 334–363.

3. Ганжуров Ю. До питання актуалізації концептів національної пам'яті. *Український інститут національної пам'яті*. 2015. URL: <https://old.uinp.gov.ua/publication/do-pitannya-aktualizatsii-kontseptiv-natsionalnoi-pam-yati>

4. Гриценко О. (2017). *Президенти і пам'ять. Політика пам'яті президентів України (1994–2014): підґрунтя, послання, реалізація, результати*. Київ: «К.І.С.».

5. Ільницький В., Царик Р. Матеріально-культурні аспекти увічнення пам'яті українських захисників і захисниць під час російсько-української війни (2014–2024). *Вісник Черкаського університету. Серія: історичні науки*. 2024. Вип. 2. С. 105–116.

6. Ільницький В., Царик Р. Пізнавально-інформаційні та виховні заходи щодо ушанування пам'яті учасників і жертв російсько-української війни (2014–2024). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 81. Том. 2. С. 4–13.

7. Ільницький, В., Царик, Р. Організаційні, нормативні та концептуальні засади політики пам'яті України щодо сучасної російсько-української війни. *Axis Europae*. 2025. Вип. 6. С. 197–213.

8. Ільницький, В., Царик, Р. Формування історико-меморіального наративу сучасної російсько-української війни. *Українські історичні студії*. 2025. Вип. 17(59). С. 212–223.

9. Свійонтик О., Терещенко Р. Діяльність Українського інституту національної пам'яті щодо збереження пам'яті про сучасну російсько-українську війну у 2014–2021 роках. *Новітня доба*. 2024. Вип. 12. С. 18–32.

10. Haliv M., Ohar A. Transformations of culture/memory policy in modern Ukraine. *East European Historical Bulletin*. 2021. Issue 19. P. 250–256. DOI: 10.24919/2519-058X.19.233819

11. Haliv M., Sviontyk O. Ukrainian historians on “historiographic front” of the Russian-Ukrainian war. *East European Historical Bulletin*. 2023. Issue 28. P. 263–269. DOI: 10.24919/2519-058X.28.287563

12. Zhurzhenko T. War and Memory in the Post-Soviet Space: Arming without Borders? *Körber-Stiftung*. 2022. URL: <https://koerber-stiftung.de/en/projects/ukraine-beyond/krieg-und-erinnerung-im-postsowjetischen-raum-bewaffnung-ohne-grenzen/>

*Роман ХАРДЕЛЬ
Марія ХАРДЕЛЬ
(Львів, Україна)*

ЗАГАЛЬНА ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА: СТРАТЕГІЧНИЙ КРОК У ЗАХИСТІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Сучасна війна висуває нові вимоги не лише до озброєння та військової техніки, а й до своєчасної підготовки військових фахівців, які будуть їх використовувати. Прогнози та очікування щодо короткотривалого конфлікту, обмеженого в просторі та інтенсивності, не справдилися. Ворожі ударні групи діяли на широкому фронті, застосовуючи всі види звичайної зброї. Сьогодні на полі бою домінують усі типи артилерії та безпілотні літальні апарати (БПЛА). Водночас знову підтвердилася очевидна істина: сучасна війна неможлива без підготовленого особового складу, який буде здатний дати відсіч у перші дні вторгнення, та без навчальних резервів, що дозволяють протягом усього часу ведення війни ротацію підрозділів для відпочинку й відновлення боєздатності. Прикриття понад трьох тисяч кілометрів лінії фронту вимагає значних людських і транспортних ресурсів у резерві.

Отже, невеликої професійної армії, на яку робили ставку у військовій доктрині, очевидно виявилось недостатньо для забезпечення оборони нашої країни. Через скасування призову на військову службу суттєво зменшилася кількість молодих осіб, які мають військову підготовку та були необхідні для формування нових бойових підрозділів, поповнення втрат і опанування нової бойової техніки від союзників. Резервісти оперативного резерву виконали поставлені перед ними завдання, своєчасно підсилювали військові частини та разом із контрактниками відбили перший наступ ворога. З оголошенням загальної мобілізації у 2022 році призов на строкову вій-

ськову службу було призупинено, а підготовка громадян віком від 18 до 27 років (а пізніше – до 25 років) – припинена [1].

Частково питання підготовки навчених у військовому відношенні людських ресурсів на початковому рівні забезпечує організація початкової загальновійськової підготовки, яка, на жаль, також демонструє низку проблемних питань, що потребують негайного вирішення [2]. Однак очевидно, що вирішити таким чином питання якісного й повного комплектування Сил оборони України підготовленим особовим складом неможливо. У нашій доповіді мова піде про процес, що звучить практично однаково із тематикою конференції, але означає абсолют-но інше – систему загальної військової підготовки.

Однією з основних причин обмеженої ефективності мобілізаційної системи стало її часткове використання: держава не реалізувала в повному обсязі ті механізми, які закладалися у неї і які до певного часу формально були закріплені в законодавстві. Так, редакція Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 14.01.2006 (чинна до 10.05.2006) передбачала введення обов'язкового загального військового навчання для всіх громадян у воєнний час. Згідно зі статтею 41, передбачалося охоплення військовим навчанням усіх чоловіків віком від 15 до 50 років, а також жінок віком від 18 до 40 років за умови відсутності у них малолітніх дітей (до 8 років). Це навчання мало проводитися без відриву від виробництва – за місцем роботи, навчання або проживання, з організаційним забезпеченням з боку Міністерства оборони, місцевої влади та підприємств усіх форм власності [3].

Це положення створювало потенційно дієвий механізм швидкої мілітаризації суспільства у воєнний період, однак з 2006 року його було де-факто і де-юре скасовано, а Закон «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» змінив назву на «Про військовий обов'язок...», що, очевидно, означало втрату принципу загального охоплення. Таким чином, у 2006 році без належного публічного обговорення або наукового обґрунтування було демонтовано нормативну основу загальної військової підготовки населення.

У контексті повномасштабної російсько-української війни відбулися спроби частково відновити ідею загального навчання населення. Закон України від 16.07.2021 «Про основи національного спротиву» увів поняття базової підготовки громадян як одного з елементів територіальної оборони [4]. Згідно з ним, базова загальновійськова підготовка організовується у мирний час та особливий період, але фактично ця програма поширюється лише на частину населення. Зокрема, передбачено проведення базової загальновійськової підготовки у закладах вищої освіти: обов'язково проходять її чоловіки-студенти денної або дуальної форми навчання, натомість жінки можуть долучатися на добровільних засадах.

Такий підхід означає, що хоча концептуально «базова підготовка» включає всіх громадян, на практиці на цьому етапі (за умови практичної реалізації) вона буде охоплювати лише чоловіків-студентів та окремі категорії (курсанти військових навчальних закладів, поліцейські), а також призовників, призваних на базову військову службу (що також лише заплановано розпочати у вересні 2025 року). Таким чином, хоча закон у 2021 р. формально заклав ідею загальновійськової підготовки, її імплементація станом на травень 2025 року залишається неповною. Вища освіта – фактично єдиний майданчик (який може бути розширений), де проводять «базовий курс», а ширше охоплення всього дорослого населення ще не запроваджено.

Однак у травні 2025 року заступниця керівника Офісу Президента України Ірина Верещук оголосила про законотворчу ініціативу, мета якої – створення нової екосистеми підготовки цивільного населення до спротиву [5]. Це вказує на прагнення відновити принцип загальної військової підготовки у ширшому значенні, ніж це закладено у діючому законодавстві.

Семантична плутанина між термінами «загальновійськова» та «загальна військова» підготовка лише ускладнює розуміння рівня готовності суспільства до спротиву. Враховуючи реалії сьогодення, запровадження загальної військової підготовки для всіх громадян України є критично важливим для

зміцнення обороноздатності країни та забезпечення її національної безпеки. Станом на 2025 рік саме загальна військова підготовка має стати основою нової мобілізаційної моделі України, придатної до довготривалого протистояння з противником.

ЛІТЕРАТУРА

1. Якименко І. В., Таран В. І., Лячин С. В., Дядюшкін О. В., Хардель М. І. Обґрунтування модернізації системи підготовки військовонавчених ресурсів. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2022. №12(2022). URL: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2022.12.7>. (дата звернення: 12.05.2025).
2. Хардель Р. З., Григорчук О. М., Хардель М. І., Сенюк Ю. В., Андросчук О. Й. Обґрунтування необхідності вдосконалення (модернізації) системи навчання під час отримання початкової загальновійськової (допризовної) підготовки. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2023. №3(2023). [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.3.6> (дата звернення: 12.05.2025).
3. Про загальний військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ: станом на 14 січня 2006 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12/ed20060114#Text> (дата звернення: 12.05.2025).
4. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-ІХ. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 12.05.2025).
5. Підготовка усього цивільного населення до спротиву ворогу – Ірина Верещук анонсувала реєстрацію змін до законодавства. Судово-юридична газета. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 12.05.2025).

*Роман ЦАРИК,
Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ
(Дрогобич, Україна)*

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ, ЩОДО НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У РОКИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Український інститут національної пам'яті (УІНП) відіграє значну роль у справі *національно-патріотичного виховання української молоді*. Зауважимо, що цього питання у своїх працях торкалися В. Ільницький, Р. Царик [5; 6; 7; 8], О. Свйонтик, Р. Терещенко [12], М. Галів, Р. Михаць, А. Бойчук, А. Огар [1; 14; 15].

Працівники інституту були співавторами Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді [9]. У ній згадувалося про необхідність виховання молоді, зокрема, на прикладах учасників Революції гідності. Крім того, УІНП вніс пропозиції до Кабінету Міністрів України, які стосувалися розробки методичних рекомендацій щодо висвітлення подій російсько-української війни (окупація Криму, проведення АТО) у підручниках з історії, програмах навчальних предметів «Історія України», «Захист України». На адресу МОН було спрямовано проект навчальної програми «Історія України» для 11 класу загальноосвітньої школи, в якій було акцентовано увагу й на найновішій історії України. Водночас було розроблено низку навчальних матеріалів для школярів, спрямовані на збереження національної пам'яті, подолання наслідків тоталітаризму, виховання патріотизму учнів [3].

Разом з тим, працівники УІНП брали участь в розробці Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр., яка була затверджена Президентом П. Порошенком у жовтні 2015 р. У цьому документі йшлося про необхідність будувати національно-патріотичне вихован-

ня дітей та молоді на прикладах героїзму і мужності учасників АТО в Луганській і Донецькій областях, а також учасників революцій 2004 і 2013–2014 рр. [13].

Слід зауважити, що Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді ґрунтувалася, зокрема, на постанові Верховної Ради України «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» [11]. У постанові, з-поміж іншого, вказувалося на потребу організувати збирання та поширення інформації про героїзм українських воїнів – учасників АТО, волонтерів, членів їхніх родин; сформувати методичні рекомендації щодо висвітлення і представлення подій, які пов'язані з окупацією Криму російськими військами, проведення АТО, у посібника, підручниках для закладів освіти, в навчальних програмах «Історія України», «Захист України» [11].

У 2021 р. представники УІНП входили до складу міжвідомчої робочої групи, яка має своїм завданням розробку Державної цільової програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 р. Крім того, взяли участь у Третьому етапі Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл». Цей етап охоплював дітей старшої військової групи і мав назву «Джура – 2021: Буковинська Січ» (відбувся у с. Вижниця Чернівецької обл., 21-27.07.2021 р.). Для учасників гри було проведено історичний турнір та презентовано відео уроки під назвою «Діалоги про війну» [4]. Того ж року відбувся Шостий форум українських патріотичних справ, де учителів закладів загальної середньої освіти ознайомлювали з новими методиками національно-патріотичного виховання [4].

У 2016 р. працівники УІНП підготували «Збірку методичних рекомендацій до відзначення пам'ятних дат у загальноосвітніх навчальних закладах» [2]. У розділі, присвяченому відзначенню Дня захисника України (14 жовтня) для проведення виховних заходів (зокрема заходу «Історії героїв АТО: “Ми боремося за українську землю”») у школах рекомендувалося використовувати історичне та документальне кіно про українську військову звитягу у різні часи. Зокрема, пропонувалося

переглянути фільм «Аеропорт» (2015, режисер А. Сеїтаблаєв), «Добровольці Божої чоти» (2015, режисери Л. Кантер, І. Ясній), «Два дні в Іловайську» (2015), «Контакт» (2015), в яких висвітлювалися героїчні події початкового етапу сучасної російсько-української війни [2, 69]. Зокрема, документальний фільм «Добровольці Божої чоти» присвячувався захисникам Донецького аеропорту – ушанованим українським «кіборгам».

Регулярно проводяться щорічні форуми українських патріотичних справ «Ми – Українці!», які збирають сотні учасників, що цікавляться питаннями національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Так, у грудні 2019 р. відбувся п'ятий форум, який зібрав понад 130 учасників. Вони обговорювали питання патріотичного виховання, а також прийняли у травні того ж року Стратегію національно-патріотичного виховання [10]. Вважаємо, що ініціативи УІНП у сфері національно-патріотичного виховання молоді необхідно впроваджувати, зокрема, при проведенні початкової військової підготовки старшокласників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галів М., Михаць Р., Бойчук А. Політика пам'яті щодо радянських репресій у Дрогобичі (1991–2020 рр.): за матеріалами періодичних видань. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2021. Вип. 8/50. С. 334–363.
2. Збірка методичних рекомендацій до відзначення пам'ятних дат у загальноосвітніх навчальних закладах: [розроб. і упоряд.: Г. Байкеніч, О. Охрімчук]. Дніпропетровськ: ПП «Ліра ЛТД», 2016. 120 с.
3. Звіт УІНП за 2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://uinp.gov.ua/pro-institut/zvity/zvit-2015>
4. Звіт УІНП за 2021 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://uinp.gov.ua/pro-institut/zvity/zvit-za-2021-rik>
5. Ільницький В., Царик Р. Матеріально-культурні аспекти увічнення пам'яті українських захисників і захисниць під час російсько-української війни (2014 – 2024). *Вісник Чер-*

каського університету. Серія: історичні науки. 2024. Вип. 2. С. 105–116.

6. Ільницький В., Царик Р. Пізнавально-інформаційні та виховні заходи щодо ушанування пам'яті учасників і жертв російсько-української війни (2014 – 2024). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 81. Том. 2. С. 4–13.

7. Ільницький, В., Царик, Р. Формування історико-меморіального наративу сучасної російсько-української війни. *Українські історичні студії*. 2025. Вип. 17(59). С. 212–223.

8. Ільницький, В., Царик, Р. Організаційні, нормативні та концептуальні засади політики пам'яті України щодо сучасної російсько-української війни. *Axis Europae*. 2025. Вип. 6. С. 197–213.

9. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (затверджено наказом МОН України від 28.05.2015 р. № 585). [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0582729-15#Text>

10. П'ятий форум патріотичних справ “Ми – українці!” відкрився у Києві (2019). *Укрінформ*. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2832851-patij-forum-patrioticnih-sprav-mi-ukrainci-vidkrivsa-u-kyievi.html>

11. Постанова ВРУ «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» від 12.05.2015 № 373-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-19#Text>

12. Свйонтик О., Терещенко Р. Діяльність Українського інституту національної пам'яті щодо збереження пам'яті про сучасну російсько-українську війну у 2014–2021 роках. *Новітня доба*. 2024. Вип. 12. С. 18–32.

13. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» від 13.10.2015 № 580/2015. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#Text>

14. Haliv M., Ohar A. Transformations of culture/memory policy in modern Ukraine. *East European Historical Bulletin*. 2021. Issue 19. P. 250–256. DOI: 10.24919/2519-058X.19.233819

15. Haliv M., Sviontyk O. Ukrainian historians on “historiographic front” of the Russian-Ukrainian war. *East European Historical Bulletin*. 2023. Issue 28. P. 263–269. DOI: 10.24919/2519-058X.28.287563

Тамара ШАРАВАРА
(Полтава, Україна)

ГРОМАДЯСЬКА ОСВІТА І ПОЧАТКОВА ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА ШКОЛЯРІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ (ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

У середній школі Великої Британії навчальний предмет «Громадянська освіта» став обов'язковим у 2001 р. і відіграв значну роль для консолідації молоді [3]. Це дало значні результати, які проаналізуємо трохи нижче.

Саме на початку 2000-х британську середню школу охопила певна ідеологічна криза. Проблема стосувалася питання доречності виховання патріотизму. Критично велика частка вчителів ставилась до питання патріотизму або ж байдуже, або ж негативно, оскільки вважали, що «британськість» призводить до поділу людей за расовою ознакою. Відомо, що наплив мігрантів до Великої Британії і, найбільше з Індії, вимагав досить делікатного підходу у вихованні молоді. Особливий акцент на цих проблемних питаннях зробили такі українські вчені як Т. Кравченко і О. Семида [1]. Авторки досить детально розкрили підходи подолання такої ситуації в Британії. Вони вказують, що державні діячі серйозно виступили на захист патріотичного виховання у школах і саме громадянського виховання молоді. Зокрема, «Гордон Браун, який перебував на посаді прем'єр-міністра Великої Британії з 2007 по 2010 рр., виступав за заохочення учнів бути патріотичними, закликаючи до того, щоб «уроки британців» були частиною навчальної програми. Він висловлював стурбованість з приводу руйнування національної ідентичності. З цього приводу він неохоче визнавав, що першопричиною цього було сприяння мультикультуралізму, який «перетворив патріотизм на брудне слово» (dirty word). Проте, була розроблена та приведена до дії нова програма для дітей віком від 11 до 14

років, яка підтвердила, що учні вивчатимуть спільні британські цінності та вивчатимуть національну ідентичність у Великій Британії. Ідея про зв'язок між патріотизмом і соціальною згуртованістю набирала обертів серед вихователів і політиків протягом 1990–2010 років» [1, 170].

Є сенс заглибитися в текст відомої промови Гордона Брауна 2007 року, оскільки вона висвітлює як глибокі кризові питання для британців, так і дає змогу провести паралелі з Україною. До прикладу декілька цитат із промови:

1. «...» «Британія [має проблему, пов'язану з розумінням того – уточнення автора] чи бажають Шотландія, Уельс, Англія та Північна Ірландія бути членами спільного союзу і як краще інтегрувати етнічні громади та мігрантів?

2. «...» Яка роль Британії в Європі?

3. «...» І чи потрібне британцям, стикаючись із глобальними викликами, сильніше відчуття національної мети?

4. «...» Кілька років тому менше половини – 46% – тісно ідентифікували себе з британцями. Але сьогодні національна ідентичність стала набагато важливішою: не 46%, а 65% – дві третини – вважають британську приналежність важливою, а нещодавні опитування показують, що британці відчувають більший патріотичний ставлення до своєї країни, ніж до майже будь-якої іншої європейської країни.

5. «...» Дійсно, багатонаціональна держава, що складається з Англії, Шотландії, Уельсу, а тепер і Північної Ірландії, об'єднана не стільки расою чи етнічною приналежністю, скільки спільними цінностями, які сформували спільні інституції. Дійсно, коли людей запитують, що, на їхню думку, важливо в тому, щоб бути британцем, багато хто каже, що це наші інституції: від монархії та національного гімну до англіканської церкви, BBC та наших спортивних команд

6. «...» Існує золота нитка, яка проходить крізь британську історію – від того давнього дня в Раннімеді 1215 року, коли свавільній владі було повністю покладено виклик Великою хартією вольностей, до першого білля про права 1689 року, де Британія стала першою країною, де парламент заявив про

владу над королем, до актів демократичних реформ – через особистість, яка твердо протистоїть тиранії, а потім – ще більш щедре, широке бачення свободи – ідею про те, що будь-який уряд підзвітний народу, що розвивається в захопленні ідею надання громадянам можливості контролювати власне життя.

7. «...» Громадянство означає наявність спільних правил та прийнятих стандартів. Зараз існує згода з пропозицією, яку я висловив деякий час тому, що для нових громадян вивчення англійської мови має бути обов'язковим. Нові громадяни повинні розуміти нашу історію та нашу культуру» [4].

Тож саме Гордон Браун виступив на захист патріотичного і громадянського виховання молоді у школах і це був справді рішучий й цілком потрібний британцям крок. Зрештою британські освітяни із 2000-х років активно долають цю делікатну тему. Вищевикладені аспекти надважливі для розуміння розвитку у Британії початкової і базової військової підготовки молоді, адже підхід до виховання у школі дав значні результати.

Аналізуючи як це регламентовано у Великій Британії слід розуміти, що в ці поняття вкладено дещо інший зміст. Зокрема, певні аспекти початкової військової підготовки «Initial military training – початкова військова підготовка», які у нас реалізуються на рівні загальноосвітніх шкіл та професійно-технічних училищ із викладанням предмету «Захист України», там інакше відрегульовані і здебільшого відповідають нашому поняттю базової військової підготовки. Зокрема, у Великій Британії існує кілька форм початкової військової підготовки і вона не є обов'язковою для громадян. Але важливо, що тисячі молодих людей цікавляться цими формами. Ті форми підготовки, які у нас належать до базової – у Британії відносять до початкової. Ось до прикладу кілька основних програм, які діють у Британії.

Cadet Forces (Кадетські сили) – це програми для молоді, де учасники отримують початкову військову підготовку (базову за нашими стандартами). Існують різні організації, такі як

Army Cadet Force (для армії), Air Training Corps (для Військово-повітряних сил) і Sea Cadet Corps (для Військово-морського флоту). Ці програми дозволяють молодим людям здобути навички лідерства, дисципліни, командної роботи та основи військової справи.

Головна умова діяльності кадетських сил Міністерства оборони Великобританії полягає в тому, що вся підготовка проходить у безпечному середовищі. До кадетських сил належать:

1. «Морські кадети» (включно з кадетами Королівської морської піхоти) прагнуть забезпечити молодим людям найкращий можливий старт у житті через сповнену пригод морську діяльність. Від навчання новим навичкам до роботи в командах, «Морські кадети» пропонують середовище, де молоді люди знаходять впевненість та натхнення.

«Морські кадети» дотримуються звичаїв і традицій Королівського флоту, його найбільшого спонсора. По всій країні понад 14 000 молодих людей у 400 підрозділах у містах, містечках і портах кидають собі виклик і розвивають нові навички, такі як вітрильний спорт, катання на човнах і скелелазіння. Їм допомагають майже 5000 волонтерів, чия відданість підтримує існування «Морських кадетів» [8]. Підкреслимо, що «Морські кадети» – це благодійна організація зареєстрована в Англії, Уельсі та Шотландії, її підтримка громадськістю є досить значною. Кожен свій крок вона висвітлює на шпальтах електронного офіційного видання і показово, що це видання має окрему вкладку для підлітків «які потребують допомоги, переживають труднощі, почуваються самотньо або безнадійно щодо свого майбутнього». Тож будь-який підліток може звернутися за допомогою [5; 9].

Крім того «Морські кадети» мають уже 160 річну підтримку серед шкіл і громад. Цей досвід є важливим для українського суспільства, адже такий підхід, коли безпосередньо навчання проводять професійні військові і на базі підрозділів – у нас не поширений. Не лише через активні воєнні дії, а й через відсутність такого підходу взагалі. Останнім часом представ-

ники багатьох військових підрозділів України приїждять до закладів освіти різних рівнів не лише з метою рекрутингу до ЗСУ, а й з метою фахово розповісти про надання домедичної допомоги, про безпекові питання тощо. Однак молоді люди не можуть особисто зануритися у військове середовище.

2. Добровольчий кадетський корпус у Великобританії (ВКК) спочатку був створений як засіб проведення навчання та наставництва у вільний час синів унтер-офіцерів Королівського флоту та Королівської морської піхоти. ВКК був сформований у 1901 р. і складається приблизно зі 460 кадетів та 150 добровольців, розташованих на восьми військово-морських базах та в установах Королівського флоту вздовж південного узбережжя Англії та східної Шотландії. Крім того передбачено і членство в Королівському коледжі військовослужбовців (VCC) відкрите для молоді віком від 9 до 18 років. До нього можуть приєднатися діти військовослужбовців, що перебувають на службі та у відставці, а також діти представників громадськості, які проживають у місцевості кожного підрозділу VCC. VCC входить до складу існуючої кадетської структури управління Королівського флоту [10].

Як бачимо, конкретних платформ для навчання виключно дітей військових в Україні немає. Можна довго дискутувати на тему чи схочуть діти українських військових зануритися у військове життя, особливо розуміючи через що довелося пройти їхнім батькам, однак для багатьох українських дітей, які саме втратили своїх батьків на війні, підтримка з боку старших, з боку батьківських друзів чи побратимів була б важливою. Саме у них діти могли б отримати моральну розраду, а за потреби, захист і пораду в складній ситуації. Такої співпраці не варто виключати, над цим потрібно працювати.

3. «Армійські кадетські сили». Маючи понад 37 000 кадетів (віком від 12 до 18 років) та понад 9 000 дорослих волонтерів по всій Великій Британії, ACF є однією з найбільших волонтерських молодіжних організацій країни. Вона також є однією з найстаріших і відсвяткувала своє 150-річчя у 2010 році. Ця організація приймає хлопців та дівчат віком від 12

років (і принаймні 8 класу школи), будь-якого рівня здібностей та походження, і завдяки широкому спектру захопливих, складних, освітніх та пригодницьких заходів допомагає їм розвиватися фізично, розумово та соціально. Деякі із заходів мають військову тематику, інші – більше спрямовані на формування громадянської позиції. Поєднання військової та громадської діяльності дає змогу запропонувати молодим людям унікальне поєднання можливостей для особистісного розвитку, всі з яких розроблені для того, щоб сприяти розвагам та дружбі, а також допомагати їм підготуватися до успіху на обраному життєвому шляху, яким би він не виявився [7].

Отже, такий підхід поєднав у собі національно-патріотичне виховання, початкову і навіть базову військову підготовку з погляду існуючої в Україні класифікації. Той факт, що підготовка дотична до кадетських сил, але перебуває під опікою громадської організації дає нам змогу віднести її до початкової освіти. Проте наріжним каменем організації виступають все ж військові.

Армійські кадетські сили мають своє офіційне видання «Armycadets» в якому не просто висвітлюються новини з життєдіяльності кадетських сил, а здійснюється надихаючий промоушен можливостей для молоді таких як марафонські забіги, походи в гори, і найбільший челендж 2025 р. «Добірка надихаючих курсів і можливостей для молоді», різні командні змагання тощо [8]. Чи може бути щось подібне в Україні? Звісно що так. Цей приклад варто взяти до уваги.

Водночас, для розуміння повної картини, варто згадати дослідження, присвячене військово-патріотичному вихованню молоді в Британії В. Поліщука [2], учителя дисципліни «Захист України» з Нововолинського міжшкільного ресурсного центру. Розмежувати деякі поняття є вкрай важливим, адже у нашій сучасній програмі, зокрема базової військової підготовки, ці поняття змішані воєдино і програма містить як години з національно-патріотичного виховання, аудиторну підготовку і підготовку у відповідних центрах (у полі), але це вже за бажанням студентів.

Поліщук В. зауважує, на перший погляд, очевидний факт: «не дивно, що всім організаціям, що займаються вихованням молодого покоління захисників у Великобританії вже понад 100 років» [2]. На його погляд «Міністерство оборони офіційно підтримує кілька неформальних організацій: «Морські кадети»; «Кадети сухопутних військ/Army Cadet Force» і, згідно інформації на офіційному сайті, охоплено увагою 41 000 кадетів віком від 12 до 18 років, з якими працюють 9 500 викладачів-волонтерів, 1 700 підрозділів);

«Кадети ВПС» (44 000 авіаційних курсантів і волонтерів по всій країні, 900 ескадронів); «Об'єднаний кадетський корпус/CCF» налічує 42 720 кадетів і 3370 дорослих добровольців, 275 підрозділів при школах. Безпосередньо до CCF входять: кілька підрозділів Британської армії, Королівського флоту, Королівських морських піхотинців і Королівських військово-повітряних сил. Спочатку, в 1850 р. CCF були сформовані за принципом територіальної самооборони. І тільки в 1950 р. стали самостійною молодіжною організацією що займається підготовкою лідерів. Міністерство фінансів виділяє приблизно 50 мільйонів фунтів стерлінгів на рік на фінансування CCF [2].

Зауважимо, що CCF не входить до складу збройних сил Великобританії. Волонтери та курсанти носять форму, але вони не зобов'язані підписувати контракт з армією. Без погодження з Міністерством оборони Великобританії школи не можуть організовувати у себе самостійний молодіжний підрозділ. Саме Міністерство оборони призначає командувача кадетами в школі і визначає співробітників, готових стати дорослими добровольцями. Однак дорослі добровольці можуть також приходити не зі школи. Це ж міністерство забезпечує уніформу, зброю і боєприпаси, навчання дорослих волонтерів, допомогу в навчанні, доступ до воєнних об'єктів, доступ до військового транспорту, кредити на придбання навчальних матеріалів, винагороду для викладачів. Школа забезпечує: зацікавлену молодь, класи для навчання, розміщен-

ня і зберігання обладнання, викладачів-волонтерів, постійну готовність і ентузіазм [2].

Крім того у Великій Британії досить ґрунтовною є і базова військова підготовка. Зокрема, у Британії фінансується програма Reserve Forces (Резервні сили) – це програма для дорослих громадян, які можуть проходити військову підготовку і виконувати роль резервістів. Вони тренуються в умовах, наближених до реальних бойових дій, і можуть бути залучені в разі необхідності. Окремо здійснюється військова підготовка в університетах. Деякі університети Великої Британії пропонують програми військової підготовки для студентів, що хочуть приєднатися до резерву. Такі програми можуть включати фізичну підготовку, навчання з тактики та техніки [6].

У Великій Британії немає обов’язкової військової служби, але ці програми надають можливість тим, хто хоче здобути військову підготовку на добровільних засадах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко, Т., Семида, О. (2019). Особливості виховання патріотизму в сучасній системі освіти Великої Британії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 4 (88), 164–176.
2. Поліщук, В. (2020). Військово-патріотичне виховання молоді у Великобританії. *Захистимо Україну*. URL: https://viktorpoli.blogspot.com/2020/02/blog-post_10.html
3. Фінін, Г. (2012). Громадянське та воєнно-патріотичне виховання в системі освіти Великої Британії у контексті глобалізації. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 1, 64–71.
4. Full text. (2007). Full text of Gordon Brown’s speech, 27 Feb 2007. *Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2007/feb/27/immigrationpolicy.race>.
5. Support teenagers. (2025). Support teenagers. *Sea Cadets*. URL: <https://www.sea-cadets.org/support-teenagers>

6. The Armed Forces Act. (2006). *The Armed Forces Act*. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/52/contents_
7. The Army Cadet Force. (2025). *The Army Cadet Force*. URL. <https://armycadets.com>.
8. The Army Cadet Force. Magazine. (2025). *The Army Cadet Force. Magazine*. URL. https://issuu.com/salt-media/docs/army_cadet_magazine_-_spring_2025?fr=xKAE9_zU1NQ
9. The Ministry of Defence. (2012). *The Ministry of Defence cadet forces*. URL. <https://www.gov.uk/guidance/the-cadet-forces-and-mods-youth-work#sea-cadets>
10. The Volunteer Cadet Corps. (2025). *The Volunteer Cadet Corps*. URL. <https://www.gov.uk/guidance/the-cadet-forces-and-mods-youth-work#sea-cadets>.

*Любов ШЕПТИЦЬКА,
Михайло ЗАВРИНСЬКИЙ
(Львів, Україна)*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЧАТКОВОЇ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОЇ ОСВІТИ

Ми живемо в час, коли поняття «патріотизм» набуває нового, глибинного сенсу. Агресія росії проти України чітко показала, що національно-патріотичне виховання – це не просто красиві слова, а життєва необхідність, фундамент нашої державності та національної безпеки.

В Законі «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» задекларовано, що «національно-патріотичне виховання – наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України» [1].

В організації національно-патріотичного виховання молоді можна виділити декілька аспектів. Серед них: історичний, який акцентує увагу на вивченні героїчного минулого, вшануванні пам'яті полеглих за Україну; культурний аспект презентує момент збереження та примноження української мови та традицій; громадянський – формує активну громадянську позицію та почуття відповідальності за долю країни; екологічний аспект покликаний виховати турботу про довкілля і вій-

ськовий – виробляє у молодих людей готовність до захисту Вітчизни.

Що ми розуміємо під національним патріотизмом? Насамперед – це ідентичність, відповідальність та єдність. Це бачення того, за що ми боремося, що захищаємо. Процес національно-патріотичного виховання досить довготривалий і клопіткий і не до кінця зрозумілий.

«Російська збройна агресія актуалізувала потребу в перегляді підходів до національно-патріотичного виховання молодого покоління українців. Патріотичні почуття і гордість за власну країну мають прищеплюватися українцям із раннього дитинства. Національна ідентичність, свідомо громадянська позиція, відповідальність за долю своєї країни – це те, що формується в процесі національно-патріотичного виховання через мову, історію, цінності й традиції» [4].

Національно-патріотичне виховання молоді – це перший крок до успішного впровадження початкової військово-патріотичної освіти у закладах вищої освіти [2].

Належно спланована робота з національно-патріотичного виховання та початкова військово-патріотична освіта – це дві нероздільні складові єдиного процесу формування свідомого громадянина та захисника України.

Досягнути успіху у формуванні свідомого українця можна через правильно виставлені пріоритети. Акцент можна зробити на популяризації Героїв нашого часу – наших рідних, знайомих, сусідів, випускників, тих які віддали життя за Україну і тих, хто продовжує захищати рідну землю.

Яскравим прикладом того, як національно-патріотичне виховання формує готового захисника, є життя та подвиг Юрія Руфа (Дадака).

Юрій Руф був не просто воїном. Він був поетом, письменником, науковцем, засновником літературного проєкту «Дух нації». Він виховував патріотизм словом, вірою, своїм прикладом. Національно-патріотичне виховання, його внутрішній стрижень, його глибока любов до України не дозволили йому залишитися осторонь подій.

Його поезія, сповнена любові до України та національної гідності, вже сама по собі була потужним інструментом патріотичного виховання. Він писав:

Гордись, народжений в Великій Україні.
Гордись та з гідністю неси ім'я народу,
Незгаслу пам'ять про його героїв,
Які з небес на землю сіють полум'я свободи.

Коли піднявся хвилею народ,
Коли гриміла громом Україна.
Історія писалась кров'ю тих,
Хто розуміє велич слова –
«БАТЬКІВЩИНА». ... [3].

Життя Юрія Руфа – це свідчення того, що справжній патріотизм – це не лише слова, а й дії, готовність до самопожертви. Коли почалася повномасштабна агресія, поет і культурний діяч, який ніколи не служив в армії, не вагаючись став на захист своєї землі. Він, як солдат 24-ї окремої механізованої бригади імені короля Данила, загинув 1 квітня 2022 року на Луганщині.

Приклад Юрія Руфа яскраво демонструє, що глибока любов до Батьківщини, сформована національно-патріотичним вихованням, є тією рушійною силою, яка спонукає людей захищати свою землю, своє майбутнє. Його вірші – це живі, сильні історії, які набагато краще за сухі факти доносять цінності патріотизму.

Національно-патріотичне виховання та початкова військово-патріотична освіта – це дві взаємопов'язані складові єдиного процесу формування повноцінного громадянина та захисника України. Перше створює сприятливий ґрунт, на якому друге може ефективно розвиватися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Закон України № 2834-IX від 13.12.2022. [Електронний

ресурс]. Режим доступу. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2834-20>

2. Про внесення змін до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо особливостей взяття громадян України на військовий облік призовників та їх медичного огляду під час проходження ними базової загально-військової підготовки». Закон України № 4197-IX від 09.01.2025. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4197-20>

3. Руф Ю. Час революції, 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://www.facebook.com/groups/919385634907612/posts/2864097487103074/>

4. Шевчук Г. Й. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 5 (19). С. 630–635. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/4660/4684>

Софія ШУТЯК
(Львів, Україна)

ЕКОЦИД ЯК ПРИЧИНА ЕКОЛОГІЧНИХ СПОРІВ У МИРНИЙ ТА ВОЄННИЙ ЧАС

Початкова загальновійськова підготовка громадян України здійснюється з метою формування у громадян первинних загальновійськових знань і спеціальних компетентностей щодо оборонної свідомості, ознайомлення громадян з місцем і роллю громадянина у зв'язку з усвідомленням свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України [1, 1].

Серед основних завдань початкової підготовки є: набуття практичних навичок для забезпечення власної безпеки та безпеки оточуючих у разі виникнення надзвичайної ситуації, засвоєння основ захисту України, військової справи, цивільного захисту населення, домедичної допомоги в умовах бою тощо. З огляду на це у навчальний процес важливо включати тему екоциду [2, 1].

Міжурядова співпраця є ключовою для ефективної реалізації політики щодо екоциду, однак конфлікти часто виникають через конкуруючі юрисдикційні та адміністративні інтереси або через війну. Аналіз динаміки співпраці та конфліктів у багаторівневому управлінні, зосереджуються на екологічному регулюванні через екоцид. Така співпраця має на меті виявити основні правові та адміністративні бар'єри для співпраці та оцінити, як інституційні механізми вирішують спори, пов'язані з екоцидом. З цією метою важливо, щоб у всіх учасників цих відносин було однакове розуміння понятійного апарату екоциду та усіх процесів необхідних для належної реалізації змісту цього поняття та мети його запровадження [3, 1].

Важливо використовувати змішаний підхід, який поєднує правовий аналіз міжурядових угод (IGAs) та кейс-стадії 25 екологічних спорів в Україні, пов'язаних із екоцидом (14 – до 2022 року та 11 – після 2022 року). Необхідно залучати здобувачів до проведення та аналізу результатів напівструктурованих інтерв'ю з представниками влади, правовими експертами та правоохоронними органами, зокрема, судовою владою. Під час навчання слід аналізувати документи, зокрема, судові рішення, звіти про політику та міжвідомчу переписку, міжнародні справи. Кількісні дані щодо результатів вирішення спорів (2010–2025) необхідно проаналізувати для виявлення тенденцій у судових розглядах порівняно з переговорними врегулюваннями [5, 1].

Правова невизначеність юрисдикційних повноважень щодо екоциду була головною причиною пасивності у передачі справ до суду (100% справ до 2022 року). Після 2022 року лише 1 справа з 14 довоєнних була передана до суду у 2023 році, а у квітні 2025 року вперше ухвалено рішення про перекваліфікацію злочину забруднення води. Інші справи, у тому числі пов'язані з військовими діями, досі розглядаються. Прокурори часто відкладали передачу справ до суду через сумніви у достатності доказів значних негативних наслідків для довкілля. І тут важливо роль відіграють дії ЗСУ під час фіксування злочинів екоциду під час воєнних дій. Через брак доказів, затримки складали від 3 до 7 років [4, 1]. Успішна співпраця щодо екоциду залежала від трьох факторів:

1. чіткої правової бази, що визначає екоцид,
2. незалежних слідчих органів,
3. фінансової спроможності для якісних експертиз та збору доказів.

Кожен з цих факторів залежить від якісної підготовки учасників відносин із виявлення та доведення фактів екоциду.

Використання кейс-стаді необхідно для показу, що наявність екоциду в правовій базі не сприяє кращій охороні довкілля та запобіганню негативних наслідків, а лише призво-

дить до покарання виконавців, а не організаторів цих злочинів [6, 1].

Хоча правові рамки є важливими для структурування відносин, адміністративна гнучкість, механізми вирішення спорів так само важливі для верховенства права. Політики та правознавці повинні враховувати, що існує компроміс між інституційними моделями, які балансують правову чіткість та адаптивне управління, які необхідно розвивати. Майбутні освітні заходи мають створювати часові стимули у справах про екоцид та сприяти притягненню росії до відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи підготовки громадян України до військової служби», «Урядовий кур'єр» від 22.06.2024. № 127.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Порядку проведення початкової загальновійськової підготовки», «Урядовий кур'єр» від 12.12.2024. № 251.

3. Березовський П. П., Шутяк С. В., Яценко Г. А., Костюніна Ю. О., & Березовська Н. І. Аналіз стану державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища за різними напрямками, здійснений в межах підготовки національної доповіді про стан навколишнього середовища в Україні у 2023 році. Ефективність державного управління, 1(78/79), 2024. 39–45. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://doi.org/10.36930/507806>

4. Шутяк С. В. Повноваження місцевих рад щодо розпорядження землею та їх реалізація, Глобальний світ: виклики сьогодення: кол. моногр. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2025. 189 с.

5. Шутяк С. В. Взаємозалежність принципів верховенства права та належного врядування на прикладі управління об'єктами тваринного світу 2023: XXIII Міжнародна науково-

практична конференція «Екологія. Людина. Суспільство»
<https://doi.org/10.20535/EHS2710-3315.2023.289131>

6. Шутяк С. В. Розвиток довкільного права та його роль у діяльності Національного лісотехнічного університету. *Forestry Education and Science: Current Challenges and Development Prospects. International Science-Practical Conference, October 23–25, 2024, Lviv, Ukraine*. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://doi.org/10.36930/conf150.6.05>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Біла Світлана – доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Білий Олександр – викладач Дрогобицького механіко-технологічного фахового коледжу

Бородійчук Микола-Мирослав – аспірант кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Бурдяк Ростислав – аспірант кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Галів Микола – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Гуштан Тетяна – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту, підприємництва та торгівлі Ужгородський торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету

Дрогобицький Ігор – кандидат історичних наук, викладач кафедри теорії та методики навчання Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Завринський Михайло – фахівець з мобілізаційної роботи та військового обліку Національного лісотехнічного університету України

Ільницький Василь – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Калініченко Тетяна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і романо-германської філології Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

Кльоб Галина – магістрантка кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Корсак Роман – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри туристичної інфраструктури та готельно-ресторанного господарства ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Медвідь Оксана – доцентка кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Морозенко Володимир – аспірант кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Новосад Валентина – асистентка кафедри права та інформаційної діяльності Національного лісотехнічного університету України

Олешкевич Володимир – аспірант кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Онищак Вячеслав – аспірант кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Пантюк Тетяна – докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Попп Руслана – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Проць Олександра – кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Савицький Назар – аспірант кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Свйонтик Олександра – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Стецик Юрій – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Хардель Марія – ад'юнкт штатний науково-організаційного відділу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Хардель Роман – старший викладач кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та кадрової роботи Інституту психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Шаравара Тамара – докторка історичних наук, професорка, завідувачка кафедри політології, історії і філософії Полтавського державного аграрного університету

Шептицька Любов – кандидатка історичних наук, доцентка, завідувачка кафедри права та інформаційної діяльності Національного лісотехнічного університету України

Шутяк Софія – адвокат, здобувач освітньо-наукової програми доктора філософії за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» Національного лісотехнічного університету України, асистент кафедри права ЛУВМБТ імені Гжицького

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПОЧАТКОВА ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА
ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД, УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Том I

За редакцією:

Лідія Лазурко, Василь Ільницький, Микола Галів

Макетування та верстка – Наталія Кузнєцова

***Редакція не завжди поділяє думки авторів, за зміст,
достовірність інформації та точність цитувань
відповідальності не несе.***

***При передруці статей посилання на збірник є
обов'язковим.***

Здано до набору 20.05.2025 р. Підписано до друку 30.05.2025 р.

Гарнітура Times. Формат 60x84 1/16.

Друк офсетний. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 13,5. Зам. № 0325-074

Наклад 150 примірників

Друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.